

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI
ÖZEL EĞİTİM BİLİM DALI

ÖZEL EĞİTİM MESLEKİ EĞİTİM MERKEZLERİNDEKİ
ÖĞRENCİLERİN STAJ VE MESLEK HAYATINDA SAHİP
OLMASI GEREKEN SOSYAL BECERİLERİNİN ÖĞRETMEN
VE İDARECİ GÖRÜŞLERİNE GÖRE BELİRLENMESİ

ESRA ÜSTÜN
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yard.Doç. Dr. Yahya ÇIKILI

Konya – 2018

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	ESRA ÜSTÜN
	Numarası	158306011011
	Ana Bilim Dalı	ÖZEL EĞİTİM
	Bilim Dalı	ÖZEL EĞİTİM
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tezin Adı	Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezlerindeki Öğrencilerin Staj ve Meslek Hayatında Sahip Olması Gereken Sosyal Becerilerinin Öğretmen ve İdareci Görüşlerine Göre Belirlenmesi

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

14.09.2018
Öğrencinin
Adı Soyadı İmzası
Esra ÜSTÜN

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	ESRA ÜSTÜN
	Numarası	158306011011
	Ana Bilim Dalı	Özel Eğitim
	Bilim Dalı	Özel Eğitim
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Yahya ÇIKILI
	Tezin Adı	Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezlerindeki Öğrencilerin Staj ve Meslek Hayatında Sahip Olması Gereken Sosyal Becerilerinin Öğretmen ve İdareci Görüşlerine Göre Belirlenmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan "Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezlerindeki Öğrencilerin Staj ve Meslek Hayatında Sahip Olması Gereken Sosyal Becerilerinin Öğretmen ve İdareci Görüşlerine Göre Belirlenmesi" başlıklı bu çalışma 14/09/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Ünvanı Adı Soyadı	İmza
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Yahya ÇIKILI	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Hakan SARI	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Ahmet YIKMIŞ	

ÖNSÖZ

Araştırma sürecimin en başından beri sabırlı ve hoşgörülü yaklaşımıyla kıymetli zamanımı, bilgi ve deneyimlerini benden esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Yahya ÇIKILI 'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Araştırma sürecinde bilgi ve deneyimlerini eksik etmeyen bölüm başkanım sayın Prof. Dr. Hakan SARI'ya sonsuz saygılarımı sunar, teşekkür ederim.

Yıllardır beni dinlemekten vazgeçmeyip güler yüzüyle beni karşılayan, desteğini ve ilgisini her zaman gösteren Dr. Öğr. Üyesi Serpil ALPTEKİN'e, tecrübeleri için Dr. Öğr. Üyesi Rukiye KONUK ER'e, ne zaman yardım istesem asla geri çevirmeyen Arş. Gör. Rifat İÇYÜZ'e teşekkür ederim.

Veri toplama sürecinde yaptıkları tüm katkılardan dolayı Bafra Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi'nde çalışan arkadaşlarıma ve Zafer Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi öğretmen ve idarecilerine sabırları ve içtenlikleri için şükranlarımı sunuyorum.

Dünyadaki en büyük şansım saydığım, maddi ve manevi destekleriyle beni bir kere bile ikinci plana atmayan, gözlerini üzerimde hissettiğim, benimle gurur duyan ve benim bugünkü ben olmamı sağlayan, canım annem Semra ÜSTÜN ve babam Mehmet ÜSTÜN'e samimi duygularıyla teşekkür ederim.

Ve son olarak bu ve bundan sonraki araştırmalarımın sebebi, her gün koşarak gittiğim, her birinden farklı bir şey öğrendiğim tüm öğrencilerime hayatıma merak, azim ve neşe kattıkları için teşekkür ederim.

Esra ÜSTÜN

SAMSUN 2018

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Esra ÜSTÜN		
	Numarası	158306011011		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Özel Eğitim		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Yahya ÇIKILI		
Tezin Adı	Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezlerindeki Öğrencilerin Staj ve Meslek Hayatında Sahip Olması Gereken Sosyal Becerilerinin Öğretmen ve İdareci Görüşlerine Göre Belirlenmesi			

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Samsun ilinde Özel eğitim mesleki eğitim merkezindeki öğrencilerin staj ve iş hayatına yerleşmeleri için hangi sosyal becerilere sahip olması gerektiğini bu kurumlarda çalışan okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüşüne dayalı olarak belirlemektir.

Araştırmanın çalışma grubu 2017-2018 yılında Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezlerinde çalışan 20 öğretmen ve 5 idareciden oluşmaktadır. Katılımcılarla belirlenen ilkeler doğrultusunda görüşmeler kayıt altına alınarak düzenlenmiş ve elde edilen verilerin dökümleri yapılmıştır. Verilerin toplanması, nitel araştırma yöntemlerinden olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizi Nvivo programı ile yapılmıştır.

Öğretmenler genellikle staj-iş ortamında öğrencilerin grupta iş bölümüne uyma, gruptaki sorumluluğunu yerine getirme, grup faaliyetlerine katılma ve grup üyelerinden izin isteme, kıyafet temizliğine dikkat etme, yöneticilerinin verdiği yönergelere uyma ve yöneticilerden izin isteme becerilerine sahip olmaları gerektiği; iş arkadaşlarıyla ve tanımadığı insanlarla iletişimi sürdürme ve sonlandırma becerilerinden yardım etme, izin isteme, teşekkür etme, özür dileme gibi becerilere sahip olmaları gerektiği; başkasının sözünü kesmeden dinleme becerilerine sahip olmaları gerektiği; duygusal becerilerden olumlu-olumsuz duyguları ifade etme, övücü sözler söyleme, öfkesini başkasına zarar vermeden ortaya koyma, farklılıkları konuşarak çözme, suçlamalar karşısında kendini savunma, alay edildiğinde duymazdan gelme; toplumsal kurallara uyma, toplu taşıma kurallarına uyma gibi becerilere sahip olmaları gerektiği; serbest zamanlarında ilişkiyi başlatmak için selamlaşma, kendini tanıtmaya, konuşurken konuşmanın içeriğine uygun geri bildirimde bulunma gibi becerilere sahip olmaları gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Beceri, Özel Gereksinimli Birey, Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi, Zihinsel yetersizlik

ABSTRACT

The postgraduate's	Name- Surname	Esra ÜSTÜN		
	Number	158306011011		
	Department	Special Education		
	Program	Masters with Thesis	X	
		Doctorate		
	Thesis Supervisor	Assistant Professor Yahya ÇIKILI		
Thesis Title	The Analysis of Teacher and Administrator Views Regarding the Social Abilities in Trainee and Professional Careers of Students of Special Education Courses			

ABSTRACT

The aim of the study is to determine social abilities that students require to be accepted by trainee and professional career positions. The study analysis was performed on the students of special education courses in Samsun and determined by the views of the school administrators and teachers of the same institution.

The study group included 20 teachers and 5 administrators working in special education courses during the years 2017 and 2018. Depending on the preset principles, interviews with each participant was saved and obtained findings were itemized. The data of the study was obtained by using semi-constructed interview which is one of the qualitative methods. For the analysis, Nvivo software was used.

The teachers expressed their opinions regarding the facts that students shall obey the workshare in a workplace, take responsibility in the group, participate in group activities and ask the permission of group members, put on clean clothes, obey the instructions of the administrators and ask the permission of their administrators. They also told that students shall also have the abilities to start and sustain communication with workmates and foreigners, ask permission, thank and apologize; show their anger without any physical or emotional damage, defend himself against accusations, try to solve out varieties, The teachers also added that students shall obey social rules and other rules in society, introduce themselves and provide suitable feedback regarding the context of the conversation.

Keywords: Social Ability, Individuals with Special Needs, Special Education Courses, Mental Deficiency.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK.....	ii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

1.1. Problem.....	1
1.2. Amaç.....	7
1.3. Önem.....	7
1.4. Varsayımlar.....	8
1.5. Sınırlılıklar.....	8
1.6. Tanımlar.....	9

İKİNCİ BÖLÜM İLGİLİ LİTERATÜR

2.1. Zihinsel Yetersizliği Olan Bireyler.....	10
2.2. Zihin Engelli Bireylerin Eğitim Ortamları.....	16
2.2.1. Okul Öncesi Eğitimde Özel Eğitim Hizmetleri.....	16
2.2.2. İlköğretimde Özel Eğitim Hizmetleri.....	17
2.2.3. Ortaöğretimde Özel Eğitim Hizmetleri.....	18
2.2.4. Yükseköğretimde Özel Eğitim Hizmetleri.....	18
2.2.5. Yaygın Eğitimde Özel Eğitim Hizmetleri.....	19
2.3. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi.....	19
2.4. Sosyal Becerinin Tanımı.....	22
2.5. Sosyal Becerinin Sınıflandırılması.....	23

2.6.Zihin Engellilerde Sosyal Beceriler ve Sosyal Beceri Yetersizlikleri	25
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli	28
3.2. Veri Toplama Araçları	29
3.2.1.Yarı Yapılandırılmış Görüşme Sorularının Oluşturulması	29
3.2.2.Gönüllü Katılımcı ve Katılımcı Bilgi Formu.....	30
3.3.Araştırma Grubu	31
3.4.Verilerin Toplanması Süreci.....	33
3.5.Verilerin Analizi	35
3.6.Geçerlik ve Güvenirlik.....	37

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında birlikte çalışması ile ilgili görüşleri	39
4.2. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında fiziki görünüşleri ile ilgili görüşleri.....	43
4.3. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında yöneticilerle ilişkileri ile ilgili görüşleri.....	45
4.4. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında iş arkadaşlarıyla ilişkileri ile ilgili görüşleri.....	47
4.5. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında tanımadığı kişilerle ilişkiler ile ilgili görüşleri	50
4.6. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında kendini ifade etme ve başkalarını dinleme ile ilgili görüşleri.....	52
4.7. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında duygu, düşünce ve davranışlarını yönetme ile ilgili görüşleri.....	54

4.8. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında problemlerle baş etme ile ilgili görüşleri	56
4.9. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında işe gidiş geliş ile ilgili görüşleri	59
4.10. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında serbest zamanlar ile ilgili görüşleri	61

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA VE SONUÇ

5.1. Öğrencilerin birlikte çalışma konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema.....	65
5.2. Öğrencilerin fiziki görünüm konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema.....	66
5.3. Öğrencilerin yöneticilerle ilişkiler konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema.....	67
5.4. Öğrencilerin iş arkadaşlarıyla ilişkileri konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema.....	67
5.5. Öğrencilerin tanımadığı kişilerle ilişkiler konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema.....	69
5.6. Öğrencilerin kendini ifade etme ve başkalarını dinleme konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema	69
5.7. Öğrencilerin duygu, düşünce ve davranışlarını yönetme konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema	70
5.8. Öğrencilerin problemlerle baş etme konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema.....	71
5.9. Öğrencilerin işe gidiş geliş konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema.....	72
5.10. Öğrencilerin staj-iş ortamında serbest zamanlar konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema	73

ALTINCI BÖLÜM

ÖNERİLER

6.1. Bulgularla İlgili Öneriler	75
6.2. İleride Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler.....	76
Kaynakça	77
Ekler.....	86

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Tıbbi Sınıflandırma	13
Tablo 2. Zeka Düzeyleri	14
Tablo 3. Görüşme Soruları.....	30
Tablo 4. Katılımcıların Demografik Bilgileri	32
Tablo 5. Görüşme Bilgileri	34
Tablo 6. Temalar.....	37
Tablo 7.1. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj- iş ortamında birlikte çalışması ile ilgili görüşleri.....	39
Tablo 7.2. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj- iş ortamında fiziki görünüşleri ile ilgili görüşleri	43
Tablo 7.3. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj- iş ortamında yöneticilerle ilişkileri ile ilgili görüşleri	45
Tablo 7.4. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj- iş ortamında iş arkadaşları ile ilgili görüşleri.....	47
Tablo 7.5. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj- iş ortamında tanımadığı kişilerle ilişkiler ile ilgili görüşleri	50
Tablo 7.6. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj- iş ortamında kendini ifade etme ve başkalarını dinleme ile ilgili görüşleri.....	52
Tablo 7.7. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj- iş ortamında duygu, düşünce ve davranışlarını yönetme ile ilgili görüşleri	54
Tablo 7.8. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj- iş ortamında problemlerle baş etme ile ilgili görüşleri	56

Tablo 7.9. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-ış ortamında işe gidiş geliş ile ilgili görüşleri	59
Tablo 7.10. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-ış ortamında serbest zamanlar ile ilgili görüşleri	61

KISALTMALAR LİSTESİ

ÖEMEM	Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi
BEP	Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı
s.	Sayfa

1.BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Problem

Eğitimin temel amaçlarından biri bireylerin hali hazırdaki potansiyelini geliştirmek, onları ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir iş eğitimi vermektir. Bu sayede ekonomik ve sosyal refah sağlanarak mesleki ve sosyal yaşam becerileri kazanmış, toplumsal hayatta bağımsız, özgüveni olan, üreten bireyler yetiştirilmiş olur(MEB,2016). Eğitimin bu amacı tüm bireyler için geçerlidir. Bireylere bu tür becerileri kazandırılırken bireysel farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan akranlarına göre farklı özellik ve eğitim ihtiyacı bulunan zihin yetersizliği olan bireyler bulunmaktadır.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre zihinsel yetersizliği olan birey; “Zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren, buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan, bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan ve özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan bireydir.” şeklinde tanımlanmıştır(MEB,2012). Zihinsel yetersizliği olan bireylerin özellikleri arasında; kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe bilgi transferi sağlamada yaygın olarak güçlük yaşamaları, bilgi ve beceriyi aktarmada, genelleme yapmada zorlanmaları, yaşlılarına göre kendilerini düzenleme stratejilerini daha az kullanmaları, dikkatini yoğunlaştırmada yaygın olarak güçlük yaşamaları, öğrenme hızlarının yavaş olması, sosyal becerilerde yaşlılarını geriden takip ederken psikomotor becerilerdeki gelişimlerinin akranlarıyla tutarlılık gösterebiliyor olması, dil ve iletişim becerilerindeki gelişimin akranlarından geri olabilmesi, akademik becerilerde güçlük yaşamaları gibi özellikler yer almaktadır.

Zihinsel yetersizliği olan bireylere sunulan özel eğitim hizmetlerinin temel amacı, bu bireylere toplum içerisinde başkalarına bağımlı olmadan yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli bağımsız yaşam becerilerini kazandırmaktır. Bu beceriler; temel beceriler, kişisel uyum becerileri, topluma uyum becerileri ya da günlük yaşam becerileri, mesleğe hazırlık ve mesleki beceriler olarak sıralanan beceri alanlarından oluşmaktadır (Brolin, 1991; Close, Sowers, Halpern, ve Bourbeau, 1985).

Zihinsel yetersizliği olan bireyler sosyal becerilerde yetersiz oldukları durumlarda bu durum beraberinde bazı problemleri de getirmektedir. Okul ncesi dönemde hem normal çocuklara hem de engeli olan çocuklara erken eğitimle sosyal beceriler kazandırılmaya çalışılır. Bu dönemde kazanılan sosyal beceriler denilince akla daha çok arkadaşlık kurma, iletişimi başlatma ve sürdürme, özür dileme, teşekkür etme vb. beceriler gelmektedir. İlerleyen yıllarda bireyden beklenen sosyal becerilerse iletişim, problem zme, karar verme, kendini yönetme vb. becerilerdir. Zamanında kazanılmayan sosyal beceriler gelişim dönemleri içinde ergenlik döneminde etkisini gösterecektir. Arkadaşlık ilişkilerinin yoğun yaşandığı ergenlik döneminde engelli ergenler pek çok problem yaşamaktadırlar (Girli ve orbacı Serin,2012).

Bu durumda sosyal becerilerin ne olduğundan bahsetmemiz gerekmektedir. İnsanlar her gün toplumda yaşamlarını sürdürebilmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için diğer insanlarla iletişim kurarlar. Bu iletişim bazı zorunlulukları ve sonuçları da beraberinde getirir. Zorunlu olarak etkileşime giren insanların ihtiyaçlarını karşılamak için etkileşimde buldukları çevreye olan davranışlarının niteliği önemlidir. Bu etkileşim kurmaya yarayan davranışlara sosyal beceriler de diyebiliriz (Combs ve Slaby, 1998).

Sosyal beceriler toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. İnsanlar sahip oldukları sosyal beceriler sayesinde bir arada yaşarlar. Toplumsal düzen insanların sahip olduğu sosyal beceriler sayesinde işler. Bu yüzden sosyal beceriler insan yaşamında çok önemli bir role sahiptir. Sosyal Beceriler, davranış seklinde ortaya çıkarlar; kişiler arası

bir nitelik taşırlar; çevredeki kişiler tarafından beğenilen davranışlardır; iletişim ve etkileşimi sürdürmeye yöneliktir; tekrarlanabilir ve belirlenebilir. Kişiler arası ilişkileri başlatma, sürdürme ve uygun şekilde bitirme becerileri sosyal beceriler kapsamında değerlendirilebilir (Bacanlı, 1999). Bazı insanlar bu becerileri uygun şekilde kullanamadıkları için bazı istek ve ihtiyaçlarını karşılamada, dolayısıyla insanlarla nitelikli iletişime geçmekte yetersizlik yaşarlar.

Sosyal becerilerdeki yetersizliklerin birden fazla nedeni olabilir. Bireysel farklılıklar ve bireyin engeli de bu nedenlerdendir (Erbaş ve diğ. 2007). Bir ya da birden çok engeli olan birey(zihin, işitme, görme, bedensel yetersizlik vb.) sosyal becerileri kazanmakta ya da uygulamakta güçlük çekebilir, yetersizlik yaşayabilir. Zihinsel engeli olan çocuklar genel olarak, uygun olmayan sosyal beceri sergileyen ve kişiler arası ilişkilerde başarıları düşük çocuklar olarak tanımlanmaktadır (Gresham, Elliott ve Black, 1978).

Sosyal beceri eğitimi yaşam sürecinde çocuklara, ergenlere, yetişkinlere ve yaşlılara verilmektedir. Sosyal beceri eğitimine ihtiyacı olanlar daha çok iletişim kurabilme becerisi zayıf olan kişiler, işitme ve zihinsel engelliler, ruhsal ya da bedensel özürleri nedeniyle iletişim kurma cesareti olmayan kişiler, duygusal ve zihinsel probleme sahip kişilerin yakınları ve eğiticiler, insanlara yönelik mesleklerde çalışanlar, doğrudan insan ilişkileriyle ilgili olanlar, aile ilişkilerini geliştirmeye yönelik danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç duyanlar, toplum içerisinde rahat olamayan, kendisini ifade edemeyen kişilerdir (Yüksel, 1997).

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin günlük hayatta aktif ve bağımsız bireyler olabilmeleri için bir işte çalışıyor olmaları ya da kendi kendilerine yetecek durumda olmaları gerekir. Nasıl normal gelişim gösteren bireyleri hayata hazırlamak, meslek sahibi olmalarını sağlamak eğitim sisteminin amacı ise; özel gereksinimli bireylerin de bilgi, beceri ve davranışlarını geliştirip üretken hale gelmelerini sağlamak, hayata hazırlamak da eğitim sisteminin amaçlarındandır. Zihinsel yetersizliği olan ve herhangi

bir ortaöğretim kurumuna devam edemeyecek olan öğrenciler için özel eğitim mesleki eğitim merkezleri açılmaktadır (MEB,2016). Bu kurumlarda, zihin engelli bireyin istihdam edilmesi için gerekli iş eğitimi, meslek bilgisi ve çeşitli becerilerin eğitimi verilir.

Greenan, Wu ve Black (2002) özel gereksinimli bireylerin mesleğe yönelik olumsuz tutumları olduğunu özellikle yetersiz akademik beceriler, işe yönelik olumsuz tutumlar, bireyler arası ilişkilerde sınırlılıklar gösterdiklerini ifade etmektedir.

Eğitimlerin verilmesi olayına program açısından bakacak olursak; zihinsel yetersizliği olan bireyler için meslek alanlarında Bakanlıkça hazırlanan modüler yapıda programlar Özel eğitim mesleki eğitim merkezlerinde(okullarında) uygulanır.Programların muhtevasında mesleki alanlara ilişkin modüllere ek olarak mesleki gelişim modülleri de bulunmaktadır (MEB,2016).

Özel eğitim mesleki eğitim merkezleri programındaki modüller;zihinsel yetersizliği olan bireylerin meslek alanları, bu alanlara yönelik meslek dalları ve bu dalları oluşturan yeterliliklere dönük olarak hazırlanmıştır. Her bir modül; modülün amacı, içeriği, süresi, öğrenme çıktıları, modülün uygulanmasına dair açıklamalar, ölçme ve değerlendirme bölümlerinden oluşmaktadır. Program 4 yıllık hazırlanmıştır. 9. sınıftaki modüller zihinsel yetersizliği olan bireylerin meslek alanlarına dair temel becerilerle tanıştırma, ilgi, istek ve becerilerine göre meslek alanlarına/dallarına yönlendirmeye yarayacak becerilerden oluşmaktadır. 10, 11 ve 12. sınıflarda öğrencinin yönlendirildiği alan/dalın yeterliliklerini kazandıran becerilere yer verilmiştir. Bununla beraber her sınıf düzeyinde uygulanabilecek mesleki gelişim modülleri hazırlanmıştır. Modüller, öğrenciler için bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama ve uygulamaya imkân sağlayacak şekilde, kendi içerisinde bütünlüğü olan ve birbirini işlevsel olarak tamamlayacak şekilde oluşturulmuştur. Meslek alanlarındaki olası değişiklikleri kısa sürede yakalamayı hedefleyen esnek yapı sayesinde gerektiğinde düzenlemeler yapılabilmektedir (MEB,2016).

Bu programların hazırlanması için önce ihtiyaç hasıl olmuştur. Bu ihtiyaçsa T.C Anayasası'nın 49. maddesinde “Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir” hükmüyle zihin engelli bireylerin de üretken olabilecekleri ve toplumda çalışan bir birey olarak yer alabileceği şeklinde yasada yer bulur. Akademik ve sosyal becerileri kazanan zihin engelli birey iş ve meslek hayatına atılabilir ve toplumda kendine bir yer edinebilir. Önceki çalışmalara bakıldığında zihin engelli bireylerin sosyal becerilerde normal akranlarına göre büyük ölçüde geri kaldığı görülmektedir. Bu bireylerin sosyal becerilerde yeterli olması topluma uyumu, iş hayatı ve akran ilişkileri için önemlidir (Genç ve Çat, 2013).

Engelli personel çalıştırmak, 4857 Sayılı İş Kanunu'nun 30. Maddesi ile yalnızca kamu işyerleri için değil özel sektör için de bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu yükümlülüğünü yerine getirmeyen işyerleri için cezai bir yaptırımın söz konusu olduğu da ayrıca belirtilmiştir. Bu durumda işverenlerin işyerlerinde belirlenen işçi sayısı sınırını aşıtlarsa engelli personel çalıştırma zorunluluğu vardır.

Aynı il sınırları içerisinde 50 ve daha üzeri işçi çalıştıran işverenler mevcut çalışanlarının %3'ü kadar engelli personel çalıştırmakla yükümlüdürler. Bu oran özel sektör için uygulanan orandır, kamu işyerleri için mevcut çalışan sayısının %4'ü kadardır.

2002 TÜİK verilerine göre engellilerin iş gücüne katılma oranları %21dir. Ancak bu oranda tüm engel grupları mevcuttur. Yine 2010 TÜİK verilerine bakacak olursak kayıtlı engelli bireylerin çalışma durumları ve özür türüne göre dağılımında zihin engelli bireylerin sadece %5,8 inin çalışan olduğunu görmekteyiz. Diğer engel grupları arasında çalışan oranı en düşük olan grup zihin engeli olan bireylerdir.

İstihdam konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde farklı modeller göze çarpmaktadır. Bunlardan zorunlu çalıştırma kapsamında uygulanan engelli istihdam modeli, önce Almanya'da uygulanmaya başlanmış (Genç ve Çat, 2013: 363-369) I. ve II. Dünya Savaşı sonrası savaş gazilerinin sosyalleşmesi yanında savaş nedeni ile azalan

emek arzına katkı düşüncesi (Tokol ve Alper, 2011: 68; Güven, 2009: 48) ile hayata geçirilmiştir.

Yine başka bir çalışma da korumalı işyerleri konusundadır. Korumalı işyerleri ile ilgili 2005 yılındaki düzenleme ile 2014 yılındaki düzenleme arasında en önemli farklılık; 2005 yılındaki düzenlemeye göre, korumalı işyerinde tüm engellilerin çalışabilme imkanı sağlanmışken 2014 yılındaki düzenlemeden sonra korumalı işyerlerinde sadece zihinsel ve ruhsal engellilerin çalışabilmelerine izin verilmiş olmasıdır. Yine bu araştırmalara göre tüm engelli bireyler dikkate alındığında istihdam piyasasında en dezavantajlı grubu zihinsel engelliler oluşturmaktadır (ILO, 2011a).

İstihdam edilebilirlik becerilerinin neler olduğunun belirlenmesine yönelik bazı kaynaklar dikkat çekmektedir. Bunlar; Birleşik Devletler Çalışma Bakanlığı Gerekli Becerileri Kazanma Komisyonu Raporları SCANS (1991), Kanada Konferans Kurulu Raporları (The Conference Board of Canada, 2000) ve “Engelli Bireylerin İstihdam Edilebilirliğine Yardımcı Olmada Umut Verici Uygulamalar” başlıklı sonuç raporunda (EAPD, 2002) belirtilen becerilerdir. Bu kaynaklarda geçen istihdam edilebilirlik becerileri; (1) iletişim, (2) değişikliklere uyum sağlama ve başa çıkma, (3) problem çözme ve eleştirel düşünme, (4) çalışma ahlakı (Etik), (5) teknoloji bilgisi, (6) ekip çalışması, becerileri olarak sıralanmaktadır. Araştırmalar istihdam edilebilirlik becerilerinin öğretilebilir olduğunu savunmaktadırlar (Carnevale, Gainer ve Meltzer, 1990; Gregson, 1992; Gregson ve Trawinski, 1991; Gregson ve Bettis, 1991; Stasz ve diğerleri, 1990, 1993).

Sonuç olarak her iş farklı sosyal beceri yeterliliklerini gerektirir ve normal bireyler ekstra bir eğitime gerek kalmadan mesleğinin gerektirdiği sosyal becerileri sergilerken, özel gereksinimli birey eğitime ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle sosyal beceri konulu bir araştırma yapmaya karar verilmiştir. Araştırmacı böyle bir ihtiyaca yönelik bu araştırmayı yapmak istemiştir.

1.2.Amaç

Bu araştırmanın amacı, Özel eğitim mesleki eğitim merkezindeki öğrencilerin staj ve iş hayatına yerleşmeleri için hangi sosyal becerilere sahip olması gerektiğini bu kurumlarda çalışan okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüşüne dayalı olarak belirlemektir.

Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara cevap bulunması amaçlanmıştır:

1. Özel eğitim mesleki eğitim merkezindeki öğrencilerin birlikte çalışma becerileri neler olmalıdır?
2. Özel eğitim mesleki eğitim merkezindeki öğrencilerin fiziki görünüm becerileri neler olmalıdır?
3. Özel eğitim mesleki eğitim merkezindeki öğrencilerin iş ortamındaki kişilerle ilgili sosyal becerileri neler olmalıdır?
4. Özel eğitim mesleki eğitim merkezindeki öğrencilerin kendini ifade etme becerileri neler olmalıdır?
5. Özel eğitim mesleki eğitim merkezindeki öğrencilerin duygusal becerileri neler olmalıdır?
6. Özel eğitim mesleki eğitim merkezindeki öğrencilerin kendini kontrol etme ve saldırgan davranışlarla baş etme becerileri nelerdir?
7. Özel eğitim mesleki eğitim merkezindeki öğrencilerin işe gidiş gelişle ilgili becerileri neler olmalıdır?
- 8.Özel eğitim mesleki eğitim merkezindeki öğrencilerin iş yerindeki serbest zamanlarıyla ilgili becerileri neler olmalıdır?

1.3.Önem

Bu çalışmanın Özel eğitim mesleki eğitim merkezlerindeki öğrencilerin işe yerleşme ve istihdamları konusunda sosyal becerilerini geliştirmelerine ilişkin alan yazına katkı sağlayacağı ümit edilmektedir. Çalışma sonunda elde edilen veriler zihin

engelli bireylerin tanılanmasından istihdamına kadar her aşamada görev alan okul yöneticileri ve öğretmenlerin, zihin engelli bireylerin staj ve meslek hayatında sosyal becerilerine ilişkin görüş ve önerilerini ortaya çıkarması planlanmaktadır. Bu anlamda katılımcıların zihin engelli bireylerin istihdamında sosyal becerileri ile ilgili verdikleri yanıtların, sürecin işleyişinde varsa aksayan ya da geliştirilmesi gereken yönlerin tespit edilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca istihdam sürecinde yer alan okul yöneticileri ve öğretmenlerin, zihin engelli bireylerin istihdamı, yani toplum içinde üretici olmasına yönelik hedeflerin, birincil hedefleri olduğu gerçeğini hatırlamalarını sağlamaktır.

1.4.Varsayımlar

1.Öğretmenlerin ve idarecilerin sorulan sorulardatüm düşüncelerini ve gerçek duygularını yansız bir şekilde samimi olarak cevapladıkları,

2. Araştırmacı tarafından geliştirilen “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu”nun soru sayısı ve niteliği bakımından araştırmanın amacını ortaya koyabilecek yeterlikte hazırlandığı varsayılmaktadır.

1.5.Sınırlılıklar

1. Araştırma Samsun ilinde bulunan Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezlerindeki öğretmenler ve idareciler ile sınırlıdır.

2. Araştırma 2017-2018 eğitim öğretim yılında yapılması açısından sınırlıdır.

3. Araştırma bulgularının öğretmenlere ve idarecilerin görüşlerini elde etmek için uygulanan ve uzman görüşü doğrultusunda araştırmacının hazırladığı görüşme sorularıyla sınırlıdır.

1.6.Tanımlar

Zihinsel Engelli Birey: Gelişim dönemlerinde ortaya çıkan, çevreye uyum ve davranışlardaki bozulma ile birlikte olan, genel zihinsel fonksiyonların ortalamanın anlamlı derecede altında olması şeklinde tanımlanabilir (Eripek, 2009).

Özel Eğitim: Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde de belirtildiği üzere (2012) “Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile özel eğitim gerektiren bireylerin bireysel yeterliliklerine dayalı, gelişim özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitim” olarak ifade edilmektedir (Ataman, 2011).

Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi: “İlköğretimlerini tamamlayan, genel ve mesleki ortaöğretim programlarına devam edemeyecek durumda olan ve 23 yaşından gün almamış özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin temel yaşam becerilerini geliştirmek, topluma uyumlarını sağlamak, iş ve mesleğe yönelik bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla resmî ve özel, özel eğitim mesleki eğitim merkezi (okulu) açılır.”(Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği 2012)

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin 2018 yılında değişmesiyle Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi(Okulu) ismi Özel Eğitim Meslek Okulu olarak değişmiştir. Ancak yönetmelik bu tezin yazımından sonra değiştiği için tanımlarda değişiklik yoluna gidilmemiştir.

Sosyal beceri: Bir bireyin pozitif tepkiye neden olacak ve negatif tepkiden uzaklaşmaya yardımcı olacak biçimde diğer bireylerle etkileşimini sağlayan, sosyal olarak kabul görmüş öğrenilmiş davranışlar olarak tanımlanabilir (Gresham ve Elliot, 1993; Bacanlı, 2014).

2.BÖLÜM

İLGİLİ LİTERATÜR

2.1.Zihinsel Yetersizliği Olan Bireyler

Zihinsel Yetersizliğin çok sayıda tanımı vardır. Bunun nedenlerinden biri de farklı amaçlar için farklı tanımlamaların çıkmış olmasıdır. En güncel yönetmelikten başlayacak olursak, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2012) ne bakıldığında zihin engellilere yönelik yapılan tanımlama şu şekildedir:

“Zihinsel yetersizlik: Zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren, buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan, bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan ve özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan bireyi” ifade eder. (MEB, 2012)

American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD/Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Birliği) için zihinsel yetersizlik şöyle ifade edilebilir: Zihinsel işlevde bulunmada sınırlılıklar ve kavramsal, sosyal, pratik uyumsal becerilerdeki yetersizliğin her ikisinde de anlamlı sınırlılıklar olarak kendini gösteren bir yetersizliktir (Eripek, 2009, s. 64).

Bu tanım aşağıdaki varsayımlarla ele alınmıştır:

Varsayım 1. Mevcut işlevlerdeki sınırlılıklar, bireyin yaşları ve kültürü için tipik toplumsal çevre koşulları içerisinde ele alınmalıdır.

Varsayım 2. Geçerli bir değerlendirme, kültürel ve dil farklılıklarını olduğu kadar iletişim, duygusal, motor ve davranışsal etmenleri de göz önünde bulundurur.

Varsayım 3. Bireydeki sınırlılıklar çoğu kez güçlü olduğu özellikleriyle birliktedir.

Varsayım 4. Sınırlılıkları belirtmenin önemli amacı, gereksinim duyulan yardımların profilini geliştirmektir.

Varsayım 5. Belirli bir süre uygulanan bireyselleştirilmiş yardımlarla zihinsel yetersizliği olan bireyin yaşam işlevlerinde genellikle ilerleme olacaktır (ÇifciTekinarslan, 2008, s. 138).

Bu tanımlara bakacak olursak, zihinsel yetersizliğin yalnız zihinsel işlevlerdeki gerilik olmadığı, aynı zamanda bu durumun sosyal uyum problemlerini de beraberinde getirdiği görülmektedir. Özsoy, Özyürek ve Eripek (1994), bireyin akran ve kültür grubundan beklenen kişisel bağımsızlık ve sosyal sorumluluk görevlerindeki yeterliliği uyumsal davranış olarak nitelendirmiştir. Gresham ve Reschly (1987), uyumsal davranışların; bireyin bağımsız işlevsel becerilerini ve fiziksel gelişimlerini içerdiğini, uyumsal davranışlar ve sosyal becerilerin sosyal yeterliliği oluşturan iki ayrı boyut olduğunu vurgulamışlardır (Akt: Özokçu, 2008).

Zihinsel yetersizlik tıbbi ve eğitsel olmak üzere iki temel başlık üzerine sınıflandırılmaktadır. Tıbbi sınıflandırmada zihinsel yetersizliğin nedenine göre (biyolojik, tıbbi faktörler vb.) bir sınıflandırma yapılmaktadır (Cavkaytar ve Diken, 2006). Zihinsel yetersizliği olan bireylerin tıbbi olarak sınıflandırılması ya da etiketlenmesinin öğretmenler açısından bir önemi bulunmamaktadır (Eripek, 2005). Örneğin, çocuktaki beyin incinmesi ya da hasarı onun eğitim gereksinimi konusunda aydınlatıcı bir bilgi vermemektedir. Ya da dilinin kalın olma nedenini (down sendromu) eğitimciye pratikte yardımcı bir bilgi değildir.

Zihinsel engelli bireylerin eğitsel sınıflandırmasında 2006 yılında çıkan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde zihin engelli öğrenciler, eğitim gereksinimlerine göre eğitilebilir, öğretilebilir, ağır ve çok ağır olarak sınıflandırılmaktaydı ve bu sınıflandırma neyi öğrenip neyi öğrenmeyeceklerini ifade etmekteydi. Ancak günümüzde halen 2012

yılında değişiklik yapılan yönetmelik geçerliliğini korumakta ve bu tanımlar bulunmamaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2012 yılında değişiklik yaparak yayınladığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde eğitsel sınıflandırma;

“Hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif düzeydeki yetersizliği nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine sınırlı düzeyde ihtiyaç duyan bireyi

Orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılık nedeniyle temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine yoğun şekilde ihtiyaç duyan bireyi,

Ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle öz bakım becerilerinin öğretilmesi de dahil olmak üzere yaşam boyu süren, yaşamın her alanında tutarlı ve yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi,

Çok ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey: Bireyin zihinsel yetersizliği yanında başka yetersizlikleri bulunması nedeniyle öz bakım, günlük yaşam ve temel akademik becerileri kazanamaması nedeniyle yaşam boyu bakım ve gözetime ihtiyacı olan bireyi” ifade eder.

Tıbbi sınıflandırma Tablo 1. de şu şekildedir;

Zeka Bölümü	Tıbbi Tanı
70-55	Debil
55-35	Embesil
35-25	İdiot
25-altı	İdiot

1992' de AAMR daha önce yapmış olduğu sınıflamaya işlevsellik katarak yeni bir boyut kazandırmıştır. Buna göre zihinsel engellilik, uygulanan zeka testlerinden elde edilen zeka bölümlerine (IQ Puanlarına) göre değil de, bireyin gereksinim duyduğu destek hizmetlerinin yoğunluğuna göre sınıflandırılmaktadır.

1- Aralıklı Desteğe Gereksinim Duyanlar: Sürekli desteğe gereksinim duymayıp, bazı özel durumlarda desteğe gereksinim duyarlar (Örneğin, iş bulma).

2- Sınırlı Desteğe Gereksinim Duyanlar: Aralıklı değil de zaman içinde tutarlı ve zaman-sınırlı desteğe gereksinim duyarlar (Örneğin, iş eğitimi alma).

3- Yoğun Desteğe Gereksinim Duyanlar: Günlük yaşamda farklı ortamlarda (iş ya da evde) günlük ve zaman-sınırlı olmayan desteğe gereksinim duyarlar (Örneğin, işte günlük ve uzun süreli destek alma).

4- Yaygın Desteğe Gereksinim Duyanlar: Günlük yaşamın her evresinde yani farklı ortamlarda ve yaşam boyu süren, tutarlı ve yüksek yoğunlukta desteğe gereksinim duyarlar (Örneğin, kronik tıbbi duruma sahip olma) (Eripek, 2005).

Amerikan Psikiyatri Birliği ve Amerikan Zeka Yetersizliği Birliği dört zeka geriliği düzeyi belirlemiştir. Bu zeka düzeylerinin Wechsler puanlarına göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo 2. Zeka Düzeyleri

Gerilik düzeyi	Zeka Skoru	%
Hafif derece zeka geriliği	55-69	89
Orta derece zeka geriliği	40-54	7
Ağır derece zeka geriliği	25-39	3
İleri derece zeka geriliği	0-24	1

Bu dört alt tip, zeka bölümü aralığına ve uyum davranışındaki bozukluklara göre sıralanmıştır. şimdiki DSM-IV sınıflandırılmasında eski sınıflandırmalarda "borderline retardasyon" olarak isimlendirilen "sınır zeka işlevi" terimi de yer almaktadır. Bu 70-89 zeka bölümü olan bireyler iēin kullanılan bir terimdir.

Bilişsel ve öğrenme zellikleri;Zihin engelliler akranlarına göre daha geē ve gē öğrenirler. Somut kavramları daha kolay ğrenirlerken, soyut kavramları öğrenmede sıklıntı yaşarlar.Tekrar edilen bilgiler onlar iēin daha kalıcı olur (Salekin, Olley ve Hedge, 2010). Derslerde başarılı olamamaları zeka ile başarının ilişkili olmasından kaynaklanır. Başarısız olmalarının en büyük nedeni de dikkat sorunlarıdır. Bilgiyi işleme sürecinde sıklıntı yaşadıklarından kendini düzenleme stratejilerini kullanamadıklarını anlayabiliriz (Eripek, 2005).

Fiziksel ve Motor Gelişim Özellikleri; Hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip bireyler bedensel ve devimsel olarak normal akranlarına çok benzerdir. Ama orta ve ağır derece zihinsel yetersizliğe sahip bireylerde bedensel ve duysal özürlere, dolayısıyla da devimsel sorunlar görülmektedir. Çoğu zihin engelli birey ailesinde beslenme ve sağlık şartlarının yetersizliğinden dolayı fiziksel ve motor gelişiminde gerilik yaşamaktadır (Özsoy ve diğerleri, 1994).

Dil Gelişim Özellikleri; Diğer gelişim alanlarında olduğu gibi dil gelişiminde de zihin engelli birey normal akranlarından geridir. Hafif düzeyde zihinsel engelli olan öğrenciler yaşına uygun cümleler kuramaz, sözcük dağarcıkları yetersizdir, sözcükleri yanlış kullanırlar. Ancak sınırlı sözcük ve cümlelerle de olsa çevresindeki insanlarla konuşarak iletişim kurabilmektedirler. Orta ve ağır zihinsel engelli çocuklar ise konuşmanın çok sınırlı ya da hiç olmadığı durumlarda isteklerini ifade etmek için sesler ya da işaretler kullanabilirler (Kulaksızoğlu, 2003). Dil gelişimi bilişsel gelişim ile birlikte düşünülür. Dolayısıyla da dil becerileri geliştirildiğinde bilişsel becerilere de katkı sağlamış olur. Zihinsel engelli olan bireylerde dil becerileri; diğer insanlarla kurulan sosyal ilişkiler ve iletişimi kolaylaştırdığı için önemlidir (Abbeduto ve Boudreau, 2004).

Sosyal Gelişim Özellikleri; Zihin engelli olan bireyler genelde sosyal sorunlar yaşarlar ve bu durum zihin engelliliğin karakteristik özelliği olarak görülmektedir (Salekin, Olley ve Hedge, 2010). Sosyal becerileri ile ilgili yapılan araştırmalar da bu sonucu ortaya koymaktadır (Martin, Rusch ve Heal, 1982; Johnson & Jhonson, 1990; Huang ve Cuvo, 1997). Sosyal gelişim ile zeka arasındaki ilişkiden dolayı birey sosyal, duygusal ve davranışsal sorunlar yaşamaktadır (Cavkaytar ve Diken, 2005). Bu sorunların başında iletişim becerilerindeki yetersizlik, göz kontağı kuramama, yerinde tepki verememe, paylaşma sorunu ve benzeri davranışlar bulunmaktadır (Matson & Ollendick, 1988; Akt, Bamburg, 2001).

2.2.Zihin Engelli Bireylerin Eğitim Ortamları

Zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin toplumda kendi kendine yeten, bağımsız bireyler olabilmesi için ihtiyaçları olan bilgi ve becerilerin kazandırıldığı eğitim ortamları yaş ve öğrencinin düzeyine göre açılmış olup üretkenlik açısından da büyük ölçüde önemlidir.

2.2.1.Okul Öncesi Eğitimde özel eğitim hizmetleri

Özel eğitim hizmetleri Yönetmeliğinin 29.Maddesinde “37-66 ay arasındaki özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin okul öncesi eğitimi zorunludur. Ancak, bu bireyler için okul öncesi eğitim Özel Eğitim Değerlendirme Kurul Raporu ile velisinin yazılı onayı doğrultusunda eylül ayı sonu esas alınarak 78 aya kadar uzatılabilir. e-Okul sistemi üzerinden kaydı yapılan ve okul öncesi eğitim süresi uzatılan çocuklar velisinin resmi başvurusu ve il/ilçe özel eğitim hizmetleri kurulu kararı ile uygun kuruma yerleştirilir.” Denilmektedir (MEB, 2012).

“Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin okul öncesi eğitimlerini, öncelikle okul öncesi eğitim kurumlarında kaynaştırma uygulamaları kapsamında yetersizliği olmayan akranları ile aynı sınıfta veya özel eğitim sınıflarında sürdürmeleri esas olmakla birlikte 37-66 ay arasındaki çocuklar için özel eğitim anaokulu, 48-66 ay arasındaki çocuklar için okul ve kurumlar bünyesinde özel eğitim anasınıfları açılabilir.”(MEB, 2012)

Özel gereksinimli bireyler için okul öncesinde temel iletişim becerileri ile temel yaşam becerilerinin kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu açıdan bakacak olursak özel gereksinimli bireyler için topluma uyum sağlama ve bağımsız bireyler olma yolunda okul öncesi eğitimin ilk basamak olduğunu söyleyebiliriz.

Zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin toplumda bağımsız olarak yer alması, iletişim becerilerine sahip olması, nihayetinde de üretici olmasında okul öncesi eğitimin önemi inkar edilemez bir gerçek olarak görülmektedir (Gündoğdu,2010).

2.2.2.İlköğretimde özel eğitim hizmetleri

Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği 30.maddesinde “Özel eğitime ihtiyacı olan bireyler ilkokul ve ortaokul kademesindeki eğitimlerini öncelikle kaynaştırma uygulamaları yoluyla akranları ile bir arada sürdürebilecekleri gibi özel eğitime ihtiyacı olan bireyler için açılan ilkokul ve ortaokullarda da sürdürebilirler. İlkokul ve ortaokul kademesindeki genel eğitim programlarının amaçlarını gerçekleştiremeyecek durumda olan bireyler ise eğitimlerini, gelişim alanlarındaki performans düzeylerine göre hazırlanmış eğitim programlarının uygulandığı özel eğitim okul ve kurumlarında sürdürürler. Ortaokulları tamamlayan öğrenciler genel, mesleki ve teknik ortaöğretim okullarına, özel eğitim programı uygulayan özel eğitim okul/kurumlarını tamamlayan öğrenciler özelliklerine uygun okul ve kurumlara yönlendirilirler.

Çeşitli nedenlerle ilköğretim kurumlarını tamamlayamayan ve mecburi ilköğretim çağı dışına çıkan bireyler Millî Eğitim Bakanlığı Açık Öğretim Ortaokulunda eğitimlerini sürdürebilirler. Özel eğitime ihtiyacı olduğunu Özel Eğitim Hizmetleri Kurulundan alınacak belge ile belgelendirenlerde yaş kaydı aranmaz. Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitim sürecinde ve başarılarının değerlendirilmesinde bu Yönetmeliğin 24 üncü maddesindeki hükümler doğrultusunda özel tedbirler alınarak düzenlemeler yapılır.”denilmektedir.

Zihin engelli bireylerin eğitim gördüğü ilköğretim okullarında işlenen derslere bakıldığında 1-8. sınıflarda işlenen dersler sınıf öğretmeni tarafından okutulmakla birlikte 4-8. sınıflarda görsel sanatlar, beden eğitimi, din kültürü ve ahlak bilgisi, müzik dersleri ile 6-8. sınıflarda yer alan teknoloji ve tasarım dersleri alan öğretmeni tarafından okutulabilir. Sınıf öğretmenleri alan öğretmenin okuttuğu derslerde de yer alırlar (MEB, 2012).

2.2.3.Ortaöğretimde özel eğitim hizmetleri

Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği 31.maddesinde “Özel eğitime ihtiyacı olan bireyler ortaöğretimlerini, öncelikle kaynaştırma uygulamaları yoluyla akranları ile bir arada genel ve mesleki ortaöğretim kurumlarında sürdürebilecekleri gibi özel eğitime ihtiyacı olan bireyler için açılan ortaöğretim kurumlarında da sürdürebilirler. Merkezî sınavla öğrenci almayan genel, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarına yönlendirme kararı alınan özel eğitime ihtiyacı olan bireyler, ilgili birimlerle yapılacak iş birliği çerçevesinde kontenjan sağlanarak yatılı okulların pansiyonlarına Bakanlıkça sınavsız yerleştirilirler. Genel ve mesleki ortaöğretim kurumlarına yönlendirme kararı alınanlardan, yatılı okumak isteyen öğrenciler için, ikamet adresine göre yakın yatılı okulların olanakları da değerlendirilerek yeterli kontenjan sağlanır. İlköğretimlerini tamamlayan ancak çeşitli nedenlerle ortaöğretime devam edemeyen bireyler, uzaktan öğretim yoluyla Millî Eğitim Bakanlığı Açık Öğretim Lisesi veya Millî Eğitim Bakanlığı Mesleki Açık Öğretim Lisesinde eğitimlerini sürdürebilirler. Millî Eğitim Bakanlığı Açık Öğretim Lisesi veya Millî Eğitim Bakanlığı Mesleki Açık Öğretim Lisesine devam eden ve özel eğitime ihtiyacı olduğunu özel eğitim hizmetleri kurulu kararıyla belgelendiren bireylerin eğitim sürecinde ve başarılarının değerlendirilmesinde Bu Yönetmeliğin 24 üncü maddesindeki hükümler doğrultusunda özel tedbirler alınarak düzenlemeler yapılır. ‘’ denilmektedir.

2.2.4.Yükseköğretimde özel eğitim hizmetleri

Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği 32.maddesinde “Ortaöğretimlerini tamamlayan özel eğitime ihtiyacı olan bireyler; RAM’lar, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri yürütme komisyonu veya rehberlik ve psikolojik danışma servisi tarafından yükseköğretime yönlendirilirler. Yükseköğretime giriş sınavlarında ve değerlendirmede bu bireylerin yetersizlik türü ve özelliklerine uygun düzenlemeler yapılması konularında ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılır. ‘’denilmektedir.

2.2.5.Yaygın eğitimde özel eğitim hizmetleri

Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği 33.maddesinde “ Özel eğitim kurumları ile diğer kurum ve kuruluşlarda farklı konu ve sürelerde düzenlenen programlarla özel eğitime ihtiyacı olan bireylere yönelik eğitim hizmeti verilir. Bu hizmetlerin yürütülmesinde aşağıdaki hususlar dikkate alınır: a) Yaygın eğitim hizmetleri; bireylerin temel yaşam becerilerini geliştirmek, öğrenme ihtiyaçlarını karşılamak, onları işe ve mesleğe hazırlamak amacına yönelik programların hazırlanması ve uygulanması biçiminde yürütülür. b) Yaygın eğitim programları, ailenin, bireyin eğitimine etkin katılımını sağlamaya ve temel yaşam becerilerini kazanmasına yönelik bilgi ve beceriler içerecek şekilde hazırlanır. c) Yaygın eğitim programları; bireylerin gelişim özellikleri ve yeterlilikleri doğrultusunda bulunduğu çevrenin imkânları ve iş piyasasının talepleri dikkate alınarak uygulama ağırlıklı planlanır. ç) Yaygın eğitim hizmetleri, illerde oluşturulan il mesleki eğitim kurulu ile resmî ve özel kurum ve kuruluşların iş birliğiyle planlanır ve uygulanır. d) Kaynaştırma uygulamaları kapsamında özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin, diğer resmî ve özel kurum ve kuruluşlarla yapılacak iş birliği çerçevesinde yaygın eğitim programlarından yararlanmaları sağlanır. e) Özel eğitim okul ve kurumlarında açılan yaygın eğitim programlarına katılan bireylerin iş ve ibateleri eğitimleri süresince Bakanlıkça karşılanır. Ayrıca, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin aile eğitimi programlarına katılan birinci derecedeki yakınları ya da velisi de aynı haktan yararlanır. f) Yaygın eğitim kurumlarında özel eğitime ihtiyacı olan bireyler için özel eğitim sınıfları oluşturulabilir. ” denilmektedir.

2.3. Özel eğitim mesleki eğitim merkezi (okulu)

Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği 45.maddesinde “İlköğretimlerini tamamlayan, genel ve mesleki ortaöğretim programlarına devam edemeyecek durumda olan ve 23 yaşından gün almamış özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin temel yaşam becerilerini geliştirmek, topluma uyumlarını sağlamak, iş ve mesleğe yönelik bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla resmî ve özel, özel eğitim mesleki eğitim merkezi (okulu) açılır.

Bu merkezlerde (okullarda) eğitim-öğretim hizmetlerinin yürütülmesinde aşağıdaki hususlar dikkate alınır:

a) Özel eğitim mesleki eğitim merkezlerinde (okullarında) akademik bilgi ve becerilerin yanında iş eğitimi uygulamalarının da yer aldığı eğitim programı uygulanır. Bu program temel alınarak BEP hazırlanır ve bireylerin başarılarının değerlendirilmesinde BEP'lerinde yer alan amaç ve davranışlar dikkate alınır.

b) Personel ve eğitim ortamının uygun olması durumunda farklı yetersizlikleri olan bireyler için özel eğitim sınıfları açılır.

c) Sınıf mevcutları en fazla 10 kişiden oluşur.

ç) Merkezlerde (okullarda) dersler görme, işitme ve zihinsel engelliler sınıf öğretmenleri tarafından okutulur. Ancak, özel yetenek gerektiren dersler ve meslek dersleri ile din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin alan öğretmenleri tarafından okutulması esastır. Alan öğretmeni tarafından okutulan derslere sınıf öğretmeni de katılır.

d) Bu kurumlarda bir ders saati 40 dakika olup, ders saati ve derslerin dağılımı, Talim ve Terbiye Kurulunca kabul edilen haftalık ders dağıtım çizelgesine göre uygulanır.

e) Programın süresi dört yıldır. Programın birinci sınıfında bireylere akademik bilgi ve beceriler ile uygulamalı iş eğitimi yoluyla atölyelerde gerekli olan temel bilgi ve beceriler kazandırılır. İkinci, üçüncü ve dördüncü sınıflarda ise akademik bilgi ve becerilerin kazandırıldığı dersler ile uygulamalı atölye dersleri verilir.

f) Meslek dersleri, çevrenin sosyal, kültürel, ekonomik özellikleri ve şartları ile istihdam imkânları dikkate alınarak belirlenir.

g) İş yerine yerleştirilen bireyler kültür ve meslek derslerini haftada bir gün okulda, uygulamalı beceri eğitimini ise dört gün iş yerlerinde eğitim görürler. İş yerine yerleştirilemeyen bireyler ise okulda eğitimlerine devam ederler.

ğ) İş yerine yerleştirilen bireyler, 5/6/1986 tarihli ve 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanununun çırak öğrencilere verdiği haklardan yararlanırlar.

h) İzleme ve yöneltme kurulu tarafından belirlenen bireyler, birinci sınıfın sonunda bir iş yerine yerleştirilirler. Ancak kurul, uygun olan bireyler için birinci sınıftan itibaren de iş yerine yerleştirme kararı alabilir.

ı) Bireylerin iş yerine yerleştirilmesi kararı bir aylık deneme süreci sonucunda kesinleşir.

i) Bireylerin iş yerine yerleştirilebilmesi için velisinden İş Yerine Yerleştirilecek Öğrenciler İçin Veli Muvafakat Belgesi alınır.

j) İş yerine yerleştirilen bireyler; iş yeri koordinatör öğretmeni tarafından düzenlenen Öğrenciyi İş Yerinde Gözlem ve İzleme Formu ile işveren tarafından düzenlenen İşe Yerleştirilen Öğrencilerin Devam Takip Çizelgesi dikkate alınarak izleme ve yöneltme kurulunca takip edilir.

k) İşe ya da iş yerine uyum sağlayamayan bireyler için gerekli düzenlemeler yapılarak tedbirler alınır. Ancak, alınan tüm tedbirlere rağmen uyum sorunu devam eden bireylerin iş yeri, iş yeri koordinatör öğretmenin önerisiyle kurul tarafından değiştirilir veya bu bireyler eğitimlerine okulda devam ederler.

l) Merkezin (okulların) imkân ve şartları uygun olduğu takdirde yarıyıl ve yaz tatillerinde de programlara devam edilebilir.

m) Dönem sonlarında bireylere karne verilir. Programı tamamlayan bireylere Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi (Okulu) Öğrenim Belgesi verilir. Bu belge yükseköğretime devam etme hakkı sağlamaz, ancak bireylerin herhangi bir işte istihdam edilmesi durumunda ortaöğretim kurumlarından mezun olanlara tanınan özlük haklarından yararlanmalarını sağlar.

n) Özel eğitim mesleki eğitim merkezini (okulunu) tamamlayamayan bireyler, yaygın eğitim programlarına, işe ve mesleğe yönlendirilirler.” şeklinde ifade edilir.

2.4.Sosyal Beceri Tanımı

Argyle (1972) sosyal beceriyi kişisel konuma uygun davranış sergileme olarak tanımlamıştır. Bu davranışlar sosyal gruba ve kültüre göre değişebilir. Uygulamada yerine getirebilmek için bu davranışları öğrenerek benimsemek gerekir (Akt: Şahin, 1999).

Liberman ve diğerleri (1986)ne göre ise sosyal beceri; toplumda kaliteli bir yaşam için gerekli olan bilişsel, sözel ve sözel olmayan kişiler arası davranışlardır. Cartledge ve Milburn (1983), sosyal beceri tanımlarının ortak yönlerini şöyle ifade etmişlerdir (Akt: Yüksel, 1997).

“1. Başkalarından olumlu tepkiler getirecek ve olumsuz tepkilerin gelmesini engelleyecek, başkalarıyla etkileşimi mümkün kılacak, sosyal olarak kabul edilebilir olan öğrenilmiş davranışlar olarak sosyal beceriler,

2. Çevrede etki bırakan, hedefe yönelik davranışlar olarak sosyal beceriler,

3. Duruma özgü ve sosyal içeriğe göre değişen sosyal beceriler,

4. Hem belirli gözlenebilir davranışlar, hem de gözlenemeyen bilişsel ve duyuşsal öğeler içeren davranışlar olarak sosyal beceriler.”

Rinn ve Markle (1979) öğrencilerin sosyal becerilerinin başkalarına zarar vermeden diğer bireyleri etkileme davranışları ve istenmeyen tepkilerden kaçma davranışları olduğunu ifade etmiştir (akt. Bacanlı,1999, s.20).

Sosyal beceriyi başarılı etkileşim olarak tanımlayan Hersenve Eister (1976) in yanında Combs ve Slaby (1977) aynı zamanda sosyal açıdan yararlı olacak bir etkileşim olarak tanımlamıştır.

Foster ve Ritchey (1979) in tanımına bakıldığında sosyal beceri; etkileşimde olumlu tepkileri üretme, sürdürme veya artırma ihtimali olan tepkiler olduğunu belirtmiştir.

Sosyal beceriyi öğrenilmiş davranışlar olarak ifade eden Kelly (1982) kişinin bireyler arası ilişkilerde çevresinden pekiştirme almak ya da sürdürmek için bu davranışları gösterdiğini ifade etmiştir (Jenson, Sloane & Young, 1988, akt. Bacanlı,1999, s.20).

Michelsan ve ark. (1981) sosyal becerinin öğrenmeyle kazanıldığını, sözel ve sözel olmayan ortak davranışlardan oluştuğunu, tepki ve davranışları başlatmada etkili olduğunu, olumlu sosyal pekiştireçler almayı artırdığını, zamanlama ve etkileşime dayalı davranışlar olduğunu belirtmiştir (akt. Yüksel, 2001).

Avşar (2004) a göre sosyal beceri, kişiler arası iletişimde insan duygularını ve düşüncelerini de anlamayı gerektiren davranışlardır.

“İnsan, başkalarıyla etkileşimi mümkün kılacak sosyal açıdan kabul edilebilir olan davranışlara sahip olmak ister. Bu davranışlar genel olarak sosyal beceri olarak adlandırılmaktadır” (Genç,2005, s.43).

Bir başka tanım ise şöyledir: Sosyal beceri, etkileşim içindeyken duygu, düşünce ve davranışlarını anlama ve o anlayışa uygun davranışlar gösterebilme şeklinde ifade etmişlerdir (Çubukçu ve Gültekin, 2006, s.158).

2.5.Sosyal becerilerin sınıflandırılması

Alan yazına bakıldığında, sosyal becerilerle ilgili genelde benzer aktarımlar görülmektedir. Sargent (1991) sosyal becerileri altı gruba ayırmıştır. Bunları; sınıf ile ilgili beceriler, okul ile ilgili beceriler, kişisel beceriler, etkileşim kurma becerileri, toplumla ilgili beceriler ve işle ilgili sosyal beceriler olarak gruplamış, her grupta yer

alan becerileri de ilköğretim, ortaöğretim ve lise dönemlerine göre sıralamıştır (Sucuoğlu ve çiftçi, 2001).

Akkök (1996: 2-3) sosyal becerileri şöyle sınıflandırmıştır:

1) İlişkiyi Başlatma ve Sürdürme Becerileri: Dinleme, konuşmayı başlatma, konuşmayı sürdürme, soru sorma, teşekkür etme, kendini tanıtmaya, başkalarını tanıtmaya, iltifat etme, yardım isteme, özür dileme, izin isteme, ikna etme, yönerge verme, yönergelere uyma.

2) Grupla Bir İş Yapma ve Yürütme Becerileri: Grupta iş bölümüne uyma, grupta sorumluluğunu yerine getirme, başkalarının görüşlerini anlamaya çalışma.

3) Duygulara Yönelik Beceriler: Kendi duygularını anlama, duygularını ifade etme, başkalarının duygularını anlama, karşı tarafın kızgınlığı ile başa çıkma, sevgiyi, iyi duyguları ifade etme, korku ile başa çıkma, kendini ödüllendirme.

4) Saldırgan Davranışlar İle Başa Çıkmaya Yönelik Beceriler: İzin isteme, paylaşma, başkalarına yardım etme, uzlaşma, kızgınlığı kontrol etme, hakkını koruma, savunma, alay etmeyle başa çıkma, kavgadan uzak durma.

5) Stres Durumuyla Başa Çıkma Becerileri: Başarısız olunan bir durumla başa çıkma, grup baskısıyla başa çıkma, utanılan bir durumla başa çıkma, yalnız bırakılma ile başa çıkma.

6) Plan Yapma ve Problem Çözme Becerileri: Ne yapacağına karar verme, problemin (sorunun) nedenlerini araştırma, amaç oluşturma, bilgi toplama, karar verme, bir işe yoğunlaşma.

Campbell ve Siperstein (1994), sosyal becerileri ve sosyal davranışları ayırmaktadır;

Sosyal Beceriler: Yardım kabul etme, bir etkinliği (oyun) bitirme, konuşma, yardım isteme, bir gruba katılma (yemekhane), arkadaşlığı sürdürme, akran baskısıyla başa çıkma, açık ret ile başa çıkma, takılmaya karşılık verme, işbirliği içinde çalışma, gruptan ayrılma, geniş bir grupta çalışma, sıkılgnlıkla başa çıkma, küçük gruplarda çalışma, bağımsız çalışma, sınıfta bir gruba girme, grup tartışmasına katılma, süren konuşmaya katılma, bir etkinliği bitirme (akademik), bir gruba katılma (oyun alanı), yalnızlıkla başa çıkma, hayal kırıklığı ile başa çıkma, gizli ret ile başa çıkma, dost/arkadaş edinme, çatışmadan kaçınma, işbirliği içinde oynama, grubun yeni bir üyesini kabullenme, geniş bir grupta oynama, bir kişiyle çalışma.

Sosyal Davranışlar: Gülümseme, göz kontağı kurma, göz kontağını sürdürme, başkalarını selamlama, konuşmayı başlatma, konuşmayı sürdürme, konuşmayı bitirme, kendini tanıtmaya, dinleme, yardım isteme, yardım kabul etme, yardım teklif etme, başkalarını bırakma, başını sallama, övgü kabul etme, kompliman yapma, uygun bir şekilde kesme, izin isteme, kuyruğa girme, kuyrukta ilerleme, övgü yapma, hoş şeyler söyleme, uzlaşma, materyali paylaşma, sıraya geçme, eleştiri kabul etme, doğruyu söyleme, sır saklama, özür dileme, iyilik isteme, kaba düşünceleri görmezden gelme, sırasını bekleme, eşyalarına dikkat etme, atılgan olma, başkasının hakkına saygı gösterme, başkalarını bırakma, el ve ayaklarına hakim olma, öneride bulunma (Balyan, 2009: 49-50).

2.6.Zihin Engellilerde Sosyal Beceriler ve Sosyal Beceri Yetersizlikleri

Toplum içinde bağımsızlığı sağlayan en büyük etken sosyal becerilerdir. Hatta bazen sosyal becerilerdeki yeterlilik akademik başarıdan bile önemlidir. Zihin engeli olan bireyler sosyal, duygusal ve davranışsal problemleri, normal gelişim gösteren bireylere nazaran daha sık yaşarlar. Bu bireyler, genellikle kişiler arası becerilerde zayıftırlar ve sosyal olarak uygun olmayan davranışlar gösterebilmektedirler. Bu nedenle genellikle akranları ve sınıftaki diğerlerince reddedilme durumu ile yüz yüze kalabilmektedirler (Cavkaytar ve Diken, 2006).

Lloyd, Kavale ve Forness (1998) geç ve g öğrenen bireylerin %75'nin sosyal beceri yetersizliği gösterdiğini belirtmişlerdir. Amerika Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan bir izleme çalışması (1996) engelli ergenlerin %29'nun lise üstünde sosyal beceri eğitimine ihtiyacı olduklarını göstermiştir. Öğrenme farklılığı veya öğrenme gçlüğü olan birinci sınıf kolej öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasında Glimps (1994), öğrenme gçlüğü olan öğrencilerin sosyal becerilerinde, problem çözme ve organizasyonel becerilerde problem yaşama eğilimli olduklarını belirlemiştir

Yine başka bir deyişle zihin engelli bireyler, günlük hayatta uyumsal davranış gösterme açısından yetersizlik gösterebilir. Bu durum bireyin toplumda sosyal uyumunu engellemektedir. (Ersoy ve Avcı, 2000). Bazı zihin engelli bireyler ihtiyaç duyulan sosyal yetenekleri kazanmaları açısından gerekli fiziksel, algısal ya da entelektüel kapasiteyi gösteremezler (King ve diğerleri, 1997). Ve bazılarının çevreyle etkileşim ve ilişki kurmalarını engelleyici davranışları olabilir. (Spence ve diğerleri, 1999).

Alan yazında zihinsel engellilerle ilgili araştırma sonuçları akademik beceriler ya da iş becerilerindeki yeterliliklerinin, bireyin toplumda özerk ya da diğerlerine en az bağımlı olarak yaşayabilmesi için yeterli olmadığını, bağımsızlığın ve topluma uyum sağlamanın temel koşulunun sosyal yeterlilik olduğunu vurgulamaktadır. Hafif derecedeki zihinsel engelli çocuklar akademik becerilerde yaşitlarına göre benzer performans gösterseler bile sosyal becerilerdeki yetersizlikleri sebebiyle normal eğitim kurumlarına kabul edilmemekte ya da bu kurumlarda yaşitları tarafından reddedilmektedirler (Sucuoğlu ve ifti, 2001).

Zihin engelli bireyler başkasının i dünyasını anlama, başkalarının yerine kendini koyarak düşünebilme gibi becerileri geç ve g kazanmaktadırlar. Sosyal olayların sonuçlarını önceden kestirebilmede yetersizdirler, karar verme ve problem çözebilme becerilerinde gçlükler yaşarlar. Zihinsel engelli bireylerin, uzun yıllar boyunca ayrı özel okullarda ya da normal okullar içerisinde yer alan özel sınıflarda eğitim almalarının,

sosyal becerilerdeki yetersizliklerine neden olduğu düşünölmektedir (Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005).

Özel gereksinimli bireyler için sosyal becerilerdeki yetersizlik genellikle başarılı bir iş hayatı ve bağımsız yaşam için büyük engel teşkil etmektedir (Greenspan ve Shoultz, 1981; Cheney ve Foss, 1984; Ford, Dineen ve Hall, 1984; Brickey, Campbell ve Browning, 1985; Salzberg, Lignugaris/Kraft, ve McCuller, 1988; Chadsey-Rusch, 1992, Akt, Black ve Langone, 1997).

3.BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmayla Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri'nde görev yapan okul idarecileri ve öğretmenlerinin, zihin engelli bireylerin staj ve meslek hayatlarında sosyal becerilerine ilişkin görüşlerini almak amaçlanmıştır. Bafra Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi ve Zafer Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi'nde görev yapan okul idarecileri ve öğretmenlerle görüşmeler yapılmış ve yapılan görüşmeler için betimsel tarama modeli seçilmiştir.

Bu tercihin nedeni öğrencilerin sosyal becerileri konusunda öğretmenlerin görüşlerinin derinlemesine incelenmesine olanak sağlamasıdır. Öğretmen görüşlerinin betimlenmesi araştırılan konunun o bağlamda incelenmesi bakımından önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 45). O bağlamdan kasıt bireylerin özelliklerinin tam olarak tanımlanacağı ortamdır (Büyüköztürk vd., 2012).

Betimsel araştırmalarda veriler anket, görüşme ya da gözlem yoluyla elde edilir (Büyüköztürk vd., 2012). Görüşme tekniğinde belli sorular yoluyla kişilerin düşünceleri, tepkileri, deneyimleri ortaya çıkarılmak istenir (Aziz, 2011; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu teknik üçe ayrılır: yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme (Kuzu, 2011).

Bu araştırmada kullanılan yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğinde araştırmacı sormak istediği sorulardan oluşan form hazırladığı gibi görüşmenin akışına uygun alt sorularla da konuyu detaylandırabilir (Büyüköztürk vd., 2012; Kuzu, 2011). Bu tekniğin olumlu yönleri; bireyler düşüncelerini ifade ederken detaylı bilgiye ulaşma fırsatı ve aynı zamanda da verilerin analizinin kolay olmasıdır (Büyüköztürk vd., 2012).

3.2. Veri Toplama Araçları

3.2.1. Yarı yapılandırılmış görüşme sorularının oluşturulması

Görüşme soruları oluşturulmadan önce araştırmacı tarafından konuyla ilgili kitaplar, hakemli-hakemsiz dergiler, mevzuat, tezler vb. incelenerek derinlemesine bir literatür taraması yapılmış ve alan yazında öğrencilerin sahip olması gereken sosyal becerilerle ilgili temalar belirlemiştir. Bu temalar başlıklara çevrilmiş ve sonrasında tez danışmanı ile beraber araştırma amacına uygun olarak taslak soru ve alt sorulara çevrilmiştir. Belirlenen taslak soru ve alt sorular daha sonra alanda yer alan üç uzmana elektronik posta olarak gönderilmiş ve değerlendirmeleri istenmiştir. Başlangıçta 13 sorudan oluşan taslak form, sonrasında 8 soruya düşürülmüş ve uzman görüşleriyle tekrar 10 soruya çıkarılmıştır. Uzmanların biri Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesinde diğer ikisi Ondokuzmayıs Üniversitesinde görev yapmaktadır. Uzmanların verdiği dönütler doğrultusunda soru ve alt sorular düzeltilmiştir.

Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezinde çalışan üç öğretmenle pilot görüşme gerçekleştirilerek soruların amaca uygun olup olmadığı, düzenlemeye ihtiyaç duyulup duyulmadığı tez danışmanı ile gözden geçirilmiştir. Pilot görüşmelerin neticesinde tez danışmanının da onayı ile görüşme soruları şekillenmiştir.

Tablo 3: Görüşme Soruları

Görüşme Soruları	
1.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında diğer bireylerle birlikte çalışma/grupla iş yapma konusunda sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?
2.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında fiziki görünüm (giyim-duruş vb.) konusunda sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?
3.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında yöneticilerle ilişkiler konusunda sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?
4.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında tanıdığı, kendisiyle benzer konumda olan kişilerle ilişkiler konusunda sahip olması gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?
5.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında tanımadığı (müşteri vb.) kişilerle ilişkiler konusunda sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?
6.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında başkalarına kendini ifade etme ve başkalarını dinleme ile ilgili sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?
7.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında duygu, düşünce ve davranışlarını yönetme ile ilgili sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?
8.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında ortaya çıkabilecek problemlerle baş etmesi için sahip olması gereken sosyal beceriler neler olmalıdır?
9.	Öğrencilerin, staj-iş ortamına gidiş-geliş ile ilgili sahip olmaları gereken sosyal beceriler neler olmalıdır?
10.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında serbest zamanları nasıl kullanmaları gerektiğini düşünüyorsunuz?

3.2.2. Gönüllü katılımcı ve katılımcı bilgi formu

Yürütülen araştırmada gönüllülük esastır ve bu durum Araştırma Gönüllü Katılım Formu ile kayıt altına alınmıştır (Ek1). Katılımcılara ilişkin çeşitli demografik bilgilerin elde edilmesi amacıyla katılımcı bilgi formlarından yararlanılmıştır (Ek2). Katılımcı bilgi formlarında yer alan değişkenler; katılımcıların yaşları, cinsiyetleri, lisans

mezuniyet alanları, öğretmenlik süreleri, ailede veya çevrede engelli olup olmadığı, ailelerle görüşme şekli ve sıklığıdır.

3.3.Araştırma Grubu

2017-2018 yılında Samsun'da Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezlerindeki 20 öğretmen ve 5 idareciden oluşmaktadır.

Katılımcıların belirlerken amaçlı örnekleme çeşitlerinden ölçüt örnekleme seçilmiştir.Araştırmadan önce bazı ölçütleri karşılayan bireyleri seçme işi ölçüt örneklemedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 140). Araştırmanın amacını göz önünde bulundurularak katılımcıların Özel eğitim mesleki eğitim merkezlerinde çalışıyor olma ölçütü kullanılmıştır.

Araştırmacının Samsun ili Bafra ilçesinde görev yapması sebebiyle araştırmaya Bafra ilçesindeki Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezinde başlanmıştır.Daha sonra araştırmacı Zafer Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi'ne giderek okul müdürüne kendisini tanıtmış, araştırmanın amacını açıklamış ve öğretmenlerle görüşmek yapmak istediğini belirtmiştir. Araştırmacı araştırmasının amacını öğretmenlere anlatmış ve onlardan randevu almıştır. Araştırmacı görüşmenin ses kayıt cihazına kaydedileceğini, çalışmanın gönüllülük esasına dayalı olduğunu belirtmiştir.

Samsun ilinde Zafer Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi ve Bafra Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi olmak üzere iki adet Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi bulunmaktadır. Katılımcı bilgileri Tablo 4.'te verilmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların demografik bilgileri

KOD ADI	YAŞ	CİNSİYET	KIDEM	BRANŞ	ÇALIŞTIĞI KURUM
Ö1	32	KADIN	2	TARIM TEK.	BAFRA ÖEMEM
Ö2	32	ERKEK	8	ÖZEL EĞİTİM	BAFRA ÖEMEM
Ö3	37	KADIN	0	TARIM TEK.	BAFRA ÖEMEM
Ö4	25	ERKEK	3	ÖZEL EĞİTİM	BAFRA ÖEMEM
Ö5	34	ERKEK	8	ÖZEL EĞİTİM	BAFRA ÖEMEM
Ö6	24	KADIN	2,5	ÖZEL EĞİTİM	BAFRA ÖEMEM
Ö7	24	ERKEK	3	ÖZEL EĞİTİM	BAFRA ÖEMEM
Ö8	26	ERKEK	2	ÖZEL EĞİTİM	BAFRA ÖEMEM
Ö9	32	ERKEK	3	ÖZEL EĞİTİM	BAFRA ÖEMEM
Ö10	40	ERKEK	15	DİN KÜLT.	BAFRA ÖEMEM
Ö11	32	ERKEK	8	ÖZEL EĞİTİM	BAFRA ÖEMEM
Ö12	41	KADIN	5	TARIM TEK.	ZAFER ÖEMEM
Ö13	44	KADIN	20	EL SANATLARI	ZAFER ÖEMEM
Ö14	42	KADIN	18	EL SANATLARI	ZAFER ÖEMEM
Ö15	39	KADIN	15	YİYECEK İÇECEK	ZAFER ÖEMEM
Ö16	45	ERKEK	20	ÖZEL EĞİTİM	ZAFER ÖEMEM
Ö17	45	KADIN	22	ÖZEL EĞİTİM	ZAFER ÖEMEM
Ö18	44	ERKEK	22	ÖZEL EĞİTİM	ZAFER ÖEMEM
Ö19	43	ERKEK	22	ÖZEL EĞİTİM	ZAFER ÖEMEM
Ö20	49	ERKEK	24	ÖZEL EĞİTİM	ZAFER ÖEMEM
Ö21	51	ERKEK	32	ÖZEL EĞİTİM	ZAFER ÖEMEM
Ö22	48	ERKEK	23	KONAKLAMA VE TURİZM	ZAFER ÖEMEM
Ö23	42	ERKEK	21	MOBİLYA VE İÇ MEKAN	ZAFER ÖEMEM
Ö24	34	ERKEK	10	MOBİLYA VE İÇ MEKAN	ZAFER ÖEMEM
Ö25	40	KADIN	10	EL SANATLARI	ZAFER ÖEMEM

Tablo 4'te görüldüğü üzere araştırmada yer alan katılımcılar 24-51 yaş aralığındadır. Araştırmada dokuz kadın on altı erkek katılımcı yer almıştır. Katılımcıların öğretmenlik deneyimleri 0-32 yıl arasında değişmektedir. Katılımcıların beşi yönetici olarak yirmisi öğretmen olarak görev yapmaktadır.

3.4.Verilerin Toplanması Süreci

Her öğretmenden gönüllü katılımcı formunu doldurmaları istenmiş olup formdaki etik ilkelerine uyulmuştur. İstedikleri an gerekçe göstermeden çekilebilecekleri hem formda belirtilmiş hem de sözel olarak belirtilmiştir.

Görüşmeler bire-bir ve yüz-yüze yapılmıştır. Öğretmenlere ses kaydı yapılacağı, bunun nedeninin konuşmayı eksiksiz kaydetmek ve akıcılığın bozulmaması olduğu söylenmiştir. Bu ses kayıtlarını araştırmacı ve güvenilirlik verilerini toplayan kişi dışında kimsenin dinlemeyeceği söylenmiştir. Öğretmen tarafından soru anlaşılmadıysa soru tekrar edilmiştir. Katılımcıların sorunun cevabını tam olarak vermedikleri düşünüldüğünde eklemek istedikleri bir şey olup olmadığı sorulmuştur.Görüşmede sorulara cevap verilmemesi durumunda önce soru tekrar sorulmuş daha sonra görüşmeci tarafından yönlendirme yapılmadan açıklama yapılmıştır. Verilen cevap başka soruların cevaplarını içerdiğinde ise o soru tekrarlanmamıştır. Ya da “Eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?” sorusu sorularak daha açık, ve daha anlaşılır cevaplar vermeleri sağlanmıştır.

Görüşmeler 06.02.2018-21.02.2018 tarihleri arasında kayda alınmıştır.Görüşmelerin bölünmemesi ve ortamın sessiz olması açısından görüşmeler boş atölye, sınıf, veli görüşme odası gibi yerlerde yapılmıştır. Ara sıra dışardan gelen sesler duyulsa da ses kalitesini engelleyen bir durumla karşılaşılmamıştır. Öğretmen kod adları,görüşme tarihi ve süreleri Tablo 5’te gösterilmektedir.

Tablo 5.Görüşme Bilgileri

Katılımcı Kod Adı	Tarih	Süre
Ö1	21.02.2018	6.05 DK
Ö2	09.02.2018	9 DK
Ö3	09.02.2018	14.08 DK
Ö4	09.02.2018	9.57 DK
Ö5	09.02.2018	8.48 DK
Ö6	08.02.2018	11.54 DK
Ö7	08.02.2018	10.33 DK
Ö8	08.02.2018	11.37 DK
Ö9	08.02.2018	9.33 DK
Ö10	07.02.2018	16.27 DK
Ö11	06.02.2018	15.16 DK
Ö12	14.02.2018	11.56 DK
Ö13	14.02.2018	8.23 DK
Ö14	21.02.2018	7.46 DK
Ö15	21.02.2018	8.12 DK
Ö16	21.02.2018	12.08 DK
Ö17	21.02.2018	14.42 DK
Ö18	20.02.2018	14.46 DK
Ö19	20.02.2018	10.11 DK
Ö20	19.02.2018	11.48 DK
Ö21	19.02.2018	10.47 DK
Ö22	19.02.2018	18.25 DK
Ö23	20.02.2018	11.53 DK
Ö24	14.02.2018	11.51 DK
Ö25	19.02.2018	5.41 DK

Tablo 5'ten de görüldüğü gibi öğretmenlerle yapılan en kısa görüşme 5.41 dakika, en uzun görüşme ise 18.25 dakikadır. Görüşmelerin ortalama süresi 11 dakikadır.

Görüşmenin başlarında katılımcılara yapılan araştırmanın konusu anlatılmıştır.Süre kısıtlamasının olmadığı ve istedikleri an araştırmadan ayrılacakları

belirtilmiştir.Araştırmacı tarafından verilerin eksiksiz kaydedilmesi için ses kaydı yapılacağı ancak bilgilerin gizli tutulup döküm aşamasında kod adıyla anılacakları anlatılmıştır. Ayrıca ses kaydına başlamadan önce Araştırma Gönüllü Katılım Formu ve katılımcının demografik bilgileri hakkında bilgi edinmek için Katılımcı Bilgi Formu katılımcılara doldurtulup imzalatılmıştır. Devamında ses kayıtlarına başlanıp sorular sırasıyla sorulmuştur. Görüşme sorularının bir nüshası ses kaydı boyunca her katılımcının önünde olduğu halde sorular önceden verilmemiştir.

3.5.Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizi için dört basamaktan oluşan Betimsel Analiz yöntemi seçilmiştir. Bu yöntemde verilerin analizi için önce temalar oluşturulur. Verileri temalara çevirmek Betimsel Analiz yönteminin ilk basamağıdır. Ses kayıtlarından hiçbir ifadeyi değiştirmeden alıntı yapılmasının sebebi verileri net bir şekilde ortaya koymaya çalışmaktır. Bir sonraki basamakta verilerin dökümü okunularak anlamlı bir bütün haline getirilirken aynı zamanda önemli olmayan veriler çıkarılır. Üçüncü basamakta düzenlenmiş veriler tanımlanır. Ve ses kayıtlarından aynen alınan alıntılarla desteklenir. Dördüncü basamakta ise bulguları anlamlı hale getirip yorumlamakla analiz tamamlanmış olur. Betimsel Analiz de amaç kısaca sistematik olarak düzenlenen verilerin yorumlanmasıdır (Yıldırım, Şimşek, 2009, s. 256).

Nitel veri analizinde ana süreç kodlamadır (Kuş, 2006). Kodlama yaparken asıl metin (ya da veri kaynağı) içinden bir bölümü seçip belli bir kategori ya da tema içine konulabilir.Bu araştırmada veri analizi Nvivo programı ile yapılmıştır NVivo‘da bu kategori ya da temalara ‘Node’ denmektedir. Araştırmacılar bu temel süreç öncesinde bazı ana tema ya da kategorilerle başlamış olabilirler. Bu tarz bir süreçte bu temaların alt temaları verilerden yola çıkılarak oluşturulur. Veyahut daha tümevarımsal gidilerek temalar tümüyle verilerden yola çıkılarak oluşturulabilir. Bazen de genel temalarla yola çıkılıp devamında ayrıntılı kodlama yapılabilir. (Coffey & Atkinson, 1996).

Araştırmacı bu iki yöntemle de süreci yürütebilmektedir. NVivo bu yönden her iki süreç için de uygundur. Araştırmacılar istedikleri biçimde çalışabilirler (Kuş,2010).

İyi bir veri analizi için bilgisayar programlarını kullanma analizi daha güçlü kılabilir. Ama bilgisayar programının kullanılması veri analizinin güçlü olmasına yetmez, önemli olan metodolojik duruşun netliği ile bunu ortaya çıkarabilmebecerisidir.Teknolojik ilerlemelerden özellikle dijital teknoloji bilimsel araştırmalardaki veri toplama ve veri analiz tekniklerini de geliştirmektedir (Kuş,2010). Fielding ve Lee'nin (2002: 202) ifade ettiği gibi CAQDAS (Computer Aided Qualitative Data Analysis), nitel araştırmayı geliştirmiştir. Bu sebeple teknolojik gelişmelerin sosyal bilimler metodolojisine katkılarını göz ardı etmemek gerekir. Ama şunu unutmamak gerekir ki nicel veri analizi programlarının iyi bir analizi garantilemediği gibi, -SPSS gibi programlar- sadece nitel veri analizi programlarının kullanılması iyi bir analizi garantilemez. Bu yüzden araştırmacılar, metodolojik bilgilerini artırmalı ayrıca metodolojik refleksivite geliştirmelidirler. NVivo programını etkili kullanmak için sadece adımları bilmek yeterli değildir,ama bu adımları metodolojik tercihlere göre seçmek etkili olmasını sağlayabilir (Kuş, 2006).

Ses kayıtlarından oluşturulan görüşme dökümleri Nvivo programına yüklenmiştir. Kodlama işleme birinci görüşme dökümünden başlanmış, birinci görüşme dökümü sona erdikten sonra sonraki döküme geçilmiştir.Yirmi beşinci görüşme dökümüne kadar süreç aynı şekilde tekrarlanmıştır. Dökümlerde birbiriyle benzer anlama gelen veriler en küçük anlam birimleri halinde kodlanarak 35 kod elde edilmiştir. Daha sonra bu kodlar gruplanarak bazı temalar oluşturulmuştur.Sonuçta elde edilen 35 kod 10 tema olmuştur. Verilerin sonucunda elde edilen temalar Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezindeki öğretmenlerle görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin analizi sonucu ortaya çıkan temalar şöyledir;

Sıra	Tema
1	Öğrencilerin staj/iş ortamında birlikte çalışmayla ilgili sosyal becerileri
2	Öğrencilerin staj/iş ortamında fiziki görünümle ilgili sosyal becerileri
3	Öğrencilerin staj/iş ortamında yöneticilerle ilişkiler konusunda sosyal becerileri
4	Öğrencilerin staj/iş ortamında iş arkadaşlarıyla ilişkiler konusunda sosyal becerileri
5	Öğrencilerin staj/iş ortamında tanımadığı kişilerle ilişkiler konusunda sosyal becerileri
6	Öğrencilerin staj/iş ortamında kendini ifade etme ve başkalarını dinleme konusunda sosyal becerileri
7	Öğrencilerin staj/iş ortamında duygu, düşünce ve davranışlarını yönetme konusunda sosyal becerileri
8	Öğrencilerin staj/iş ortamında problemlerle baş etme konusunda sosyal becerileri
9	Öğrencilerin staj/iş ortamına gidiş geliş konusunda sosyal becerileri
10	Öğrencilerin staj/iş ortamında serbest zamanları konusunda sosyal becerileri

3.6.Geçerlik ve Güvenirlilik

Nitel araştırmalarda elde edilen verilerin inandırıcı ve güvenilir olması en önemli kriterlerden biridir.Bu açıdan yapılan araştırmalarda en bilinen ölçütlerden biri “geçerlilik” diğeri ise“güvenirlilik”tir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bilimsel araştırmalardaaraştırılan konuyaen doğal biçimiyle ve olabildiğince tarafsız bakılmasıgeçerliliğinin olduğunu gösterir.Geçerlilik söz konusu olduğunda araştırmacının esnek olması çok önemlidir.Araştırma boyunca araştırmacıgerekli olduğunu düşünürse, yeni metotlara başvurabilir; görüşme sorularına yenilerini

ekleyebilir, planlananın dışında görüşmeler yapabilir; elde ettiği bilgileri teyit etmek amacıyla farklı veri toplama yöntemleri kullanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Bu araştırmada, sonuçların geçerliği ve güvenilirliği amacıyla iki basamaktan geçilmiştir. (1) Verileri analizi sürecinde, Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezlerinde çalışan özel eğitim, meslek öğretmenlerinin ve idarecilerin görüşleri danışmanla birlikte 10 temaya ayrılmıştır. (2) Araştırmada 25 öğretmen görüşü temalara ayrılmış ve daha sonra bu görüşlerin her birini en iyi şekilde temsil eden örnek görüşler belirlenmiş olup, bulgular bölümünde bu görüşler gösterilmiştir. Araştırmanın güvenilirliğini ve inandırıcılığını daha güçlü kılmak için, özel eğitim ve meslek öğretmenlerinin görüşleri danışman eşliğinde araştırmacı tarafından, görüşü en iyi şekilde temsil ettiği düşünülen temalara yerleştirilmiştir. Her bir alt kategori için görüşme kesitleriseçilmiş ve bu kesitlerin en az ikisi bulgular bölümünde sunulmuştur. Daha sonra bir bütün olarak bir uzmana verilmiş ve her bir görüşün belirlenen 10 temadan uygun olan ile eşleştirmesi istenmiştir. Her bir sayfadaki verilerde ana kavramlar anahtar kelime olarak belirlendikten sonra tek tek sayılarak frekans ve yüzdeleri belirlenmiş, sonra bu kavramların her biri alt başlık olarak bulgular bölümünde sunulmuştur.

4.BÖLÜM

BULGULAR

Bu araştırmanın amacı; Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri'nde görev yapan okul idarecileri ve öğretmenlerinin, zihin engelli bireylerin staj ve meslek hayatlarında sosyal becerilerine ilişkin görüşlerini almaktır. Görüşmeler yoluyla elde edilen verilerin analiz edilmesiyle oluşturulan ana temalar ve alt temalar araştırmanın bulgularını oluşturan bu bölümde yer almaktadır. Ana tema ve temalar sırasıyla Tablo7.1., Tablo 7.2.,Tablo 7.3., Tablo 7.4., Tablo7.5., Tablo7.6., Tablo 7.7., Tablo 7.8., Tablo 7.9., Tablo 7.10. da gösterilmiştir.

4.1. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında birlikte çalışması ile ilgili görüşleri

Tablo 7.1.; Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında birlikte çalışması ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
Grupla iş yapma becerisi	13	52
Kendini ifade etme	13	52
İlişkiyi sürdürme	10	40
İlişkiyi başlatma	6	24
Yönerge uyma ve soru sorma	6	24
Duygusal beceriler	5	20
Sosyal ortama uyum	4	16
Temel sosyal beceriler	4	16

Tablo 7.1.'e göre ‘Öğrencilerin, staj-iş ortamında diğer bireylerle birlikte çalışma/grupla iş yapma konusunda sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?’ sorusu sorulduğunda görüşmeye katılan öğretmenlerin 13 (%52) ü öğrencilerde grupla iş yapma, 13 (%52) ü kendini sözel olarak ifade etme, 10 (%40) u ilişkiyi sürdürme, 6 (%24) sı ilişkiyi başlatma, 6 (%24) sı yönergeye uyma ve soru sorma, 5 (%20) i duygusal beceriler, 4 (%16) ü sosyal ortama uyum ve öğretmenlerin 4 (%16) ü temel sosyal becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenler genellikle staj-iş ortamında öğrencilerin grupta iş bölümüne uyma, gruptaki sorumluluğunu yerine getirme, grup faaliyetlerine katılma ve grup üyelerinden izin isteme becerilerinin bulunması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir.

Grupla iş yapma becerisine ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden Ö24 ‘*grupta verilen sorumluluğu yerine getirebilmesini isterim*’ sözleriyle grupta sorumluluklarını yerine getirebilme becerisine değinirken, Ö12 grupta iş bölümüne uyma becerisini ‘*Bir kere iş bölümü yapmayı kesinlikle bilmeliler*’ sözleriyle ifade etmiştir. Ö5 ‘*birlikte hareket edebilmesi bu yani grupla hareket edebilmesi atıyorum grupla bir yere gidilecek 10 kişinin gittiği yerde bir kişinin gitmemesi grupla hareket etmeye engel olacaktır bunları başarabilmesi lazım*’ diyerek grup faaliyetlerine katılma becerisinin öneminden bahsederken, Ö3 izin isteme becerisini de eklemiş ve ‘*sonradan geldiğinde u diğer grup üyelerinden izin isteyerek u yine o ortama dâhil olmayı becerebilmeli... Gruptaki sorumluluğunu işte yerine getirebilmelidir. İş bölümüne açık olmalı*’ şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Ö17 öğrencilerin kendini sözel olarak ifade etme becerisine ‘*çocuğun rahatça kendini ifade edemediği ortamda çocuk beklentileri ve çocuğun onlardan beklentileri anlamında anlaşılabilmelerini sağlayacak düzeyde bir dil becerisi gerekmektedir*’ cümlesiyle değinmiştir. Ö13 ise ‘*Bir topluma girdiğinde insanlarla rahat*

iletişim kurmak adına geliştirmesi gereken becerilerin tam olarak oturmuş olması gerekiyor.”Sözleriyle bu görüşü desteklemiştir.

Ö4 öğrencilerin yardım etme ve yardım isteme becerisine sahip olması gerektiğini *‘zorlandığı konularda arkadaşlarından yardım isteyebilmesi yardıma ihtiyacı olan birini gördüğünde kendisi yardım etmesi ya da yardım isteyenlere yardım etmeye çalışması kendisine yardım edenlere teşekkür edebilmesi’* şeklinde belirtirken, Ö11 öğrencilerin teşekkür etme becerisinin olması gerektiğine dair görüşünü *‘Yeri geldiğinde teşekkür etmelidir... iş ortamında yardım edebilme, paylaşma, izin isteme gibi becerilere vakıf olması sağlıklı bir staj veya çalışma ortamı için gereklidir diye düşünüyorum.’*Diye ifade etmiştir. Ö16 öğrencilerin izin isteme becerisinin olması gerektiğine dair görüşleri desteklerken *‘ustaların dokun demedikten sonra bir alete dokunmasını buraya gir demeden o ortama girmesini ya da ya da alandaki herhangi bir noktaya gitmemesi gerekiyorsa oraya kesinlikle gitmemesini bekleriz’* örneğini vermiştir.

İlişkiyi başlatma becerisine ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden Ö10 *‘Önce bir selam vermek Selamünaleyküm Günaydın hayırlı günler hayırlı işler bu Bunun haricinde bir hal hatır sorma Merhabalar nasılsınız deme’* , Ö8 *‘ işe giriş yaptı Selam vermesi gerekiyor Günaydın demesi gerekiyor hal hatır sorması gerekiyor’*, Ö4 *‘ İşe veya staja gittiğinde günaydın diyebilmeli selamlaşabilmeli hal hatır sorabilmeli’* ifadeleriyle bu beceriyi vurgulamışlardır.

Öğrencilerin staj-iş ortamında verilen yönergelere uyma ve soru sorma becerisine sahip olmaları gerektiği yönünde görüş bildiren öğretmenlerden Ö9 *‘ staj iş ortamında çeşitli yönergeler kendine verilecektir bu yönergeleri uygulamalı ve uymalı. Belli bi müddet sonra kendisi de yönerge vermek zorunda kalabilir yönerge verme becerisine sahip olmalı.’* cümlesiyle görüşlerini ifade etmiştir. Ö24 *‘ anlamadığı yerleri gruptaki bireylere sorabilmeli’* derken,Ö8 ek olarak *‘ kendine gelen sorulara cevap vermesi gerekiyor’* şeklinde vurgu yapmıştır.

Ö22 ‘‘günlük hayattaki sıkıntıları üzüntüleri gerektiğinde paylaşabilecek işte onunla ilgili dileklerde bulunacak geçmiş olsun işte eğer bir hastası varsa veya başın sağ olsun gibi ya da gözün aydın gibi dileklerde bulunarak’’ sözleriyle öğrencilerin birlikte çalışmayla ilgili duygusal becerilere sahip olması gerektiğine örnek vermiştir. Ö8 ise bir başka örneği ‘‘Yani diyelim içeri girdiğinde selam veriyor buna kimse selam vermediğinde bu alınabilir fazla bir tepki gösterebilir bunu orada yapmaması gerekiyor Belki ona ilgi duymaya bilirler konuşmaya bilirler ama bunu alınganlık haline getirmesi gerekiyor’’ cümleleriyle ortaya koymuştur. Ö11 ‘‘Yani başlamış bir sözel iletişimde öğrenci hoşlandığı veya hoşlanmadığı noktaları ifade edebilmelidir. ‘‘ derken, Ö9‘u yine grup içinde görüş alış verişleri olacağı için başkasının görüşüne saygı göstermeyi öğrenmeli. ‘‘ cümleleriyle görüşünü ifade etmiştir.

Ayrıca öğrencilerin birlikte çalışabilmesi için sahip olmaları gereken temel sosyal becerilere Ö7‘‘Jest ve mimikler düzgün olmalı.’’ şeklinde örnek verirken, Ö17‘‘ göz kontağı kurabiliyor mu kişisel alan sınırında konuşabiliyor mu’’ cümleleriyle vurgulamıştır. Ö4 ise bu konudaki görüşünü ‘‘ karşılaştığı kişilerle güncel konularda vakit buldukça sohbet edebilme becerisine sahip olmalı’’ diyerek vurgulamıştır.

Birlikte çalışmayla ilgili sahip olunması gereken becerilerden sosyal ortama uyma becerisinin öğrencilerde olması gerektiğini de öğretmenler ifade etmişlerdir. Ö22 bu konudaki görüşünü ‘‘günlük hayattaki sıkıntıları üzüntüleri gerektiğinde paylaşabilecek. İşte onunla ilgili dileklerde bulunacak geçmiş olsun işte eğer bir hastası varsa veya başın sağ olsun gibi ya da gözün aydın gibi dileklerde bulunarak o grubun bir üyesi olduğunu o grup tarafından da iyice kabul edilebilir hale dönüştürecek insani becerisi olması lazım’’ sözleriyle belirtirken aynı zamanda duygusal becerilerden de bahsetmiştir. Ö6 ise ‘‘görevine vaktinde gitmesi işte işe giriş çıkış saatlerini bilebilmesi ve bu saatlere uyması çalışma ortamının kurallarını bilmesi ve bu kurallara uyması yine gerekir.’’ Diyerek örnek vermiştir.

4.2. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında fiziki görünüşleri ile ilgili görüşleri

Tablo 7.2.: Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında fiziki görünüşleri ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
Kılık kıyafetle ilgili beceriler	25	100
Duruşla ilgili beceriler	8	32

Tablo 7.2.'ye göre ‘‘ Öğrencilerin, staj-iş ortamında fiziki görünüm (giyim-duruş vb.) konusunda sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?’’ sorusuna görüşmeye katılan öğretmenlerin 25 (%100) i öğrencilerde kılık kıyafetle ilgili sosyal becerilerin, öğretmenlerin 8 (%32) i duruşla ilgili sosyal becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenler genellikle staj-iş ortamında öğrencilerin kıyafet temizliğine dikkat etmesi ve ortama, mevsime uygun giyinme becerisine sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir.

Kıyafetle ilgili Ö17 öğrencilerin sahip olması gereken becerileri şu şekilde ifade etmiştir:

‘‘şimdi öğrencilerin gittiği iş yerine göre çocukların giyinmeleri ile ilgili ya da hani iş yerinin özelliğinden çok çocukların bir kere hijyen ile ilgili sıkıntıları oluyor. Benim iki öğrencim bu sene staj çalışmasına başladı Çarşım mağazasında çalışıyorlar. Onlar işe gitmeden önce biz gidip çalışma ortamlarını gördük. Nerede nasıl bir ortamda çalışacaklar, oradaki çalışanların giyim kuşamlarını dikkatli incelemelerini sağladık.Bunu yaparken haftada iki gün ya da üç gün mutlaka düş alınması gerektiğini çünkü okul ortamında terliyor ediyor falan hani çok dikkat etmeyebiliyor ailelerde. Ama

iş ortamı farklı bir yer. Okuldan daha farklı ve tırnak içinde normal diye nitelendirdiğimiz insanlarla bir arada olacaklar ve bu çocuklarla hiç karşılaşmamış insanlar. Şimdi o insanlardan sürekli uyarı almak yerine çocukların kendi denetimlerini kendilerinin yapması yani saçı yağlandığında saçını yıkaması, dişini fırçalaması, el yüz temizliği, kılık kıyafeti... Mesela öğrencilere şunu çok söylemişimdir ben gittiğinizi diğer çalışanlarla birlikte orada çalıştığınızı dışarıdan gelen müşteriler anlayacağı şekilde giyinmek ve ne demek bu işte kot pantolon giydiysen kot pantolon ama temiz bir şekilde oradakiler ile birlikte aynı tişörtleri giyebilirsiniz ama temiz olmak koşuluyla gibi bizim hijyenle ilgili gerçekten öğrencilerimizde gördüğümüz en büyük eksiklik bu. Ama sadece Çarşı mağazasına gitmiyor çocuklar sanayide de çalışabiliyorlar. Oralarda da oradaki ustalar ya da ustabaşları nasıl giyiniyorsa bunu iş yeri sahibi ile görüşmekte fayda var. Hani o ondan nasıl bir iş istiyorsa nasıl giyinmesini istiyorsa bence okulun onları bu anlamda yönlendirmesi lazım yani hani her iş yerine göre değişkenlik gösterebilen bir şey. Sonuçta bir restoranda çalışıyor olabilir işte tırnaklar çok önemlidir göz önündeysen mutlaka kendi kişisel bakımına çok dikkat etmesi gerekir gibi... Çalıştığı iş yerine göre bu değişkenlik gösteren bir şeydir ve öğrenci bunu yönergeleri verildiğinde yapabiliyorsa gerçekten sıkıntı olmaksızın çalışabileceklerini düşünüyorum''. Ö4 ise kıyafet becerisiyle ilgili görüşlerini şu cümleleriyle desteklemiştir: 'yaptığı işe mevsime mekâna uygun kıyafetler seçebilmeli. Yine kişisel temizliğine önem göstermeli bunun içine işte tırnak bakımından tıraşa beden temizliğine deodorant kullanma gibi şeyleri de koyabiliriz. Daha tozlu kirlili bir ortamda çalışıyorsa işten çıkarken duş alabilme becerilerine sahip olmalı kıyafetlerini değiştirmesi gerekiyorsa örneğin bunları uygun yerlerde değiştirmesi ve kendi dolabına koyabilmesi bu şekilde söyleyebilirim''

Öğrencilerin staj-iş ortamında sahip olması gereken duruş becerilerine örnek olarak öğretmenlerden Ö21 'kişiler arasındaki mesafeyi doğru ve düzgün bir şekilde tutması gerekir'' ifadesini kullanmıştır. Ö25 şöyle ilaveler yapmıştır: 'Saygı nasıl olacak duruşuyla olacak konuşmasıyla olacak işte buna da örnek verecek olursak mesela ağzında bir sakız varsa onu çıkarması gerekecek hani onun üstü olduğunu anlaması adına. Oturuyorsa ayak ayak üstüne atmışsa yine oturmasına hani çeki düzen

verecek''.Ö24 de ''Duruşla alakalı da uu genelde bizim öğrencilerimiz uu iş ortamında olduğunu veya bunun farkına varamıyor. Karşındaki kişinin bir üstü astı olduğu ve altı olduğunu fark edemiyor. Herkese aynı davranabiliyor. Elini cebine atabiliyor, işte ayak ayak üstüne atabiliyor veya ters cevaplar verebiliyor. İşte arkadaşı varmış gibi bunu ustasına veya patronuna söyleyebiliyor. Bunların daha çok karşındaki kişinin kim olduğu veya grup bireylerinin çalışma arkadaşlarının kim olduğunu bilerek hitaplarda bulunması konusu önemli ve becerileri gelişmiş olmasını bekliyorum açıkçası'' ifadeleriyle bu beceriyle ilgili görüşleri desteklemiştir.

4.3. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında yöneticilerle ilişkileri ile ilgili görüşleri

Tablo 7.3.: Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında yöneticilerle ilişkileri ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
Yönergeye uyma ve izin isteme	15	60
İletişimi başlatma	11	44
Kendini ifade etme	7	28
Problem çözme	6	24

Tablo 7.3.' e göre '' Öğrencilerin, staj-iş ortamında yöneticilerle ilişkiler konusunda sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?'' sorusu sorulduğunda görüşmeye katılan öğretmenlerin 15 (%60) i öğrencilerde yönergeye uyma ve izin isteme, öğretmenlerin 11 (%44) i iletişimi başlatma, öğretmenlerin 7 (%28) si

kendini ifade etme ve dinleme, 6 (%24) sı ise problem çözme becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler genellikle staj-iş ortamında öğrencilerin yöneticilerinin verdiği yönergelere uymaları ve yöneticilerden izin isteme becerisine sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu konudaki görüşlerini öğretmenlerden Ö2''yani *ondan sonra verilen emirleri uymalı verilen işleri uygun zamanda bitirmeli işe uygun zamanda gidip gelmeli yani yöneticisinin dediği şeyleri yapmalı iş ortamında''* diyerek ifade etmiştir. Ö1 ise *''Onların emirlerine ya da verdikleri görevleri yerine getirmeleri gerekir. Buldukları iş ortamının kuralları varsa eğer bu kurallara mutlaka uymaları gerekir.''* diyerek bu görüşü desteklemiştir.

Öğrencilerin staj-iş yerinde sahip olması gereken becerilerden yöneticilerle iletişimi başlatma becerilerine dair örnek veren öğretmen Ö19''*Nasılsınız Hoş geldiniz İyi günler Günaydın gibi güzel hitaplar nasıl kullanılıyorsa nerede kullanılıyorsa yerinde kullanılıyorsa aynı şekilde kullanması gerekiyor''* cümlesiyle görüşünü ifade ederken,Ö3''*Yöneticiyle ilgili nasıl konuşması gerektiğini yani saygı çerçevesinde diyoruz da mesela yani saygının içinde neler var işte konuşmayı başlatabilir yanında göz teması kurarak kendi sorununu ya da işte iletmesi gereken şeyleri iletir karşıdan işte cevap beklemeli.'* Demiştir.

Öğrencilerin staj-iş yerinde sahip olması gereken becerilerden verilen bir başka cevap yöneticiye karşı kendini ifade etme becerisidir. Ö18''*Bunlara karşı hiçbir zaman saygıda kusur etmeyecek onlarla iletişimde odasına girerken kapıyı vurup girecek gerektiğinde resmi daireyse kılık kıyafetine çeki düzen verecek önünü ilikleyecek güler yüzle meramını anlatacak çıkarken de teşekkür ederek bulunduğu ortamdaki ayrılmasını istiyoruz''* şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Ö14''*Tabii ki ondan sonra net olmalı her zaman net konuşabilmeli bir sıkıntısı olduğunda da diyoruz Bunu güzelce ifade edebilmeli ve ufak tefek şeyleri''* cümleleriyle bu beceriye sahip olmaları gerektiğine vurgu yapmıştır.

Ö11 öğrencilerin problem çözme becerisini şu sözleriyle anlatmıştır: *“herhangi bir haksızlığa uğradığında sonuçta bir çalışma ortamında bulunuyor. Bunu kendisini yönetene uygun cümlelerle aktarabilmesi lazım. Yani u derler ya meramını şeyini ifade edebilmesi lazım. Herhangi bir problem yaşadığında bunu çözecek kişinin kendisini yöneten kişi olduğunu bilmesi lazım yani. Bir iş ortamında bir rahatsızlık duyduğu zaman bunu gidip de bir arkadaşına ya da birine değil de onu yöneten kişiye yani muhatap olacağı kişiyi iyi bilmesi lazım... Yani sürekli şikâyet etmemesi lazım ki gerçekten ciddi manada problem yaşadığı şeyleri ifade ediyor olabilmesi lazım. Yalan konuşmaması lazım her şeyden önce. Ve kurallara uyabilmesi lazım.”* Ö13 ise *“ikili ilişkilerde eğer iş yerinde bir sorun yaşıyorsa kendini rahat ifade etmesi gerekir hani kişiye. İş yerinde çalışan bireylerle eğer ciddi anlamda sorunlar varsa öncelikle sorunları onla paylaşıp kendini ifade edip daha sonra bunu yöneticiye taşınması gerekir.”* Diyerek bu konuya değinmiştir.

4.4. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında iş arkadaşlarıyla ilişkileri ile ilgili görüşleri

Tablo7.4.: Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında iş arkadaşlarıyla ilişkileri ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
İletişimi sürdürme ve sonlandırma	20	80
İletişimi başlatma	13	52
Duygusal beceriler	4	16
Problem çözme	4	16

Tablo 7.4.' e göre ‘‘Öğrencilerin, staj-iş ortamında tanıdığı, kendisiyle benzer konumda olan kişilerle ilişkiler konusunda sahip olması gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?’’ sorusu sorulduğunda görüşmeye katılan öğretmenlerin 20 (%80) si öğrencilerde iletişimi sürdürme ve sonlandırma, öğretmenlerin 13 (%52) ü iletişimi başlatma, öğretmenlerin 4 (%16) si duygusal beceriler, 4 (%16) ü ise problem çözme becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler genellikle staj-iş ortamında öğrencilerin iş arkadaşlarıyla iletişimi sürdürme ve sonlandırma becerilerinden yardım etme, izin isteme, teşekkür etme, özür dileme gibi becerilere sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Ö4 bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir: *‘‘Gerekli konularda iş birliği yapabilmeli yardımlaşabilmeli yardım istemeli... Yardım isterken lütfen gibi nezaket ifadelerini kullanabilir emrivaki şeklinde değil de yapabilir misin şeklinde bu soruları sorabilir kendisine yardım edenlere Yine teşekkür edebilir... Önemli olan konulardan biri de sohbet ettiği kişinin cinsiyeti de önemlidir. Hemcinsiytle daha samimi sohbetler edebilir. Fakat karşı cinsle konuşurken yine mesafeyi iyi ayarlayabilmesi gerekir. Karşıdaki kişinin o sohbetten pek hoşlanmadığını fark ederse eğer sohbeti bitirebilmeli bunu anlayabilmeli kendi ilgisi ve bilgisi olmadığı bir konuda karşı taraf sürekli işte anlatmaya çalışıyorsa yine bunu da nazik bir dille bu konuda benim bir fikrim yok diyerek cevap verebilir ona eğer hoşlanmadığı bir sohbet varsa. Böyle diyebiliriz.’’* Ö21 *‘‘birbirleriyle yardımlaşmaları, paylaşımları ve görüşmelerini veya iletişim noktasında konuşmalarını gerektiğinde uzatmadan belli bir noktada bitirmeleri gerekiyor. Yine iş içinde bir özür dilemeli yaptığı bir hatayla ilgili özür dilemeli. Ya da arkadaşından veya işte iş beraber çalıştığı iş yeri arkadaşından izin istemesi veya işte sorumluluğunu paylaşması gerekir diye düşünüyorum.’’* Diyerek bu becerileri vurgulamıştır. Ö18 ise bu konudaki görüşünü *‘‘yardımlaşma halinde bulunmanız gerekir... Diğer arkadaşınızdan güzel bir şekilde hitap ederek yardım istemelisiniz molalarınızda yemek saatinizde birlikte yemek yiyebilirsiniz birlikte çay içip aynı ortamı paylaşabilirsiniz... Mesela telefon konuşmalarını çok uzun tutmayacaksınız. Arkadaşlarınızdan bir şey istediğinizde mesela bir telefonunu isteyebilirsiniz bir görüşme*

yapmak için bunu da güler bir yüzle tatlı bir dille yani güzel bir şekilde ifade ederek isteyip bunu karşıladığında arkadaşın teşekkür ederek arkadaşınızdaki aldığın malzemeyi karşınızdakine iade etmeniz gerekir. Bunlardaki iletişimde güler yüze hitap şekline her zaman dikkat etmeniz gerektiğini çocuklara söylüyoruz.” Şeklinde belirtmiştir.

Yine öğretmenlerin yarısından fazlası (%52) öğrencilerin iş arkadaşlarıyla iletişimi başlatma becerisine değinmiştir. Ö9 *’’İş arkadaşlarıyla tanışmak için kendini ve başkalarını tanıma sosyal becerisi olmalı. Kendini tanıtmaya ya da başkalarını tanıtmaya gibi. ıı konuşma başlatma becerisi olması gerekiyor. Yani nasıl diyelim mesela konuşmaya direk girmeden önce merhaba demek günaydın demek konuşma ile ilgili bilgi vermek gibi’’* şeklinde bu beceriye ilişkin fikrini beyan etmiştir. Ö24 *’’Öncelikle bir ortama girdiğinde kendini tanıtılabilmeli, kendini ifade edebilmeli, yeni kişilerle tanışabilmeli, onlarla sohbet ederken sosyal alanlarda olsun iş yani çalışma esnasında olsun kendini güzelce ifade edebilmeli.’’* Cümleleriyle ifade ederken, Ö22 *’’Her şeyden önce güler yüz olması gerekiyor. İşte insanların sabah karşılaştıklarında Günaydın demesi Nasılsın demesi normal insanların iş hayatındaki iş akışı içerisinde oluşan sohbetler neyse onlara katılabilmesi kendini ifade edebilmesi gerekiyor’’* şeklinde görüş belirtmiştir.

Ö9 öğrencilerin iş arkadaşlarıyla ilişkilerinde duygusal becerilere sahip olması gerektiğini *’’Yine kendisi ile benzer konumda olanlarla sıklıkla yaşayacağı paylaşma sosyal becerisi olması gerekiyor. Yine iltifat etme sosyal becerisine sahip olması gerekir işte güzel giyinmiş bir arkadaşına bugün ne kadar güzel giyinmişsin gibi yine sıklıkla yaşayacağı sorunlar neticesinde özür dileme sosyal becerisi olması gerekiyor. Duygularını ifade etme duyguları ayırt edebilme başkalarının duygularını dinleme sosyal becerilerine sahip olması gerekiyor orada iş yaşamını kolaylaştırır onun için’’* şeklinde ifade etmiştir. Ö10 ise *’’saygı sevgi ve anlayış noktasında hoşgörülü olma noktasında iş yerinin ya da Staj yaptığı ortamın iş ve işleyişini bozmadan yürümesine katkı sağlayacak davranışlar’’* diyerek duygusal becerilere değinmiştir.

Ö3 öğrencilerin staj-iş ortamında iş arkadaşlarıyla problem çözme becerisine sahip olmaları gerektiğini *‘‘Bazen aralarında acımasız durumlar da oluyor yani işte alay etme gibi durumlarıyla dalga geçme gibi. Bizim öğrencilerimiz kendi durumunun farkında olup bununla baş etmeyi u eğer çok sıkıntı yapmıyorsa görmezden gelmeyi u ama çok rahatsız edici bir durum varsa kendini savunabilmeyi bundan rahatsız olduğunu karşı tarafa iletmeyi yine de hala çözilemiyorsa bile yöneticiye ya da bir üst çalışana gidip bu durumu izah etmeyi öğrenmeli... İşte bir gruba dâhil olmak için kendisini ezdirmemeli hocam. Ben bu konuda çok hani önemsiyorum. Hani her denileni yapıp o şekilde bir aitlik durumu değil kendi konumunun farkında olarak haklarını bilerek ait olmayı...’’* diyerek örneklendirmiştir. Ö12 ise bu görüşü *‘‘bir problem yaşadığı iş yerinde başka birisiyle başka bir çalışma arkadaşıyla ya da orda çalışan kadrolu başka bir insanla o zaman şöyle tembihliyorum ben. Ya bana bunu bildireceksiniz öğretmeniniz olarak ya da orada sizden sorumlu olan asıl kimse usta öğreticiniz ona söyleyeceksiniz. Siz hiçbir şekilde ikili ağız dalaşında bulunmayacaksınız ya da geri laf vermeyeceksiniz. Her zaman bir üstünüze bir amirinize bir öğretmeninize bu durumdan bahsedeceksiniz. Olaylar bu şekilde çözülebilir.’’* Cümleleriyle desteklemiştir.

4.5. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında tanımadığı kişilerle ilişkiler ile ilgili görüşleri

Tablo 7.5.: Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında tanımadığı kişilerle ilişkiler ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
İletişimi başlatma sürdürme sonlandırma	24	96
Yönerge ve yönlendirmeler	18	72

Tablo 7.5.' e göre "Öğrencilerin, staj-iş ortamında tanımadığı (müşteri vb.) kişilerle ilişkiler konusunda sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?" sorusu sorulduğunda görüşmeye katılan öğretmenlerin 24 (%96) ü öğrencilerde iletişimi başlatma sürdürme sonlandırma ilgili sosyal becerilerin, öğretmenlerin 18 (%72) i yönerge ve yönlendirmeler ilgili sosyal becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler genellikle (%96) staj-iş ortamında öğrencilerin tanımadığı insanlarla iletişimi başlatma, sürdürme ve sonlandırma becerilerinden selamlaşma, gülümseme, kendini tanıtmaya, yardım etme, gerektiğinde konuşmayı bitirme gibi becerilere sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu konuyla ilgili Ö20 "*oraya geleni nasıl karşılayacak işte paltosunu alacak efendim asacak işte ona göre güler yüzlü davranacak veyahut başka bir işletmede çalışıyorsa o işletmenin iş tanımı ne ise son derece resmi bir şekilde yine iletişim kurması önemli.*" Diyerek iletişimi başlatma becerilerini vurgulamıştır. Ö5 "*Öncelikle saygı... Kibar olmalı, güler yüzlü olmalı, işte Hoş geldiniz gibi karşılamalı mesela hangi işte çalıştığına bağlı. Mesela garson olarak çalışıyor mesela bir yer gösterebilir oraya kendisi eşlik edebilir oraya kadar götürebilir dolayısıyla. Buyurun oturun tarzında Ne istersiniz ne arzularsınız gibi sorularla işine yönelik sorularla müşterilerle iletişime girebilir*" diyerek görüşünü örneklendirmiştir.

Ö15 öğrencilerin tanımadığı kişilerle ilişkiler konusunda yönlendirme becerisine sahip olması gerektiğine dair görüşünü "*Karşındakine buyurun ne istiyorsunuz gibi sorular sorup yönlendirmesi gereken yere yönlendirmeli kişiyi. Tabii ki de hani ilk görüşme olduğu için saygın bir şekilde bu işi yapmalı.*" Cümleleriyle ifade etmiştir. Ö23 "*Niçin geldiğini konunun ne olduğunu sorabilir. Tabii ki şey ordaysa iş yerinin yetkilisi işyeri yetkilisiyle irtibata geçirir gelen kişiyi. Yoksa kimse yoksa yalnızsa ee kendisi gelen kişinin gelme sebebini eeee sorarak niye geldiğini öğrenir ona göre yani bir şey istiyorsa bir şey gerekiyorsa ustasının olmadığını veremeyeceğini izinsiz hiçbir şeye dokunamayacağını bilir. Gerektiği zamanda veya ustasının ne zaman geleceğini saatle belirterek gelen kişiye yardımcı olur.*" diyerek bu beceriye ilişkin görüşünü ifade etmiştir. Ö22 ise kendi branşından örnek vererek "*Kendisine soru sorulduğunda cevap*

verme bunların mutlaka olması gerekiyor. Benim alanım konaklama orada mesela servis elemanı öğrenci gelen müşterilerle çok diyalog kurmaz bu tasvip edilen bir şey değildir. Sadece sorulduğu zaman cevap verilir. Bir de her soruya cevap vermek zorunda değil kendisiyle ilgisi olmayan konularda ilgili kişiye yönlendirmesi lazım.” Şeklinde fikrini belirtmiştir.

4.6. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında kendini ifade etme ve başkalarını dinleme ile ilgili görüşleri

Tablo 7.6.: Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında kendini ifade etme ve başkalarını dinleme ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
Dinleme	20	80
Kendini ifade etme	18	72
Soru sorma	3	12

Tablo 7.6.’ya göre “Öğrencilerin, staj-iş ortamında başkalarına kendini ifade etme ve başkalarını dinleme ile ilgili sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?” sorusu sorulduğunda görüşmeye katılan öğretmenlerin 20 (%80) si öğrencilerde dinleme, öğretmenlerin 18 (%72) i kendini ifade etme, öğretmenlerin 3 (%12) ü soru sorma becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler genellikle (%80) staj-iş ortamında öğrencilerin başkasının sözünü kesmeden dinleme becerilerine sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu beceriye dair Ö6 “Önce işte tabi karşı tarafı dinleyebilmeli dinleme becerisine sahip olacak...”

Karşısındakinin sözünü kesmeden dinleyecek dinlerken de işte bir göz teması onu dinlediğine dair bir tepki vermesi lazım. Hani karşı taraf bu bir kişi beni dinlemiyor gibi durmaması gerekiyor” diyerek fikrini beyan etmiştir. Ö4 ise görüşünü “*Dinlediği kişinin anlattıklarına bir şeyler eklemek isterse sözünü kesmeden konuşması bittiğinde söze başlayabilir, söz hakkı isteyebilir ya da... Yine karşı taraf kendisine bir şey anlattığı zaman işte kafasını sallayarak Evet diyerek onu dinlediğini ifade edici şeyler yapabilir böyle diyebilirim buna da”* cümleleriyle dile getirmiştir.

Ö9 öğrencilerin staj-iş ortamında kendini ifade etme becerileri için “*Başkalarına kendini ifade etmede zaten az önce de söylemiştik işte iletişim başlatma sürdürme becerilerine sahip olması gerekiyor. İfade etme dediğimiz zaman kendini ifade duygular için içine giriyor. Öncelikle kendi duygularını anlamalı çocuk ve başkalarının duygularını da anlayabilmeli. Empatik davranabilmeli ve duygularını doğru kelimelerle ifade edebilmeli. İşte bugün çok mutluyum İşte bu yaptığın beni çok kırdı Ben bundan rahatsız oluyorum gibi kendini ifade edebilmeli duygularını hislerini işte sevgi gibi saygı gibi iyi duyguları ifade etmeyi öğrenebilmeli. Kızgınlık ve korku ile başa çıkabilmeli çünkü onu kızdıracak durumlar olabilir orada. Bunlarla başa çıkabilme sosyal becerilerine sahip olması ve bunları ifade etmesi gerekiyor. Kendini ifade edildiği zaman da bunu saygı ile karşılama becerisi gerekiyor.”* Demiştir. Ö7 ise bu görüşünü “*Kendisi konuştuğunda konuşmayı bir yere bağlayabilmeli, fikir üretebilmeli. Önce söz alarak başlamalı konuşmaya. Konuşurken kendisini ifade ederken ses tonuna dikkat etmeli, bağırmmalı. Ya da fısıldama şeklinde konuşmamalı. Uygun bir ses tonuyla. El hareketleri yani jest ve mimikleri de ona göre olmalı”* sözleriyle desteklemiştir. Ö20 ise “*Tane tane konuşabilmek söz alıp konuşabilmek gerekli gereksiz konuşmamak yerine göre konuşabilmek ihtiyaç oldukça sorulduğunda konuşabilmek çok önemli. Bizim öğrencilerimizde genelde sıra alma davranışı gelişmemiş oluyor. İki kişi konuşurken araya girebiliyor.”* Şeklinde dinleme becerisinin önemini vurgulamıştır.

Yine bir başka bir beceri olan soru sorma becerisiyle ilgili Ö16 “*Kendisi hakkında soru sorduklarında ortamında kısa ve net cevaplar vermelerini bekleriz”* şeklinde

düşüncelerini açıklarken buna ek olarak Ö15 *“Konuşma bittikten sonra soru sormalı”* diyerek bu konudaki fikrini örneklendirmiştir.

4.7. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında duygu, düşünce ve davranışlarını yönetme ile ilgili görüşleri

Tablo 7.7.: Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında duygu, düşünce ve davranışlarını yönetme ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
Duygusal beceriler	17	68
Kendini kontrol etme becerileri	16	64

Tablo 7.7.’ye göre *“Öğrencilerin, staj-iş ortamında duygu, düşünce ve davranışlarını yönetme ile ilgili sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?”* sorusu sorulduğunda görüşmeye katılan öğretmenlerin 17 (%96) si öğrencilerde duygusal beceriler, öğretmenlerin 16 (%64) sı kendini kontrol etme sosyal becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler genellikle staj-iş ortamında duygusal becerilerden olumlu-olumsuz duyguları ifade etme, övücü sözler söyleme gibi becerilere sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Ö23 *“Güzel bir davranışla karşılaştığı zaman teşekkür etmeyi de biliyor ee genellikle işte istemediği bir davranış olduğu zaman da şu şey öğrencilerimizde de açık sözlülük var yani istediği veya istemediği davranışın şeyini karşılığını bu davranıştan hoşlanmadığını veya işte hoşuna gitti ise sevdiği bir davranışta bulunanla ilgili teşekkürünü yapar. İstemediği bir davranışla da karşılaştığı zaman bunun doğru olmadığını rahatlıkla karşı tarafa söyler.”* Cümleleriyle bu görüşünü ifade etmiştir. Ö14 bu beceriye ilişkin fikrini *“ Bazen sevgiyi de abartıyorlar*

ilgiyi abartıyorlar kızgınlığı da abartıyorlar. Birisi bir şey söylediği zaman hemen kendisinin savunma mekanizması bağırebiliyorlar işte sevindikleri zaman sarılma gibi şeyler oluyor. Artık yetişkin olduklarını ve bunlara biraz daha minimum seviye çekmeleri gerektiğini söylüyoruz öyle yabancılara sarılma adama! Teşekkür etme güler yüzlü ifade etme Sizi çok sevdim çok çok beğendim diyebilirsin'' şeklinde anlatmıştır. Ö6 ise ek olarak ''Şimdi bence öğrenci şunu bilecek hani ortamda konuşurken bir özel ve mahremi konular bir de işte onun dışındaki işte günlük işte haberdî spordu günlük konuşabileceği konunun ayrımını bilmesi lazım. Tutup da kendi özel hayatını işte mahremi konularını bahsedemeyiz. Hem karşı tarafa da sormamalı. Onu bilecek. Hem kendisi de aktarmamalı. Onun dışındaki günlük konularda konuşabileceğini şunu da bilmeli karşı taraf bir erkek mi bayan mı bu da önemli bir erkek arkadaşıyla konuşma şekli ile bayan arkadaşı ile konuşma şekli bir olmaz, kaba sözler kullanmamalı'' cümleleriyle örnek vermiştir.

Öğrencilerin staj-iş ortamında kendini kontrol etme becerileri konusunda görüş bildiren öğretmenlerden Ö12''*Bazen çocuklarımız çok sinirleniyorlar mesela gerçekten kontrolden çıkabilecek hale geliyorlar. Şöyle telkinlerde ben bulunuyorum. 1den 10a kadar say diyorum. Bazen yetmiyor bu sefer mesela çocuk başlıyor 10 yetmez 100 yapayım ben bunu diyor. 1den 100e kadar saymaya falan başlayabiliyor. Sürekli bulunduğumuz telkin kendini sakinleştirmeye çalışın ortamdaki uzaklaşın seni sinirlendiren kişinin yanından uzaklaş şöyle bir derin nefes al bir hava çek şeklinde oluyor. Bu çok sevinç ortamında da bazen sevinç patlamaları yaşayabiliyoruz. Yine aynı şekilde kontrol altında daha sessiz daha sakin olmaları gerektiğini ifade ediyoruz'' şeklinde örnek vermiştir. Ö13''*Çok gergin olabiliyor ya da o gün yaşadığı çok mutlu bir olayı işte arkadaşlarına el kol teması kurarak ifade etmeye çalışıyor. Orda bu dengeyi çocuğa anlatmak gerekiyor. Sen çok mutlu olabilirsin ama senin o andaki mutluluğun arkadaşına yani istemediği bir davranışı yaparak göstermek yani -fiziksel olarak yaklaşmak- yani hoş bir şey olmuyor çünkü karşı taraf bundan hoşlanmıyor. Orda bu dengeyi kurmasının özellikle biz öğretmenlere düşüyor herhalde bu beceriyi vermek'' sözleriyle bu beceriye vurgu yaparken, Ö16''*Olabilirdiği kadar sakin olabilirdiği kadar***

terbiyeli terbiyeyi bozmayacak iş yerine yakışmayacak davranışları yapmamaları gerektiğini aşırı hareketlilik aşırı şımarıklık bizim beklediğimiz bir davranış değil... Öfkelerini bastırmaları ve direktifleri uygulamalarını bekleriz öfke anında iken kesinlikle bundan sonra diye başlayan bir kelime kurmamasını bekleriz. Çevresindeki insanlardan uzaklaşmalarını, derin nefes almalarını nefes kontrolü yapmalarına ortam değiştirmelerini tavsiye ederiz daha sonra gerekli öfke kontrolünü sağladıktan sonra söylemesi gerekenleri düzgün bir dille olay hakkındaki görüşlerini ifade etmesini bekleriz'' diyerek görüşlerini açıklamıştır.

4.8. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında problemlerle baş etme ile ilgili görüşleri

Tablo 7.8.: Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında problemlerle baş etme ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
Kendini kontrol etme	16	64
Saldırgan davranışlarla başa çıkma	15	60
Sonuçları kabul etme	5	20

Tablo 7.8.'e göre "Öğrencilerin, staj-iş ortamında ortaya çıkabilecek problemlerle baş etmesi için sahip olması gereken sosyal beceriler neler olmalıdır?" sorusu sorulduğunda görüşmeye katılan öğretmenlerin 16 (%64) sı kendini kontrol etme, öğretmenlerin 15 (%60) i öğrencilerde saldırgan davranışlarla başa çıkma, , öğretmenlerin 5 (%20) i sonuçları kabul etme becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler genellikle staj-iş ortamında öğrencilerin öfkelerini başkasına zarar vermeden ortaya koyma, farklılıkları konuşarak çözme, suçlamalar karşısında kendini savunma, alay edildiğinde duymazdan gelme gibi becerilere sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Ö1 *''Bizim çocuklarımız özel durumu olan çocuklar olduğu için bazen toplumda kabullenmeyen ya da rahatsız edici bakışlar olabilir, rahatsız edici cümleler ya da çocuğu aşağılayıcı cümleler olabilir. Bu tür cümlelerle karşılaştığında iş yerindeki ilgili kişilere ya da sorumlu kişilere bunu ifade edebilmeliler.''* derken, Ö2 *''Kendisinden istenmediğimiz bir şey yapıldığında Hayır demesi gerekiyor. Kendisine yapılmasını istemediği bir davranış olduğunda karşıdaki kişiye bunu söylemesi gerekiyor Başka olumsuz şeyler yapmaması gerekir kendisiyle alay edildiğin de duymazlıktan gelebilir. Yöneticine ne bu durumu aks edebilir, suçlamalar karşısında kendisini savunur''* şeklinde öğrencinin kendisiyle alay edildiğinde duymazdan gelme becerisine, hayır deme becerisine ve suçlamalar karşısında kendini savunma becerisine vurgu yapmıştır. Ö11 *''Yeri geldiğinde hayır diyebilme becerilerini kazanmış olmalıdır... Kendisinden istenen bir davranışı veya eylemi kabul etmesini veya reddetmesini u bilmesi gerekmektedir.''* Diyerek hayır deme becerisine değinmiştir.

Öğrencilerin staj-iş yerinde kendilerini kontrol etme becerileri hakkında görüş bildiren öğretmenlerden Ö18 başkalarını rahatsız etmekten kaçınma becerisine *''Bazen öfke nöbetleri olabiliyor bazen neşeli olabiliyorlar sevinçlerini çok abartarak yaşayabiliyorlar. Etrafındakileri rahatsız etmeden güzel bir dille iş arkadaşlarına patronuna ya da aa çok sevdiğim bir haber aldım ben buna çok sevindim onun için çok mutluyum bugün diye yanındakilere bunu ifade edebilir.''* şeklinde örnek vermiştir. Ö11 başkalarıyla olan problemini kavga etmeden çözme becerisine örnek vermek için *''Ya sorun çıkarmadan bunu nasıl ifade edebilir. Sabredebilir. Öfke kontrolünü sağlamış olabilir öfkelerini kontrol edebilir. Ya da bi problem yaşadığı zaman kime gideceğini iyi bilen bir öğrenci bir problem yaşadığı zaman bunu bağırarak çağırarak küfrederek ya da oradaki arkadaşlarına karşı davranış olarak vurma kırma davranışı yapmadan kendisini yöneten kişiye güzelce ifade edebilirse zaten bu sorun da ortadan....''*

ifadelerini kullanmıştır. Ö24 farklılıkları konuşarak çözme becerisine *“İşte çalışma arkadaşıyla problem yaşadığında veya onla alay edildiğinde istenmediği gibi işte onu rahatsız edici huzursuz edici problemlerle önce kendinin çözmekle alakalı birkaç davranışta bulunması işte problemi çıkaran kişiyle görüşmesini beklerim.”* diyerek örnek vermiştir. Ö2 öfkesini başkalarına zarar vermeden ortaya koyma becerisini *“Başkaları ile öğrenci arasında bir problem olursa kavga etmeden çözmesi gerekiyor. Öfkesini başkalarına zarar vermeden ortaya koyması gerekir”* diyerek ifade etmiştir.

Ö24 *“Mesela yanlış bir iş yaptığında veya kırıp döktüğünde bunu uygun bir şekilde anlatabilmeli ve bunun doğal bir şey olduğunu öncelikle algılamalı... Ayrıca burada olumsuz davranışları kendi yaptığında ona da işte senin bu davranışın uygunsuz işte bu şekilde davranmamalısın dendiğinde bunu uygunsuz olabileceğini algılamasını ona göre yeni tepkiler geliştirmesini beklerim.”* şeklinde davranışlarının sonuçlarını kabul etme becerisi hakkında örnek vermiştir. Ö3 ise *“Diyelim ki bir satış yapıldı o yapamadı da diğer bir çalışan yaptı. Hani burada böyle işte kıskanarak aşırı duygu patlamaları yerine hani bunu olgunlukla karşılayabilmeli. Kendisinin de zamanı geldiğinde daha farklı satışlar yapabileceğini bunu ona eğer kendisi hissedemiyorsa da diğer üst çalışanın ya da yöneticinin anlatması gerektiği konusunu düşünüyorum. ”* diyerek bu görüşü destekler nitelikte örnek vermiştir.

4.9. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında işe gidiş geliş ile ilgili görüşleri

Tablo 7.9.: Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında işe gidiş geliş ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
Toplumsal kurallara uyma	20	80
Kendini ifade etme	15	60
Bilişsel beceriler	9	36

Tablo 7.9.'a göre "Öğrencilerin, staj-iş ortamına gidiş-geliş ile ilgili sahip olmaları gereken sosyal beceriler neler olmalıdır?" sorusu sorulduğunda görüşmeye katılan öğretmenlerin 20 (%80) si öğrencilerde toplumsal kurallara uyma, öğretmenlerin 15 (%60) i kendini ifade etme, öğretmenlerin 9 (%36) u bilişsel becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler genellikle staj-iş ortamına gidiş gelişle ilgili öğrencilerin toplumsal kurallara uyma, toplu taşıma kurallarına uyma gibi becerilere sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Ö16 bu konudaki görüşünü "Eğer ulaşım konusunda toplu taşıma araçlarını kullanacaksa bunu diğer insanlarla nasıl yapıyorsa aynı şekilde donanımlı olmalarını sağlarız servise servisle ilgili. Yani mesela kartını alıp makineye okutma sana tramvaya biniyorsa insanlara yer vermesi gerektiğini araç içerisinde yüksek sesle konuşmaması gerektiğini yüksek sesle müzik dinlememesi gerektiğini, temiz olması gerektiğini, insanlara rahatsızlık vermemesi gerektiğini tanıdığı insanlar varsa onlarla uygun bir seviyede konuşması gerektiğini... Bunların normal standardı

toplumda ayıplanmayacak standart neyse o standardı enjekte ederiz biz çocuklara.’’ şeklinde ifade etmiştir. Ö10 ‘‘Adabı muaşeret kurallarına uymak suretiyle örnek olarak söylüyorum işte ne yapacak dolmuşa binecek dolmuş yanından geçerken böyle yüksek sesle dur hop işte ben de gitmek istiyorum demek yerine uygun bir işaretle işte ulaşım aracını durdurabilir... Kapı açılıp içeri girdiğinde yine selam verme ya da en azından varlığını hissettirme noktasında bazı söylemlerde bulunabilir. Temsilen söylüyorum iş yerine ya da staja geldi inmesi gerekiyor kaba bir tabir olacak ama Kaptan Dur bakalım ben inecem ya da inmek istiyorum deme yerine ya müsait bir yerde inebilir miyim lafızları ile işte muamelede bulunması. İnerken örnek olarak söylüyorum iyi yolculuklar hayırlı işler kolay gelsin demesi açıkçası öğrencilerimizden beklenen tavır ve davranışlar’’ diyerek bu beceriye dair örnekler vermiştir.

Ö4 ‘‘Servisle veya toplu taşıma ile ulaşım sağlıyorsa servise veya dolmuşa bindiğinde yine Selam vermesi Günaydın demesi Gülümsemesi insanlara. İndiğinde yine iyi akşamlar demesi şoföre hayırlı işler gibi şeyler söyleyebilmeli... Bileti uzatırken diğer insanlardan nezaket ifadelerini kullanarak lütfen ücreti uzatabilir misiniz gibi şeylerde yardım isteyebilmesi ve teşekkür etmesi bunun karşılığında. Kendisinden de yardım isteyenlere güler yüzlü bir şekilde yardım etmeye istekli olması gerekir yine. Yine yanındaki kişiyle sohbet edebilir serviste veya dolmuşta güncel olaylardan bahsedebilir bu konuda iletişimi başlatması sürdürmesi gerekir yine yürüyerek gidiyorsa yolda karşılaştığı kişilerle selamlaşabilir’’ diyerek öğrencilerin staj-iş ortamına gidiş gelişte kendini ifade etmesini gerektiren sözel ifadelerle dair görüşünü belirtmiştir. Ö9 bu görüşü ‘‘Birisine yol tarif sorabilmesi yani bunun için de kendini ifade etme becerisi gerekiyor... Ricada bulunma çünkü birinden ee dolmuşla gittiğini de düşünebiliriz. Yer yön tarif edebilmek için dolmuş şoförüne gideceği yeri söyleyebilmeli veya kendisini orada indirmesi için ricada bulunmak sosyal becerisi olması gerekiyor. Ve gitmek istediği yere ulaştığında da bunu sağlayan kişiye teşekkür etme sosyal becerisi gerekiyor.’’ Cümleleriyle desteklemiştir.

Ö6 öğrencilerin işe gidiş gelişlerinde sahip olması gereken bilişsel beceriler için ‘‘Şimdi öncelikle öğrencinin gideceği yerin adresini bilmesi gerekiyor adres öğretilmeli. Adres öğrendi daha sonra peki yürüme mesafesinde ise yer yön gibi işte adres bilerek gidebilir... Öncelikle binerken mesela işte hani hangi araç nereye gidiyor bir kere bunu bilecek işte hangi durakta binecek hangi durakta inecek işte mesele arabaya bindiğinde işte bir para mı verecek işte bir samkart tarzı işte bir şey girişle’’ ifadelerini kullanmıştır. Ö24 ise ‘‘Gidiş gelişlerinde adresi bulabilmeli... Onlardan da bilgileri güzel bir şekilde yorumlayıp kendi başına halletmesini beklerim açıkçası. Ve ayrıca sadece servis ve iş ortamında değil mesela diyelim ki servisi kaçırdı bunla alakalı ne yapması gerektiğini kendi başına artık işe gitmesi gerektiği için nolur servisi şu an yok servisi kaçırmış oldu. Veya bir şekilde servis gelmedi ve kendinin iş yerine gitmesi veya ordan eve gelmesi istendi. Bunla alakalı da yine dediğim gibi çevredeki sosyal u sosyalleşebileceği kişilerle alakalı irtibata geçme demeyim de yine soruları sorup uygun cevapları alıp kendi yorumlayıp kendi başına gidiş gelişi yapmasını sağlamasını beklerim öğrencilerimden.’’ Şeklinde fikrini beyan etmiştir.

4.10. Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında serbest zamanlar ile ilgili görüşleri

Tablo 7.10.: Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında serbest zamanlar ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
İlişkiyi başlatma ve sürdürme	18	72
Gruba dâhil olma ve uyum	13	52
Kendini kontrol etme	1	4
Soru sorma	1	4

Tablo 7.10.'a göre ‘‘Öğrencilerin, staj-iş ortamında serbest zamanları nasıl kullanmaları gerektiğini düşünüyorsunuz?’’ sorusu sorulduğunda görüşmeye katılan öğretmenlerin 18 (%80) i öğrencilerde ilişkiyi başlatma ve sürdürme, öğretmenlerin 13 (%52) ü gruba dahil olma ve uyum, öğretmenlerin 1 (%4) i kendini kontrol etme, 1 (%4) i ise soru sorma becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler genellikle staj-iş ortamında öğrencilerin serbest zamanlarında ilişkiyi başlatmak için selamlaşma, kendini tanıtmaya, konuşurken konuşmanın içeriğine uygun geri bildirimde bulunma gibi becerilere sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Ö4 ‘‘Serbest zamanlar aslında diğer kişilerle sosyal ilişkiler kurabilmek için en iyi fırsatlardan birini sunuyor bize. Bu zamanlarda eğer tanımadığı kişiler varsa onlarla tanışabilir kendini tanıtabilir iletişimi başlatabilir yine arkadaşlarıyla güncel konulardan sohbetler edebilir İlgi alanlarını hobilerini paylaşabilir. Eğer karşı tarafla bir ortaklık yakalayabilirse bununla ilgili belki iş dışında da planlar yapılabilir iletişimi devam ett... Bu hobiler ortak ilgi alanları ileriki iletişimin devam etmesi açısından da faydalı olacaktır Yani genel olarak böyle sohbet etme iletişimi başlatma devam ettirme başkaları ile iletişim kurmaya istekli olma gibi şeyler söyleyebiliriz. Ya da basit oyunlar oynayabilirler böyle aralarda kendi aralarında’’ şeklinde bu serbest zamanlarda öğrencilerin sahip olması gereken becerilerle ilgili görüş belirtmiştir. Ö17 ‘‘Mesela orada diğer katlarda çalışan personellerle sohbet edebilirler onlara ikram edilen yiyeceklerden ikram edebilirler çaylarını içerken dinlenebilirler cep telefonları var isterlerse oradan izlemek istedikleri ya da bakmak istedikleri bir şey olursa bakabilirler. Hani diğer insanları aslında gözlemleyerek onlar nasıl geçiriyorsa dinlenme saatlerini benim öğrencilerimin de öyle geçirmesini isterim.’’ şeklinde serbest zamanlardaki becerilere örnekler vermiştir.

Öğrencilerin staj-iş ortamında serbest zamanlarda gruba dâhil olma ve uyum becerilerine ilişkin görüş belirten öğretmenlerden Ö18 ‘‘Aralarında mesela çay molaları olduğunda aynı gruptan öğrenci varsa birlikte geçirmelerini istiyoruz. İş yerinde çalışan diğer kişilerle aynı ortamı paylaşmalarını muhabbetle argoya gitmeyecek şekilde günlük

yaşadıkları sorunları iyi şeyleri kötü şeyleri paylaşmalarını istiyoruz. Öğle aralarında arkadaşlarıyla birlikte aynı mekânda yemek yeme gerektiğinde arkadaşı bir hafta ona yemek ismarlıyorsa bir hafta da onun ismarlayabileceğini söylüyoruz.” Şeklinde görüşünü ifade etmiştir. Ö6 “Bir toplu etkinlik yapılacak mesela çalışma ortamında bu toplu etkinliğe işte rica ile girebilme belki hani girebilir miyim işte verilen sorumluluğu yerine getirmesi gerekirse yapılan şeyin kuralları varsa kurallarına uyması gibi o şekilde bir şey yapılabilir hani. Böyle sosyal becerilere sahip olması önemli bence” derken, Ö8 “Yani o yine aynı şeye ilgi duyduğu arkadaşlar vardır. Onlarla yine vakit geçirebilir Örneğin bir arkadaş vardı futbola meraklıdır ikisi de bunla konuşarak o vakti değerlendirebilirler. Ya da aynı şeye ilgi ihtiyaç duyuyorlardır. Aynı şeyden hoşlanıyorlardır. Bunlar konuşarak zaman geçirebilirler alışveriş olur kıyafet olur... Yani yine iş ile ilgili konular olabilir sorunlar olabilir. Yine bunları iletişim kurarak yani birbirleriyle konuşarak zaman geçirerek halledebilirler.” Şeklinde bu becerilere örnek vermiştir. Ayrıca Ö24 “Serbest zamanlarında öğrencinin gruplara dâhil olmasını isterim. Mola zamanında işte kendi başına kaldığında sosyal alanlara gidebilmeyi ordaki sohbetlere katılabilmesini ki bu sohbetlere kendi başına davet edebilmesi dahi uygun sohbet edebilmesini davranışları gösterebilmesini sohbeti ilerletip onun da bir birey olduğunu veya onlarla aynı seviyede olduğunu hissettirmesini isterim ve karşıdakilerin de buna jest ve mimikle destek olmalarını beklerim. Aynı zamanda işte orda sohbetlerinde aşırıya kaçmadan işte fiziki durumlara kaçmadan ve dışardan gelen sohbe dahil olmayan kişiyi de sohbe dahil edebilmesini bu tarz becerileri geliştirmesini beklerim.” Cümleleriyle öğrencilerin iş yerindeki serbest zamanlarında sahip olması gereken beceriler konusunda beklentilerini dile getirmiştir.

Öğrencilerin iş yerindeki serbest zamanlarında kendini kontrol etme becerisine değinen Ö11 “Sabretme, öfke kontrolünü sağlama, davranışlarını kontrol etme... Öğrenci eğer kendisiyle bi dalga geçildiğini hissettiği zaman ordaki iletişimi bitirebilmeli... Ya da u hoş bi durum yaşadığı zaman serbest zamanında onu ifade edecek teşekkür etme becerisini ya da o memnuniyeti o mutluluğu uu iltifat etme evet gösterebilmeli diye düşünüyorum.” Şeklinde fikrini belirtmiştir.

Ö16 ise *“Bilmedikleri konularda merak ettikleri aletleri kullanma konusunda bilgi sahibi olmalarını ve o aleti en iyi kullanan o işi yapan kimse usta kimse onunla sıkı diyalog halinde olmalarını onunla duygusal bir birliktelik oluşturmalarını bekleriz”* şeklinde öğrencilerin iş yerindeki serbest zamanlarında soru sorma becerisinin olması gerektiğine değinmiştir.

5.BÖLÜM

TARTIŞMA VE SONUÇ

Özel eğitim mesleki eğitim merkezinde görev yapan öğretmen ve idarecilerin staj-iş ortamına yerleştirilen öğrencilerde bulunması gereken sosyal becerileri belirlemek amacıyla yapılan araştırma sonucu elde edilen verilere göre bazı temalar elde edilmiştir. Bu temalar Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin ve idarecilerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında birlikte çalışması ile ilgili görüşleri, fiziki görünümleri ile ilgili görüşleri,yöneticilerle ilişkileri ile ilgili görüşleri, öğrencilerin staj-iş ortamında iş arkadaşlarıyla ilişkileri ile ilgili görüşleri, tanımadığı kişilerle ilişkiler ile ilgili görüşleri, kendini ifade etme ve başkalarını dinleme ile ilgili görüşleri, duygu, düşünce ve davranışlarını yönetme ile ilgili görüşleri, problemlerle baş etme ile ilgili görüşleri, işe gidiş geliş ile ilgili görüşleri, serbest zamanlar ile ilgili görüşlerinden oluşmaktadır. Bu temaların her biri ile ilgili olarak ÖEMEMdeki öğretmenlerin ve idarecilerin beklentileri aşağıda tartışılarak belirtilmiştir.

5.1. Öğrencilerin birlikte çalışma konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema

Araştırmanın bu bölümünde ÖEMEMdeki öğrencilerin staj-iş hayatında sahip olması gereken becerilerde birlikte çalışma konusuna değinilmiştir. *ÖEMEMde çalışan öğretmenler staja giden öğrencilerin birlikte çalışma, kendini ifade etme, ilişkiyi başlatma ve sürdürme, yönergeye uyma, soru sorma gibi sosyal becerilere sahip olması gerektiği gibi görüşler bildirmişlerdir.* Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun grupta iş yapma becerisinden bahsettiği görülmüştür.

Baran ve Cavkaytar (2007) işverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerilerinin neler olduğunu belirlemeyi amaçladıkları araştırmasında; işverenlerin sorumluluk becerilerine, teknoloji becerilerine, uyum becerilerine, ekip

çalışması becerilerine, iletişim becerilerine ve akademik becerilere dair görüşleri alınmıştır. Öğrencinin iş yerinde bir işin sorumluluğunu üstlenme, iş arkadaşlarına karşı hoşgörülü olma, ekip içinde etkin ve uyumlu çalışma, iş yerinde yaşanan başarı ya da başarısızlığı paylaşabilme gibi becerilere sahip olması gerektiğine dair sonuçlar bulunmuştur. Bu araştırmayla da iletişim becerileri ve ekip çalışmaları açısından paralellik göstermektedir.

Çubukçu ve Gültekin (2006) yaptıkları bir araştırmada ilköğretim öğretmenlerinin en çok puan verdikleri sosyal beceri alanının “ilişkiyi başlatma ve sürdürme becerileri” olduğunu bildirmişlerdir. Bunu sırasıyla “grupla iş yapma becerileri”, “plan yapma ve problem çözme becerileri”, “özdenetimini koruma becerileri”, “stres durumu ile başa çıkma becerileri” ve “duygulara yönelik beceriler” izlemektedir. Bu beceriler yönünden paralellik göstermektedir. Araştırmaların sonuçlarıyla ilgili 2006 yılından bu yana işe yerleştirilecek öğrenciden beklentilerin değişmediği düşünülmektedir.

5.2. Öğrencilerin fiziki görünüm konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema

Araştırmanın bu bölümünde ÖMEMdeki öğrencilerin staj-iş hayatında sahip olması gereken becerilerde fiziki görünümleri konusuna değinilmiştir. *ÖMEMde çalışan öğretmenler staja giden öğrencilerin kılık kıyafetle ve duruşlarıyla ilgili sosyal becerilere sahip olması gerektiği gibi görüşler bildirmişlerdir.* Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun öğrencilerin mevsime, ortama uygun giyinmesi gerektiğinden bahsettiği görülmüştür.

Gürsel, Ergenekon v e Batu (2007) gelişimsel geriliği olan bireylere okuldan işe geçiş becerilerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmenlerin ve yöneticilerin görüşlerini belirlemeyi amaçladığı araştırmasında, bulgular arasında iş yerine çocuğu hazırlama becerileri bulunmaktadır. Bu becerilere örnek olarak temiz giyinmesi, tıraş olması, elini yüzünü yıkaması, banyo yapması gibi beceriler verilmiştir. Dış görünüş açısından kazanması gereken sosyal beceriler bakımından bu araştırmayla paralellik

göstermektedir. İş hayatında öğrencilerde kılık kıyafetinin uygun olmasına dair beklentiler öğretmenler, idareciler ve işverenler açısından farklılık göstermemektedir. Araştırmacının deneyimlerine göre de bireyin sosyal kabulü için bu beceri büyük önem taşımaktadır.

5.3. Öğrencilerin yöneticilerle ilişkiler konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema

Araştırmanın bu bölümünde ÖEMEMdeki öğrencilerin staj-iş hayatında sahip olması gereken becerilerde yöneticilerle ilişkiler konusuna değinilmiştir. *ÖEMEMde çalışan öğretmenler staja giden öğrencilerin yönergeye uyma, izin isteme, iletişimi başlatma, kendini ifade etme ve problem çözme gibi sosyal becerilere sahip olması gerektiği gibi görüşler bildirmişlerdir.* Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun yönergelere uyma ve yöneticilerden izin isteme becerisinden bahsettiği görülmüştür.

Gürsel, Ergenekon v e Batu (2007) gelişimsel geriliği olan bireylere okuldan işe geçiş becerilerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmenlerin ve yöneticilerin görüşlerini belirlemeyi amaçladığı araştırmasında, öğrencinin işverene kendini kabul ettirmesi gerektiği, sosyal yönden ve uyum yönünden öğrencinin işe hazırlanması gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır. İlköğretimde veya özel eğitim mesleki eğitim merkezinde çalışan öğretmenlerin görüşü benzerdir. Bu açıdan öğretmenlerin çalıştığı kademe, iş hayatında öğrencilerden yöneticilerle ilişkileri konusundaki beklentilerini değiştirmemiştir. Yalnızca 3.kademe yani özel eğitim mesleki eğitim merkezindeki öğretmenlerin staj konusundaki deneyimleri fazla olduğundan ayrıntılı bilgi verebildikleri görülmüştür.

5.4. Öğrencilerin iş arkadaşlarıyla ilişkileri konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema

Araştırmanın bu bölümünde ÖEMEMdeki öğrencilerin staj-iş hayatında sahip olması gereken becerilerde iş arkadaşlarıyla ilişkiler konusuna değinilmiştir.. *ÖEMEMde*

çalışan öğretmenler staja giden öğrencilerin iletişimi başlatma, sürdürme ve sonlandırma, duygusal beceriler ve problem çözme gibi sosyal becerilere sahip olması gerektiği gibi görüşler bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun iletişimi sürdürme ve sonlandırma, yardım etme, izin isteme, teşekkür etme, özür dileme becerisinden bahsettiği görülmüştür.

Özel gereksinimli öğrenciler sosyal becerileri akranları gibi kolayca kazanamazlar. (Maag, 2005). Bu durum da öğrencilerin akranları tarafından reddedilmesine (Koster ve ark., 2010) neden olurken özel gereksinimli öğrencilerin sosyal becerileri öğrenmeleri için gerekli sosyal ortamın dışında kalmalarına yol açmaktadır. Dolayısıyla öğrencilerin staj iş ortamında da iş arkadaşlarıyla ilişkileri konusunda sosyal becerilere ihtiyacı vardır.

Dilekmen, Başçı ve Bektaş(2008) eğitim fakültesi öğrencilerinin iletişim becerilerini farklı değişkenler açısından irdelemişlerdir. Yaş grubu yönünden bu araştırmayla paralellik göstermesinin yanında iş hayatında sosyal becerilerin önemine değinilmiştir.

Yeşil(2013), ilkokul öğretmenlerinin yılgınlığını gidermeye yönelik uygulamaları incelediği araştırmasında öğretmenlerin iş arkadaşlarıyla yaşadığı sorunlara değinmiştir. Bunlara çözüm olarak da iş arkadaşları arasındaki iletişimin güçlenmesi, iş arkadaşlarından destek almak, bilgi ve deneyim paylaşımını önermiştir. İş arkadaşlarıyla iletişim becerilerinin önemini vurguladığı için bu araştırmayı desteklemektedir. Araştırmacı farklı yaş gruplarından öğrencilerle çalışan öğretmenlerin ortak beklentisinin iletişimi başlatma, sürdürme ve sonlandırma becerileri olduğunu düşünmektedir. Bunun sebebinin de öğrencilerin her yaşta ve ortamda uyum sağlayabilmeleri için bu becerilere gereksinimleri olduğu düşünülmektedir.

5.5. Öğrencilerin tanımadığı kişilerle ilişkiler konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema

Araştırmanın bu bölümünde ÖEMEMdeki öğrencilerin staj-iş hayatında sahip olması gereken becerilerde tanımadığı kişilerle ilişkiler konusuna değinilmiştir. *ÖEMEMde çalışan öğretmenler staja giden öğrencilerin iletişimi başlatma, sürdürme ve sonlandırma, yönerge alıp verme ve yönlendirme gibi sosyal becerilere sahip olması gerektiği gibi görüşler bildirmişlerdir.* Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun iletişimi başlatma, sürdürme ve sonlandırma becerisinden bahsettiği görülmüştür.

Deniz(2006) Kuaförlük Eğitim Programlarında kalfalık seviyesi için öngörülen mesleki becerilerin, iş piyasası tarafından kalfadan beklenen mesleki becerilerini belirlemek amacıyla yaptığı araştırmada; müşteriye rahat bir ortam hazırlamak,müşteri talebini tespit etmek,müşteriye ürün ve hizmet hakkında bilgi vermek gibi becerilerden bahsetmiştir. Staj-iş hayatında öğrencilerin müşterilerle ilişkileri konusunda sahip olması gereken sosyal beceriler bu becerilerle paralellik göstermektedir.

Araştırmacı staj-iş hayatında zihin engelli bireylerin tanımadığı kişilerle ilişkileri konusunda ayrıntılı beklentilere ulaşamamıştır. Bunun sebeplerinden biri öğretmenlerin, öğrencilerin müşteriyle iletişime geçmesine gerek olmadığı düşüncesi olabilir. Ya da öğretmenler 'eğer öğrenci iş arkadaşlarıyla ve yöneticisiyle olumlu ilişkilere sahipse müşteriye de uygun sosyal becerileri sergileyebilir' şeklinde düşünüyor olabilirler.

5.6. Öğrencilerin kendini ifade etme ve başkalarını dinleme konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema

Araştırmanın bu bölümünde ÖEMEMdeki öğrencilerin staj-iş hayatında sahip olması gereken becerilerde birlikte kendini ifade etme ve başkalarını dinleme konusuna değinilmiştir. *ÖEMEMde çalışan öğretmenler staja giden öğrencilerin dinleme, kendini ifade etme, soru sorma gibi sosyal becerilere sahip olması gerektiği gibi görüşler*

bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun öğrencilerin başkasının sözünü kesmeden dinleme becerilerinden bahsettiği görülmüştür.

Korkut (1996)'un İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeğinin geliştirilmesi konulu çalışmasında ölçekteki dinleme becerisiyle ilgili maddeler araştırmayı desteklemektedir. Bu maddelerden bazıları, “Başkaları konuşurken yanıt vermeden önce onların sözlerini bitirmelerini beklerim” ,“Düşüncelerimi istediğim zaman anlaşılır biçimde ifade edebilirim” ,“Birisini dinlerken söylenenlerin altında yatan duyguları anlayabilirim.” Gibi ifadelerdir.

Baran'ın (2003) işverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerilerini belirlemek için yaptığı araştırmasında, işverenlerin görüşüne göre zihin engelli çalışanların işe zamanında gelmesi, uyumlu olması, işi tamamlayabilmesi, işi istendiği şekilde yapması, tatmin edici bir performans ile çalışması, iş yeri kurallarına uyması, ekip içinde çalışabilmesi, kendini ifade edebilmesi, iletişim kurabilmesi ve okuma yazma bilmesi gibi becerilere sahip olması gerektiği sonucu çıkmıştır. Farklı yıllarda yapılan araştırmalarda öğrenciden beklenen kendini ifade etme becerisi konusundaki görüşler değişmemiştir.

5.7. Öğrencilerin duygu, düşünce ve davranışlarını yönetmekonusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema

Araştırmanın bu bölümünde ÖEMEMdeki öğrencilerin staj-iş hayatında sahip olması gereken becerilerde duygu, düşünce ve davranışları yönetme konusuna değinilmiştir. *ÖEMEMde çalışan öğretmenler staja giden öğrencilerin duygusal beceriler ve kendini kontrol etme gibi sosyal becerilere sahip olması gerektiği gibi görüşler bildirmişlerdir.* Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun öğrencilerin olumlu-olumsuz duyguları ifade etme, övücü sözler söyleme becerilerinden bahsettiği görülmüştür.

Ünal'ın (2001) istihdam edilebilirlik becerilerini belirlemek ve bu becerilerin etkili biçimde kazandırılabilmesi için eğitim sisteminde yapılması gereken düzenlemeleri ortaya koymayı amaçladığı araştırmasında, işverenlerin işe başvuran adaylarda sorumluluk, teknoloji, uyum, ekip çalışması, zihinsel düşünme, iletişim, akademik işlem ve kendini yönetme becerilerine sahip olmalarını bekledikleri ortaya çıkmıştır. Bu araştırmayı kendini yönetme, duygu, düşünce ve davranışlarını yönetme konusunda destekleyen bir araştırmadır.

Türnüklü'nün (2004), sosyal ve duygusal öğrenme programı temalarında duyguları yönetim becerileri (duyguları tanıma, duyguların farkında olma, duyguları ifade etme, diğer duyguları anlama, empati, ben dilini kullanma, korku ile baş etme, öfke ile baş etme vb.) bu araştırmadaki duygu, düşünce ve davranışları yönetme temasıyla paralellik göstermektedir.

Araştırmalara bakıldığında iş yerinde duygu, düşünce ve davranışları yönetme becerileri söz konusu olduğunda normal gelişim gösteren bireylerden beklenilenle zihin engelli bireyden beklenen beceriler arasında fark görülmemiştir.

5.8. Öğrencilerin problemlerle baş etme konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema

Araştırmanın bu bölümünde ÖEMEMdeki öğrencilerin staj-iş hayatında sahip olması gereken becerilerde problemlerle baş etme konusuna değinilmiştir. *ÖEMEMde çalışan öğretmenler staja giden öğrencilerin kendini kontrol etme, saldırgan davranışlarla başa çıkma, sonuçları kabul etmegibi sosyal becerilere sahip olması gerektiği gibi görüşler bildirmişlerdir.* Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun öğrencilerin öfkesini başkasına zarar vermeden ortaya koyma, farklılıkları konuşarak çözme, suçlamalar karşısında kendini savunma, alay edildiğinde duymazdan gelme becerilerinden bahsettiği görülmüştür.

Yine Baran'ın (2003) işverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerilerini belirlemek için yaptığı araştırmasında, iş yerinde yaşanan başarı ya da başarısızlığı paylaşma becerisi bu araştırmadaki problem çözüme becerilerinden olan sonuçları kabul etme becerisini desteklemektedir.

5.9. Öğrencilerin işe gidiş geliş konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema

Araştırmanın bu bölümünde ÖEMEMdeki öğrencilerin staj-iş hayatında sahip olması gereken becerilerde işe gidiş geliş konusuna değinilmiştir. *ÖEMEMde çalışan öğretmenler staja giden öğrencilerin toplumsal kurallara uyma, kendini ifade etme ve bilişsel becerileri de içine alan sosyal beceriler gibi sosyal becerilere sahip olması gerektiği gibi görüşler bildirmişlerdir.* Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun öğrencilerin toplu taşıma kurallarına uyma, yol tarifi sorma becerilerinden bahsettiği görülmüştür.

Çapa (2009) zihin engelli çocuğa sahip aileler ile otistik çocuğa sahip ailelerin toplumsal hayata katılmada yaşadıkları güçlüklerin karşılaştırılması amaçladığı araştırmada (yaya olarak bir yerden bir yere gitme, toplu taşıma araçları ile bir yerden başka bir yere gitme vb.) ailelerin çoğu sorun yaşadıklarından bahsetmişlerdir.

Coşkun Başar (2010) iş okulundan mezun olan özel gereksinimli bireylerin okul hayatından iş hayatına geçiş becerilerini anne-baba görüşlerine göre belirlemeyi amaçladıkları araştırmada; sosyal becerilerin toplumsal hayata ve iş hayatına geçişte önemli bir geçiş becerisi olduğu için sosyal becerilerde yetersizlik yaşayan özel gereksinimli bireylerin özellikle iş ortamında birçok sorunla karşılaşabileceklerini belirtmiştir. Katılımcılardan biri çocuğunu işe yerleştirmek istediğini ancak çocuğunun toplu taşıma araçlarını kullanamama sorunundan bahsetmiştir. İşe geçiş döneminde sahip olması gereken beceriler anlamında bu araştırmayı desteklemektedir.

Araştırmacının deneyimlerine göre işe gidiş geliş konusunda beklentilerin sebebi, zihin engelli bireylerin ücretsiz servisle taşınmaları sebebiyle bu beceriyi öğrenecekleri ya da uygulayacakları farklı ortamların bulunmamasıdır.

5.10. Öğrencilerin staj-iş ortamında serbest zamanlar konusunda sahip olması gereken sosyal becerilerine ilişkin tema

Araştırmanın bu bölümünde ÖEMEMdeki öğrencilerin staj-iş hayatında sahip olması gereken becerilerde serbest zamanlar konusuna değinilmiştir. *ÖEMEMde çalışan öğretmenler staja giden öğrencilerin ilişkiyi başlatma ve sürdürme, gruba dahil olma ve uyum, kendini kontrol etme, soru sormagibi sosyal becerilere sahip olması gerektiği gibi görüşler bildirmişlerdir.* Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun öğrencilerin serbest zamanlarında ilişkiyi başlatmak için selamlaşma, kendini tanıtmaya, konuşurken konuşmanın içeriğine uygun geri bildirimde bulunma becerilerinden bahsettiği görülmüştür.

Özel gereksinimli bireylerin ayrıştırılmış okullarda eğitim görmeleri normal akranlarıyla ya da toplum içerisinde geçirdikleri süreyi azaltmaktadır. Bu sebeple özel eğitime muhtaç bireyler, toplumsal yaşama uyum sağlamak için gereken becerileri okul döneminde kazanmalıdırlar. Bu eğitim sadece okuldaki sosyal ilişkileri baz alınarak verilmemeli, okuldan sonraki sosyal hayata uygun özel bir sosyal beceri eğitimi olmalıdır. İş, sosyal aktiviteler, karşı cinsle ilişkiler, serbest zaman aktiviteleri gibi özel gereksinimi olmayan bireylerin günlük hayatın bir parçası olan tüm faaliyetlerine göre düzenlemeler yapılmalıdır. Okul dışındaki sosyal ortamlara erkenden girmeleri teşvik edilmelidir (Bayhan, Şipal ve Kurt, 2007).

Halpern (1994) ve Wehman (1996) , öğrencinin işe geçişinin planlanmasında toplumsal yaşamdaki rolünü üstlenebilmesini kolaylaştıracak ve yeni ortama uygun davranış değişikliklerine yer verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunun için de bireyin; işe yerleştirme, ortaöğretim sonrası yeni eğitim ortamlarına katılabilme, evin yönetimini üstlenebilme, yaşam düzenlemeleri, toplumsal ortama uygun davranma, mali

bağımsızlık, arkadaş edinme, cinsellik, kendine saygı, boş zaman etkinlikleri gibi becerilere sahip olması gerektiğinden bahsetmiştir.

6.BÖLÜM

ÖNERİLER

6.1.Bulgularla İlgili Öneriler

Araştırma sonunda elde edilen bulgularla ilgili öneriler aşağıda verilmiştir.

1. İş eğitimi ve Meslek Ahlakı Dersi kapsamında genel amaçlarda ‘‘Toplumsal yaşama ve iş yaşamına uyum sağlar’’ amacı yer almasına ve mesleki gelişim modülleri içinde ‘‘İletişim, Toplumsal Yaşam, Çalışma hayatı...’’ gibi modüller olmasına rağmen Bep hazırlanırken mesleki modüllere yani mesleki becerilere göre hazırlanmaktadır. Staj-iş ortamında sahip olunması gereken sosyal becerilerin de öğrencilerin Beplerine eklenmesi önerilmektedir.

2. Modülün içeriğinde yalnızca içinde ‘‘İletişim, Toplumsal Yaşam, Çalışma hayatı, İş sağlığı ve güvenliği’’ maddeleri yer alırken; öğrencinin duygu, düşünce ve davranışlarını kontrol etmesi, saldırgan davranışlarla baş edebilmesi, davranışlarının sonuçlarını kabul etmesi, duygusal beceriler gibi sosyal becerilerin de modüllere dâhil edilmesi önerilmektedir.

3. Staj-iş ortamına yerleştirilen öğrencinin izlenmesi, değerlendirilmesi ve olası problemlerde müdahalede bulunması için meslek öğretmenin yanı sıra özel eğitim öğretmeni de iş yeriyle işbirliği yapabilmeli, öğrencilerin sosyal ve mesleki becerilerinin öğretiminde yer alabilmelidir. Bunun için de Özel Eğitim Öğretmenlerinin de koordinatör öğretmen olmasının yolu açılmalıdır.

4. Staj-iş ortamında öğrencilerin sahip olması gereken sosyal beceriler; sosyal öyküler, videoyla model olma, doğrudan öğretim yöntemi, fırsat öğretimi, iş birlikçi öğrenme, bilişsel süreç yaklaşımı, rol oynama (dramatizasyon), akran aracılı öğretim, drama yöntemiyle öğretilbilir.

5. Yapılan araştırmalara bakıldığında staj-iş ortamında öğrenciden beklenen beceriler işverenlere sorulduğunda okulun görevi, okul öğretmenlerine sorulduğunda iş yerinin görevi olarak düşünölmektedir. İş yeri ve okulun işbirliği içinde program hazırlanıp öğretimin program dâhilinde okul ve iş yeri tarafından yapılması önerilmektedir.

6.2.İleride Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler:

1.Bu çalışmada Samsun ilindeki Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezlerinde görev yapan öğretmen ve yöneticilerin öğrencilerin staj-iş ortamında sahip olması gereken sosyal becerileri hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Buna benzer bir başka çalışma olarak aynı okullardaki öğrencilerin staj-iş ortamındaki sosyal becerilerinin ne düzeyde olduğu araştırılabilir.

2. Sosyal beceri düzeyleri bulunan öğrencilere staj- iş ortamında sahip olunması gereken becerilerin öğretimi yapıp öğretimin etkililiği araştırılabilir.

3. Araştırma bulguların genellenmesi için farklı araştırmacılar tarafından farklı illerdeki Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezlerinde yinelenebilir.

4. Staj alanı belirlenip aynı alan için sahip olunması gereken sosyal beceriler açısından aynı anda hem meslek lisesi hem de Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi öğretmenlerine yapılabilir.

5. Aynı alanda staj eğitimi gören Meslek Lisesi öğrencisi ve Özel Eğitim Meslek Eğitim Merkezi öğrencisinin sosyal becerileri karşılaştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Abbeduto,L ve Boudreau,D (2004). Teoretical influences on research on language development and intervention in individuals with mental retardation,*Development Disabilities Research Reviews*,10 (Issue 3)
- Akçamete, G (1989). Özürlü çocukların ve gençlerin işe hazırlanması. *Çağdaş Eğitim*, 14(143), 25-31.
- Akkök,F (1996). *İlköğretimde sosyal becerilerin geliştirilmesi: öğretmen el kitabı*, Ankara, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
- Aktepe,Ü (2015). Ergenlerin Sahip Oldukları Değerler İle Duygularının İfade Etme Ve Problem Çözme Becerileri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Argyle,M (1972). Inter-cultural communication, *Cultures in Contact: Studies in Cross-Cultural Interaction*
- Ataman, A (2011). *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*, Ankara, Gündüz Yayıncılık
- Avşar, Z (2004). Beden Eğitimi ve spor öğretmenlerinin sosyal beceri düzeyleri, Yüksek Lisans Tezi,Uludağ Üniversitesi
- Bacanlı, H (1999). *Sosyal Beceri Eğitimi*, Ankara, Pegem Akademi
- Balyan, M (2009). İlköğretim 2. kademe ve ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin beden eğitimi dersine yönelik tutumları, sosyal beceri ve özyeterlik düzeylerinin karşılaştırılması. *Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.*
- Baran, N (2003). İşverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerileri, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir

- Baran,N ve Cavkaytar,A (2007). İşverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerileri, *Elementary Education Online*, 6(2), 213-225, 2007.
- Bamburg, W. J. (2001). The effect of psychotropic medications on social skills in persons with profound mental retardation. Unpublished Doctoral Thesis. Submitted to the Graduate Faculty of Louisiana State University.
- Bayhan,P,Şipal,RF ve Kurt,Ş, (2007). EngelliErgenlerin Sosyalleşmelerini Etkileyen Etmenler, *Çağdaş Eğitim Dergisi* 30(319)
- Black ve Langone (1997). Social Awareness and Transition to Employment for Adolescents with Mental Retardation, *Remedial and Special Education*, Vol 18, Issue 4
- Brickey, Campbell ve Browning, (1985). A five year follow-up of sheltered work-shop employees placed in competitive jobs, *Mental Retardation*; Washington, (Apr 1, 1985): 67.
- Büyüköztürk,Ş, Kılıç Çakmak,E, Akgün,ÖA, Karadeniz,Ş, Demirel,F (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Pegem Yayınevi
- Carnevale, A. P., Gainer, L. K., ve Metzler, A. S. (1989). Workplace basics: The skills employers want. Washington, DC: American Society for Training and Development.
- Cartledge,G ve Milburn,JF (1983). Social skills assessment and teaching in the schools,*Advances in school psychology*
- Caminada, Koen. Goudsward, Koes ve Koster (2010). “Social Income Transfers and Poverty Alle viation in OECD Countries”. Department of Economics Research Memorandum 2010.01. 2010, pp. 1-23.
- Campbell ve Siperstein (1994). Social skills, Improving social competence: *A resource for elementary school teachers*, 1994, 89-121.

- Cavkaytar,A ve Diken, İ (2005). *Introduction to Special Education*, Ankara, Kök Yayıncılık
- Cavkaytar, A. ve Diken, I. H. (2006). *Özel Eğitime Giriş*, Ankara, Kök Yayıncılık
- Chadsey-Rusch, (1992). Toward defining and measuring social skills in employment settings.*American journal on mental retardation*96(4), 405-418
- Cheney,D ve Foss, G (1984). An Examination of the Social Behavior of Mentally Retarded Workers, *Education and Training of the Mentally Retarded*,Vol. 19, No. 3
- Coffey,A ve Atkinson, P (1996). *Making sense of qualitative data: Complementary research strategies*.Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.
- Combs,ML ve Slaby,DA (1977) Social-Skills Training with Children,*Advances in Clinical Child Psychology pp161-201*
- Coşgun Başar, M (2010). Özel gereksinimi olan bireylerin okul hayatından iş hayatına geçiş becerilerinin anne-baba görüşlerine göre belirlenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). *Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.*
- Çapa, B (2009). Zihin engelli ve otistik çocuğa sahip ailelerin toplumsal hayata katılmada yaşadıkları güçlüklerin karşılaştırılması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.*
- Çattık, E. O. ve Ergenekon, Y. (2018). Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylere Toplum Kaynaklarını Kullanma Becerilerinin Öğretiminde İşitsel Teknoloji Desteğiyle Sunulan Videoyla Model Olmanın Etkililiği. *EĞİTİM VE BİLİM*, 43(193).
- Çiftçi-Tekinarslan, İ (2008). Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.). *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s. 137-165). Ankara: Pegem Akademi Yayın Eğitim Danışmanlık. Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005).

- Çubukçu, Z. ve Gültekin, M. (2006). İlköğretimde öğrencilere kazandırılması gereken sosyal beceriler. *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 2006,Sayı 37,155-174.
- Deniz, M (2006). The relationships among coping with stress, life satisfaction, decision-making styles and decision self-esteem: An investigation with Turkish university students. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 34(9), 1161-1170.
- Dilekman, M., Başçı, Z., ve Bektaş, F. (2008). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin İletişim Becerileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2).
- Eldeniz Çetin, M (2005), Zihin Engelli Öğrenciler İçin Drama Yöntemine Göre Hazırlanan Sosyal Beceri Öğretim Programının Etkililiğinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Elliott, S.N. ve Gresham, F.M. (1993). Social Skills Intervention for Children. *Behavior Modification*, 17: 287-313.
- Erbaş, D., Kırcaali-İftar, G. ve Tekin-İftar, E. (2007). İşlevsel Değerlendirme: Davranış Sorunlarıyla Başa Çıkma ve Uygun Davranışlar Kazandırma Süreci. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Eripek, S (2005). Zeka Geriliği. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Eripek, S (2009). Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklar. (1.bs.). Ankara: Maya Akademi Yayın Dağıtım Eğitim Danışmanlık.Ersoy ve Avcı, 2000).
- Fielding, N. G. ve Lee, R. M. (2002). New patterns in the adoption and use of qualitative software. *Field Methods*, 14(2), 197-216.
- Foster, S. L. ve Ritchey, W. L. (1979). Issues in the assessment of social competence in children. *Journal of applied behavior analysis*, 12(4), 625-638.

- Ford, L., Dineen, J. ve Hall, J. (1984). Is there life after placement?. *Education and Training of the Mentally Retarded*, 291-296.
- Genç, Y. ve Çat, G. (2013). Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1).
- Girli, A. ve Çorbacı Serin, G. E. (2012). Zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algı düzeylerinin karşılaştırılarak incelenmesi.
- Greenan, J. P., Wu, M. ve Black, E. L. (2002). Perspectives on employing individuals with special needs. *Journal of Technology Studies*, 28(1/2), 29.
- Greenspan, S. ve Shoultz, B (1981). Why mentally retarded adults lose their jobs: Social competence as a factor in work adjustment. *Applied Research in Mental Retardation*, 2(1), 23-38.
- Gregson, J (1992). Effective Pedagogical Strategies for Work Attitudes Instruction. *Journal of Industrial Teacher Education*, 29 (3), 60-79.
- Gregson, J. A. ve Bettis, P. 1. (1991). Secondary trade and industrial education work values instruction: Emancipatory or indoctrinational? Paper presented at the American Vocational Association Convention, Los Angeles, CA.[CDROM]. Abstract from: ERIC: ED34178 1.
- Gregson, J. A. ve Trawinski, S. C. (1991). The impact of designed democratic pedagogy on trade and industrial students ' work values and attitudes. Paper presented at the American Vocational Association Convention. Los Angeles, CA. [CD-ROM]. Abstract from: ERIC: ED341780
- Gresham, F. M. ve Reschly, D. J. (1987). Dimensions of social competence: Method factors in the assessments of adaptive behavior, social skills and peer acceptance. *Journal of School Psychology*, 25(4), 367-81.

- Gündoğdu, A (2010). Bir ilköğretim okulu ve iş okulunda çalışan okul yöneticisi ve öğretmenlerin zihin engelli bireylerin işe yerleştirilmelerine ilişkin görüşleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Gürsel, O, Ergenekon, Y ve Batu, E (2015). Gelişimsel Geriliği Olan Bireylere Okuldan İşe Geçiş Becerilerinin Kazandırılmasına İlişkin Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Görüşleri. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7
- Halpern, A (1994). The transition of youth with disabilities to adult life: A position statement in the division on career development and transition. *Career Development for Exceptional Individuals*, 17, 115-124.
- Huang, W. ve Cuvo, A.J. (1997) Social skills training for adults with mental retardation in job-related settings. *Behavior Modification*, 21 (1), 3-44
- Jenson, W. R., Sloane, H. N. Ve Young, K. R. (1988). Applied behavior analysis in education: A structured teaching approach. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Johnson, D. W. ve Johnson, R.T. (1990) Social skills for successful group work. *Educational Leadership*, 47, 29-33.
- Kelly, J. A. (1982). Social-skills training: A practical guide for interventions. New York: Springer Publishing Company.
- Korkut, F (2016). İletişim becerilerini değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi: güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(7).
- Kuş, E (2006). Sosyal bilimlerde bilgisayar destekli nitel veri analizi. *Ankara: Anı Yayıncılık*.
- Kuş, E (2010). Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri, *Ankara: Anı Yayıncılık*.

- Kuzu, S (2011). Öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitime yönelik tutumları ve öz duyarlık düzeylerinin karşılaştırılması. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.*
- Lyloyd, J. W., Forness, S. R., Kavale, K. A. (1998) Some methods are more effective than others. *Intervention in School & Clinic*, 33 (4) p195-200.
- Maag, J. W. (2005). Social skills training for youth with emotional and behavioral disorders and learning disabilities: Problems, conclusions, and suggestions. *Exceptionality*, 13(3), 155-172.
- Martin, J.E., Rusch, F.R., Heal, L.W. (1982) Teaching community survival skills to mentally retarded adults: a review and analysis. *The Journal of Special Education*, 16 (3), 243-267.
- Matson, J. L. ve Ollendick, T. H. (1988). *Enhancing children's social skills*. Pergamon Press.
- Michelson, L (1981). *Social Skills Assessment Of Children*. BB Lahey and A.E. Kazdin (Eds) *Advances In Clinical Child Psychology*. N Y Plenum Pres.
- MEB(2018)http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_07072018.pdf (Erişim Tarihi:8.7.2018)
- Okan, M. ve Özdemir, Ö (2005). Çocuklarda mental retardasyon, *Güncel Pediatri*, (3) 62-66.
- Önalın-Akırat, F (2004). Sosyal yeterlilik, Sosyal Beceri ve Yaratıcı Drama, *Yaratıcı Drama Dergisi*,2006, Cilt 1 Sayı 1
- Özbey, F. ve Diken, İ. H. (2010). Zihinsel yetersizliği olan bireylerin iş-meslek eğitimi ve istihdamlarına yönelik Türkiye’de yapılan araştırmaların gözden geçirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11(02), 019-042.

- Özokçu, O (2008). Birlikte Eğitim Ortamlarındaki Zihin Engelli Öğrencilere Sosyal Becerilerin Kazandırılmasında Doğrudan Öğretim Yönteminin Etkililiğinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özsoy, Y., Özyürek, M. ve Eripek, S. (1994). Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar. ‘Özel Eğitime Giriş’. Ankara: Karatepe.
- Öztürk, M (2011). Türkiye’de engelli gerçeği. *Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği Cep Kitapları*, 30, 105.
- Salekın, K. L., Olley, J. G., Hedge K. A. (2010). Offenders With Intellectual Disability: Characteristics, Prevalence, and Issues in Forensic Assessment. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 3:97–116.
- Salzberg, C. L., Lignugaris/Kraft, B. ve McCuller, G. L. (1988). Reasons for job loss: A review of employment termination studies of mentally retarded workers. *Research in Developmental Disabilities*, 9, 153-170.
- Sargent, L. R. (1998). *Social Skills for School and Community: Systematic Instruction for Children and Youth with Cognitive Delays*. Reston, VA. Division on Mental Retardation of the Council for Exceptional Children.
- Stasz, C., Ramsey, K., Eden, R., DaVanzo, J., Farris, H. ve Lewis, M. (1993). *Classrooms that work: Teaching generic skills in academic and vocational settings. (MDS-263)*. Berkeley, CA: National Center for Research in Vocational Education.
- Sucuoğlu, B. ve Çiftçi, İ (2001). *Yapamıyor mu? Yapıyor mu? Zihinsel Engelli Çocuklar İçin Sosyal Beceri Öğretimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi. Şahin, 1999).
- Şimşek, H ve Yıldırım, A (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Tekinarslan, I. C. ve Sucuoglu, B (2007). Effectiveness of Cognitive Process Approached Social Skills Training Program for People with Mental Retardation. *International Journal of Special Education*, 22(2), 7-18.Çifci-Tekinarslan, Sazak, 2003
- Tokol, A (2011). Türkiye’de Sosyal Politika. *içinde, Sosyal Politika,(Ed.) Tokol A.-Alper, Y., Bursa, Dora Yayınları.*
- Türkiye İstatistik Kurumu, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Bşk, (2002), Türkiye Özürlüler Araştırması, Ankara
- Türnüklü, A (2004). Okullarda sosyal ve duygusal öğrenme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 10(1), 136-152.
- Ünal, F (2001). İstihdam Edilebilirlik Becerileri ve Bu Becerilerin Kazandırılmasına Yönelik Eğitsel Bir Model Önerisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir
- Wehman, P (1996). *Life beyond the classroom: Transition strategies for young people with disabilities*(3.Baskı) Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Yasalar, T. C. 4857 sayılı iş kanunu. *Ankara: Resmi Gazete (25134 sayılı)*
- Yeşil, A (2013). İlkokul öğretmenlerinin yılgnlıklarının ve bireysel çözüm yollarının incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Yıldırım, A ve Şimşek, H (2009). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Yıldırım, A ve Şimşek, H (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Yüksel, G (1998). Sosyal Beceri Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeyine Etkisi: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara Yüksel, 2001).

EK1.

ARAŞTIRMA GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Bu çalışma, **Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezlerindeki Öğrencilerin Staj ve Meslek Hayatında Sosyal Becerileri Konusunda Öğretmen ve İdareci Görüşlerinin Belirlenmesi** başlıklı bir araştırma olup, çalışma **Esra ÜSTÜN** tarafından yürütülmekte ve sonuçlarıyla Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezlerindeki öğrencilerin eğitimlerinin gelişimine ışık tutulacaktır.

- Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır.
- Çalışmanın amacı doğrultusunda, anket doldurmanız istenerek sizden veriler toplanacaktır.
- İsminizi yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değilsiniz/araştırmada katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır.
- Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
- İstemeniz halinde sizden toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.
- Sizden toplanan veriler araştırma süresince korunacak ve araştırma bitiminde arşivlenecek veya imha edilecektir.
- Veri toplama sürecinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim.

Danışman :Yrd.Doç.Dr. Yahya ÇIKILI
 Araştırmacı Adı : Esra ÜSTÜN
 Adres : Necmettin Erbakan Üni.
 Mail : ustun.esra1@gmail.com
 Cep Tel :0 531 314 19 01

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum. (Lütfen bu formu doldurup imzaladıktan sonra veri toplayan kişiye veriniz.)

Katılımcı Ad ve Soyadı:
 İmza:
 Tarih:

EK2.

Katılımcı Bilgi Formu

Bu araştırmanın amacı; Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezinde çalışan okul yöneticileri ve öğretmenlerin, zihin engelli bireylerin staj ve meslek hayatlarında sosyal becerilerine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Verdiğiniz bilgiler yalnızca araştırma için kullanılacaktır. Araştırmaya katıldığınız için çok teşekkür ederim.

Öğretmen: () Yönetici: ()

Cinsiyet: ()Kadın ()Erkek

Yaşınız:

Mesleki Kıdeminiz:

Mezun olduğunuz fakülte:.....

Branş:.....

Ailede engelli var mı? ()Var ()Yok

Çevrede engelli var mı? ()Var ()Yok

Özel eğitim okulunda ne kadar süredir çalışıyorsunuz?.....

Ailelerle görüşme şekliniz nedir? ()Telefonla ()Yüz yüze () Ev ziyareti

Ailelerle görüşme sıklığınız nedir?

EK3.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

Sorular	
1.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında diğer bireylerle birlikte çalışma/grupla iş yapma konusunda sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?
2.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında fiziki görünüm (giyim-duruş vb.) konusunda sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?
3.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında yöneticilerle ilişkiler konusunda sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?
4.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında tanıdığı, kendisiyle benzer konumda olan kişilerle ilişkiler konusunda sahip olması gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?
5.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında tanımadığı (müşteri vb.) kişilerle ilişkiler konusunda sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?
6.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında başkalarına kendini ifade etme ve başkalarını dinleme ile ilgili sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?
7.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında duygu, düşünce ve davranışlarını yönetme ile ilgili sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?
8.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında ortaya çıkabilecek problemlerle baş etmesi için sahip olması gereken sosyal beceriler neler olmalıdır?
9.	Öğrencilerin, staj-iş ortamına gidiş-geliş ile ilgili sahip olmaları gereken sosyal beceriler neler olmalıdır?
10.	Öğrencilerin, staj-iş ortamında serbest zamanları nasıl kullanmaları gerektiğini düşünüyorsunuz?

EK4.SEFA HOCA DÖKÜM

E.Ü: Bugün 6 Şubat 2018.sefa hocamla şu an onun odasındayız. Öncelikle teşekkür ederim benimle görüşmeyi kabul ettiğiniz için.

S.A: Rica ederim.

E.Ü: Hazırsanız başlayalım. Öğrencilerin, staj-iş ortamında diğer bireylerle birlikte çalışma ile ilgili sahip olmaları gereken sosyal beceriler neler olmalıdır?

S.A: Öncelikle özel eğitim mesleki eğitim alanında böyle bi çalışma olmamızdan ötürü duyduğum memnuniyeti belirtmek isterim. Çünkü özel eğitime muhtaç öğrencilere daha verimli olabilmek için onları çok iyi tanımamız ve sahip oldukları becerileri en ince ayrıntılarıyla bilmemiz gerekmektedir. Okulumuz bir mesleki eğitim merkezi. Normal bir bireyin bile diğer insanlarla birlikte bir çalışma ortamında birçok farklı sıkıntılar yaşadıklarını düşünürsek, bir özel eğitim öğrencisi staj veya bi iş ortamında öncelikle sözlü iletişim kurma becerisini kazanmış olması önemlidir. Çünkü iş ve çalışma ortamında insanlar genellikle bir çalışma ortamına girdiklerinde selam verme selamlaşma ya da karşısındakiyle sözel bir iletişim kurarak iletişimi başlatmayı tercih ederler. Yani başlamış bir sözel iletişimde öğrenci hoşlandığı veya hoşlanmadığı noktaları ifade edebilmelidir. Yeri geldiğinde teşekkür etmelidir. Yeri geldiğinde hayır diyebilme becerilerini kazanmış olmalıdır. Ayrıca iş ortamında yardım edebilme, paylaşma, izin isteme gibi becerilere vakıf olması sağlıklı bir staj veya çalışma ortamı için gereklidir diye düşünüyorum.

E.Ü: Öğrencilerin, staj-iş ortamında fiziki görünüm (giyim-duruş vb.) sahip olmaları gereken sosyal beceriler neler olmalıdır?

S.A: Bir özel eğitim öğrencisi genel olarak dışardan bakıldığında hal ve hareketleriyle fiziki görünüşleriyle bu işin içinde olan bizler için çok kolay anlaşılabilir yani diğer insanlar tarafından da yani en çok 10 dk içerisinde yani genellikle giyiminden olur, hareketlerinden davranışlarından olur. Onun bi engelinin olduğu, farklılığının olduğu anlaşılmaktadır. Bunu bi iş ortamına dökersek, bunu bi iş ortamında en aza indirebilmek için öğrencinin çalıştığı ortamda staj yaptığı ortamda eee diğer arkadaşlarıyla da çalışma arkadaşlarıyla aynı kıyafeti giymiş olması önemli.

E.Ü: Forma gibi mi mesela?

S.A.: Bi forma olabilir yani ya da daha böyle bi eğlenceli kıyafet değil de genelde bu özel eğitim öğrencilerini gülünç duruma düşürecek kıyafetler giydireyolar. Öyle değil de daha böyle diğer arkadaşlarının giydiği standart bişey yani

E.Ü: Klasik iş kıyafeti?

S.A.: Yani klasik bi iş kıyafeti olabilir. Ya bu dış görünüş açısından yani öğrencinin yapması gereken ne burda bi kere öncelikle dikkat ederek dinleme becerisini kazanmış olması lazım. Bi konuşmayı sürdürebilmesi lazım öğrencinin. Sonlandırabilmesi lazım ıı yani çocuk bi iletişime başladığı zaman bunu ıısrarla böyle devam ettirme değil de bi iletişimi başlatıyorsa başlatmasını, sürdürmesini, sonlandırmasını ıı bilmeli. Kendisinden

istenen bir davranışı veya eylemi kabul etmesini veya reddetmesini ıı bilmesi gerekmektedir diye düşünüyorum.

E.Ü: Öğrencilerin, staj-iş ortamında yöneticilerle ile ilişkiler konusunda sahip olmaları gereken sosyal beceriler neler olmalıdır?

S.A.: Şimdi bi iş ortamındaysa bi çocuk yani görevi varsa eğer doğal olarak bir yönetici tarafından yönetilme gereksinimi duyacaktır. Bunu yaparken de öncelikle ıı yöneticisinin emirlerini ya da ona söylemiş olduğu şeyleri dinleme becerisini bilmesi lazım. Onun sözlerini anlayabilmesi lazım. Ya da anladığını birkaç kelimelik cümleler kurarak ifade edebilmesi, karşısındakine gösterebilmesi lazım. Ayrıca herhangi bi haksızlığa uğradığında sonuçta bi çalışma ortamında bulunuyor. Bunu kendisini yönetene uygun cümlelerle aktarabilmesi lazım. Yani ıı derler ya meramını şeyini ifade edebilmesi lazım. Herhangi bir problem yaşadığında bunu çözecek kişinin kendisini yöneten kişi olduğunu bilmesi lazım yani. Bir iş ortamında bir rahatsızlık duyduğu zaman bunu gidip de bir arkadaşına ya da birine değil de onu yöneten kişiye yani muhattap olacağı kişiyi iyi bilmesi lazım. ıı dürüst olması lazım. Yani sürekli şikayet etmemesi lazım ki gerçekten ciddi manada problem yaşadığı şeyleri ifade ediyebilmesi lazım. Yalan konuşmaması lazım her şeyden önce. Ve kurallara uyabilmesi lazım. Yani çocuk eğer bi iş yerinde ya da bi yerde bulunuyorsa orda muhakkak ki kurallar vardır. Ve bu kurallara çok iyi uyabilmesi lazım yani kurallara direnmiyip yani kuralların gereklerini yapabilmesi lazım. Eğer kurallara uyma noktasında sıkıntı çeken bi öğrenciyse bu ister istemez ıı kendisini yöneten kişi tarafından ciddi manada problemler yaşayacaktır.

E.Ü: Öğrencilerin, staj-iş ortamında tanıdığı kendisiyle benzer konumda olan kişilerle ilişkiler ilgili sahip olması gereken sosyal beceriler nelerdir?

S.A.: İş arkadaşı diyelim buna. İş ve staj ortamında bi özel eğitim öğrencisi vaktinin büyük bir kısmını iş arkadaşlarıyla geçirecektir büyük ihtimalle. Ee çünkü yani sonuçta ister istemez onlarla ortak bir ortamda bulunuyor. Belki en çok olumlu davranış kazandığı kişiler de onlar olacaktır. Onlardan görerek model olma yoluyla öğreniceği şeyler olacaktır. Ve belki de en çok sıkıntı çekeceği insanlar da onlar olacaktır. Yani yaptıklarıyla olsun ya da kendini ifade edemezse ya da kendini kontrol edemezse en çok problem yine onlarla yaşayacaktır. Daha önce hiç böyle bir ortamda bulunmayan bir öğrenci yani kalabalık bir ortam ya da çalışma ortamı gibi bir ortama girmeyen bir öğrenci öncelikle kendisinin ne amaçla orda olduğunu çok iyi bilmesi gerekmekte. Yani bi çocuk staja giderken ya da bi iş ortamına giderken ıı öncelikle ben burda niye varım o beceriyi kazanmış olması gerekli. Bunu bilen öğrenci bi etkinlik yaparken arkadaşlarına teşekkür etmeyi, onlarla selamlaşmayı, bi yemek falan yeneceği zaman sırasını beklemeyi, onları kendine model olarak görebilmeyi, haksızlık uğradığı zaman rahatsızlığını ifade edebilmeyi, kendine ait olmayan bir çalışma ortamına ya da o şeye izinsiz olarak girmemesi gerektiğini, gibi çalışan diğer insanlarla problem yaşayacağı durumları ortadan kaldırabilmelidir yani. Daha başlamadan.

E.Ü: Öğrencilerin, staj-iş ortamında iş yerinde tanımadığı (müşteri vb.) kişilerle ilgili sahip olmaları gereken sosyal beceriler neler olmalıdır?

S.A. : Öğrenci yani bi çocuk zaten en çok dikkat etmesi gereken konu da bu. Yani çünkü yani bi işveren ya da bi yönetici kesinlikle işyerine gelmiş birinin bi müşterinin diyelim ya da bi misafirin hoş durumla karşılaşmasını istemez. Bunu kim yaparsa yapsın. İş yerine tanımadığı biri geldiğinde öncelikle ona hoş geldin diyebilmeli. Yani bi iletişimi başlatabilmeli. Karşısındaki kişinin ne istediğini uygun sorularla öğrenebilmeli bu da önemli. Yani siz buraya geldiniz ama niye geldiniz yani nedir diyerekten. Karşısındaki kişiyi uygun bölüme veya kişiye yönlendirebilmeli. Yani kimiyle işi varsa onun kimle muhattap olacaksa oraya yönlendirebilmeli. Tabi ki her şeyden önemlisi de yeni tanıştığı biriyle ne çok yakın ve samimi davranacak ne de çok umursamaz ve somurtkan davranacak o o şeyi dengeyi sağlayabilmelidir. İletişimi başlatacak başlatması lazım zaten sürdürecektir ve zamanı geldiğinde de o iletişimi sonlandırma becerisine sahip olmalı.

E.Ü: Öğrencilerin, staj-iş ortamında başkalarına kendini ifade etme ve başkalarını dinleme ile ilgili sahip olmaları gereken sosyal beceriler neler olmalıdır?

S.A. :Şimdi kendini ifade edebilecek olan bi öğrenci ya da kendisini başkalarını dinleyebilecek bi öğrenci öncelikle kendini tanıması lazım. Yani ıı adını soyadını, yaptığı işi, yaşını, yaşadığı şehri gibi bu gibi soruların cevabını öncelikle çok iyi biliyor olması gerekiyor yani. Çünkü öğrenci önce kendisini çok iyi tanıyacak ki kendini tanıyan öğrenci başlamış bir iletişimi devam ettirebilsin. Yani eğer ıı şimdi biri geldiği zaman onun nasılsın hoş geldin ya da merhaba dedikten sonra hani senin ismin ne dedikten sonra onu söyleyebilmeli ya da burda ne iş yapıyorsun dediği zaman onu kendini yaptığı işi çok güzel bi şekilde belirtebilmeli yani.

E.Ü: Öğrencilerin, staj-iş ortamında duygu, düşünce ve davranışlarını yönetme ile ilgili sahip olmaları gereken sosyal beceriler neler olmalıdır?

S.A.: Yani bunu belli bi iş ortamında çalışıyorsa belli bi görevimiz varsa eğer robot da değilsek sonuçta ister istemez bazen istemediğimiz durumlarla karşılaşacağız yani sonuçta. Hatta çalışma ortamının devamlılığı için bazı sosyal beceriler kendisinde olmadığı için ıı ortamdan uzaklaştırmak istencektir ki yani kimse kendisiyle sorun yaşayan ya da sürekli sorun çıkaran bi insanla çalışmak istemez. Çünkü normal bi insan bile çoğu zaman ıı gösterdiği...

E.Ü: Peki bu duygularını sorun çıkarmadan nasıl ifade etmeli?

S.A.: Ya sorun çıkarmadan bunu nasıl ifade edebilir. Sabredebilir. Öfke kontrolünü sağlamış olabilir öfkesini kontrol edebilir. Ya da bi problem yaşadığı zaman kime gideceğini iyi bilen bi öğrenci bi problem yaşadığı zaman bunu bağırarak çağırarak küfrederek ya da ordaki arkadaşlarına karşı davranış olarak vurma kırma davranışı yapmadan kendisini yöneten kişiye güzelce ifade edebilirse zaten bu sorun da ortadan....

E.Ü: Ben bi sonraki soruda zaten problemlerle baş etmeyle ilgili şeyler soracaktım onun dışında bu duygu düşünceyi ifade etmeyle ilgili hani sadece olumsuz değil de olumlu bi duygusunu nasıl?

S.A.: Tabi ki olumlu duyguda yani olumlu bi duygu karşısında teşekkür etme davranışını bilmesi lazım. Yani ya da ıı bi mutluluk bi espri olur bi iş çalışma ortamında ıı bunun da zamanı kadar yeni yeteri kadar yababilmesi lazım. Mesela bi gülme olur eğlenceli bi durumla karşılaşmışlardır. Bunu 15 20 dk gülerken değil de yani bi 2 dk 3 dk onun şey yaparak onun zamanlamasını kendi de iyi ayarlaması gerekmektedir. Yani kontrol kendini kontrol edebilmelidir.

E.Ü: Bu problemlerle baş etmeyle ilgili başka söyleyeceğiniz bir şey var mı sonraki soruya geçeyim.

S.A.: Yok diğer soruya bakabiliriz.

E.Ü: Öğrencilerin, staj-iş ortamına gidiş-geliş ile ilgili sahip olmaları gereken sosyal beceriler neler olmalıdır?

S.A.: Yani şimdi bi öğrenci bi iş ortamında çalışıyorsa eğer oraya gidiyorsa o iş ortamının dış çevresiyle de tamamen iletişim halinde. Yani çünkü direk biri onu kondurmayacağı için sonuçta buraya gidecek. Eğer buraya giden bi öğrenci gitmek istiyorsa parayı tanıması lazım. Bankamatikten para çekme becerisini bilmesi lazım. Otobüs bileti alma, dolmuşta uyulması gereken kurallara uyma..

E.Ü: Peki bu dolmuşla giderse veya servisle orda bilmesi gereken kurallar veya sahip olması gereken sosyal beceriler neler?

S.A.: İnnek istediği yeri tanıma, dolmuş şoförüne inmek istediği yere yaklaştığında söyleyebilme becerilerini kazanması lazım. Ayrıca işe gidiş gelişlerdeki zamanlamayı iyi bilmesi lazım yani o dolmuşlar kaç dkda gidiyor oraya yani işe geç kalmamak için zamanlamayı iyi bilmesi lazım, dolmuştaki diğer insanlarla iletişim kurma, para uzatacaksa parayı uzatırkenki teşekkür etme, rica etme davranışlarını ıı iyi bilmesi lazım. Eğer çocuk bunu iyi biliyorsa zaten gidiş gelişlerde sorun yaşamayacaktır yani bu eğer gidiş gelişte sorun yaşamayan çocuk zaten belli becerilere sahiptir iş ortamında da ister istemez sorun yaşamayacaktır diye düşünüyorum.

E.Ü: Öğrencilerin, staj-iş ortamında serbest zamanları nasıl kullanmaları gerektiğini düşünüyorsunuz? Yani mutlaka bir mola zamanı ya da bir serbest zamanları olacaktır.

S.A.: Ben özel eğitim öğrencisi için en tehlikeli zamanların serbest zamanlar olduğunu düşünüyorum. Çünkü eğer bi öğrenci bi iş ortamında ıı serbest kalıyorsa bu öğrenci problem yaşamaya en müsait ya da olduğu zamanlarda ya da problem davranışı olan bi insanla başka bi çalışma arkadaşıyla problem yaşamaya fazlasıyla müsait olduğu bi zamandır. Çünkü genelde insanlar böyle tartışmadır, kavgadır, dövüştür, ağız dalaşıdır ya da böyle dalga geçme, alay etme ıı gibi davranışları genelde boş kaldıkları zamanlar gösteriyorlar. Bunun için serbest zamanda genel olarak belirttiğimiz sosyal becerileri kazanmış bir öğrencinin yani bunlar neydi çocuk kendini ifade etme, sabretme, öfke kontrolünü sağlama, davranışlarını kontrol etme, hayır diyebilme ya da teşekkür etme ya

da iletişim başlattığı zamanki zamanlamayı iyi ayarlayabilme becerilerine eğer sahip değilse bu serbest zamanlarında başka arkadaşları tarafından ya da başka insanlar tarafından olumsuz olarak kullanılmaya çok müsait olurlar diye düşünüyorum. Yani onun için öğrenci eğer kendisiyle bi dalga geçildiğini hissettiği zaman ordaki iletişimi bitirebilmeli. Yani o beceriyi kendi kazanmış olmalı. Ya da u hoş bi durum yaşadığı zaman serbest zamanında onu ifade edecek teşekkür etme becerisini ya da o memnuniyeti o mutluluğu u iltifat etme evet gösterebilmeli diye düşünüyorum. Yani inşallah bu çalışma öğrencilerimiz için olumlu olur faydalı olur diye düşünüyorum.

E.Ü: Teşekkür ederim hocam araştırmaya katıldığınız için.

EK5.

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Esra ÜSTÜN		
Doğum Yeri:	AMASYA		
Doğum Tarihi:	29.07.1989		
Medeni Durumu:	Bekar		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlkokul	Yeşilirmak İ.Ö.O.		Amasya	1995-2000
Ortaokul	Yeşilirmak İ.Ö.O.		Amasya	2000-2003
Lise	Amasya Anadolu Öğretmen Lisesi		Amasya	2003-2007
Lisans	Gazi Üniversitesi	Zihin Engelliler Öğretmenliği	Ankara	2007-2011
Yüksek Lisans	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Özel Eğitim	Konya	2015-2018

İlgi Alanları:	Özel Eğitimde Cinsel Eğitim, Birden fazla yetersizliği olan özel gereksinimli öğrenciler, Okçuluk, Özel Eğitimde teknolojik uygulamalar
İş Deneyimi:	Samsun Rehberlik ve Araştırma Merkezi Havza Muzaffer Tahmaz Özel Eğitim Uygula Merkezi 1.kademe Bafra Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi
Aldığı Ödüller:	Başarı Belgesi (Samsun Havza Kaymakamlığı) Başarı Belgesi(Samsun Bafra Kaymakamlığı)
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Yard.Doç.Dr. Yahya ÇIKILI Yard.Doç.Dr. Rukiye KONUK ER Yard.Doç.Dr. Serpil YILDIRIM ALPTEKİN
Tel:	0 531 314 19 01
Adres	Cumhuriyet Mah. 25.sok. Kuru apt. No:6/7 Atakum SAMSUN

Yayınlar

1.Özel Eğitimde Kategorik Tez Çalışmaları, Nobel yayıncılık(2017)

Seminer ve Kurslar

1. Destek eğitim programlarının güncellenmesi semineri(2012)
2. Konuşan eller projesi (2013)
3. Ödes projesi Samsun (2013-2014)
4. Özegep projesi Samsun (2013)
5. 0-36 ay Gelişimi risk altındaki çocuğa sahip olan ailelerin eğitimi semineri(2013)
6. Zihin Engellilerin Eğitimi Kursu1-4(Eğitim Görevlisi)(2013-2014)
7. Fikrini söyle projesi (2014-2015)
8. Avrupa Vatandaşlığı Eğitimi Kursu (2014)
9. Soft skills against unemployment project (2014)
10. Ab projeleri hazırlama teknikleri kursu(2014)
11. Proje hazırlama teknikleri kursu(2014)
12. Görme engellilere bağımsız hareket becerisi kazandırma kursu(2014)
13. Engelli olan çocuklar için kapsayıcı erken eğitimde mevcut durum çalıştay (2014)
14. Özel eğitim uygulamaları semineri(2015)
15. Çalışanların temel iş sağlığı ve güvenliği eğitimi kursu(2016)
16. İşitme yetersizliği olan öğrencilerin eğitiminde özel eğitim uygulamaları kursu(2016)
17. Elmis 2016 uluslararası özel eğitim kongresi(2016)
18. Görme Yetersizliği Olan Öğrencilerin Eğitiminde Özel Eğitim Uygulamaları Kursu(2016)
19. Doküman Yönetim Sistemi Kullanıcı Uygulamalı Eğitim Kursu(2017)
20. Soruşturma Teknikleri Kursu(2017)
- 21.27.Ulusal Özel Eğitim Kongresi(2017)
- 22.Özel Öğrenme Güçlüğü Eğitim Uygulamaları Kursu(Eğitim Görevlisi)(2017)
- 23.Okçuluk Hakem Kursu (2018)
- 24.Engeli Olan Çocuklar için Kapsayıcı Erken Çocukluk Eğitimi Projesi/Unicef (2018)
- 25.Özel Eğitim Uygulamaları Farkındalık Eğitici Eğitimi Kursu